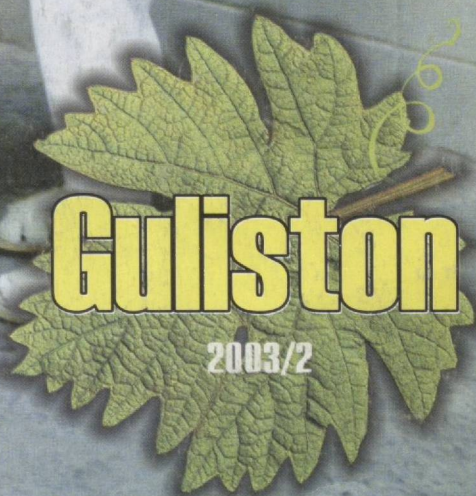


R 7/96 / 2
2003 / 2

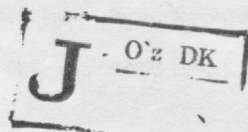


*Навоий шахри.
Алишер Навоий ҳайкали.*



*Навоий Олмоғдан берилган Ҷабилан —
Миллатин қонини, миллати нуридур!
(Азиз СУҶОҲ)*

ЎЗБЕКИСТОН



БУЮК КЕЛАЖАК САРИ

* * *

Маҳалланинг аҳамияти ва ўрни ҳақида гапирганда, инсоннинг, оиланинг маънавий олами, ундан хабардор бўлиш, уни англаш, бу руҳий дунёга кўполлик билан аралашмасдан, унинг ижобий асосда шаклланишига позитивлик билан таъсир ўтказишда, ўйлашманки, маҳалладек идорага тенг келадиган бошқа бирон-бир восита йўқ.

* * *

Маҳалланинг ҳаётимиздаги мавқеи юксак, унинг қонуний, ҳуқуқий асослари ҳар томонлама мустақкам бўлиб ривож топса, бу идорани жамиятимиз сиёсий-иқтисодий ва маънавий ҳаётининг ажралмас бир қисми, қўйи бошқариш тизими сифатида нечоғли кучайтирсак, бунинг учун барча моддий-молиявий шароитларни ташкил қилиб берсак, ўйлашманки, бу ўз олдимизга қўйган олий мақсадларга эришиш йўлида катта қадам бўлади.

* * *

Бу ҳаёт жуда тез — бошдаги дўппини бир айлантирунча ўтади-кетди. Шу қисқа фурсатда инсон халқ учун, Ватан учун, ўз фарзандлари ва келгуси насллар учун савобли ишлар қилиб улгуриши керак.

* * *

Ҳеч шубҳасиз, ким қандай ташвиш ва кундалик муаммолар билан яямасин, барчамизнинг орзу-интилишларимиз энг эзгу мақсадларга қаратилган. Биз ҳаётимизнинг тинч ва осойишта ўтишини, фаровон ва осуда кечишини, фарзандларимиз — жондан азиз болаларимизнинг комил инсонлар бўлиб ўсишини, уларнинг келажасидан кўнглимиз тўқ бўлишини истаймиз, шундай олижаноб ўмид ва орзулар билан яшаймиз. Ҳар қандай буюк мақсадга етишиш каби, бундай марраларга эришиш учун ҳам биринчи навбатда эл-юрт уйғониши, белини қаттиқ ва маҳкам боғлаб, шу гоилар атрофида бирлашиши, барча имкониятларини, мудраб ётган салоҳиятини ишга солиши, сафарбар қилиши зарур.

* * *

Биз қандай ҳар томонлама чуқур ва пухта ишланган, юксак андозаларга асосланган қонунларни қабул қилмайлик, агарки, уларнинг норма ва талаблари амалда ҳаётимизда ўз кучини кўрсатмаса — шу йўналишда қилаётган барча ишларимизнинг самараси бўлмайди.

* * *

Жамиятимиз ҳаётида қонун устуворлигига эришиш учун ҳокимиятнинг уч тармоғи — қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятининг ҳақиқий мустақиллигини таъминлаш зарур. Шундагина ҳокимият тармоқлари орасида тола маънода мувозанат қарор топади, содда қилиб айтганда, адолат тарозиси бузилмайди.

* * *

Ҳар қайси инсон ўз ҳақ-ҳуқуқи учун курашиши лозим. Ҳар қандай одам учун имон-этикод деган сўзлар шунчаки, ҳавойи сўзлар эмас, аксинча, уни доимо қийнайдиган, виждонини уйғотадиган чуқур тушунчалар бўлса, бундай фуқаро атрофдаги одамлар, маҳалла-қўй, эл-юрт таъвиши билан яшаши шарт.

* * *

Барчамиз лоқайдлик ва бепарволикдан, сен менга тегма — мен сенга тегмайман, деган заифлик асоратидан бутунлай жудо бўлишимиз зарур. Жамиятимизда шундай инсонлар қанча кўпайса, аввало, ҳаётга кириб келаятган ёшларимизда бундай кайфият нақадар кучайса, бундай қарашлар уларни ҳаёт тарзининг узвий қисмига айланган ҳолда биз олдимизга қўйган мақсадларга тезроқ етиб борамиз.

* * *

Ўз-ўзидан аёнки, биз адолатли ва фаровон жамият курмоқчи эканмиз, Конституция ва унинг асосида яратилган қонунларни чуқур ўрганиш ва уларга риоя қилиб яшаш кундалик ҳаёт тарзимизга айланиши шартдир.

* * *

Биз олиб бораётган давлат сиёсати, биз кураётган давлат тизими, барпо этаётган янги жамият, ҳаётимизда қарор топаётган эзгу қадриятлар замирида, аввало, Ўзбекистоннинг буюк келажасини ўйлаб, йиллар давомида шу олижаноб ишга ўз ҳиссасини қўшган, ана шу пойдеворнинг тамал тошини қўйган инсонларни улуглаш, уларни рози қилишдек олижаноб мақсад мужассам.

* * *

Бизнинг ҳаётимизни тебратадиган шундай бир соҳа борки, уни ҳеч қандай қонун ёки расмий ҳужжат билан чегаралаб, белгилаб бўлмайди. Бу соҳа бевоқиф одамларнинг маънавияти, руҳий дунёси, мафкуравий онги, тафаккури билан боғлиқдир.



Журнал 1925 йилдан чиқа
бошлаган.

Муассис:
Ўзбекистон Республикаси
Маданият ишлари
вазирлиги

Бош муҳаррир:
Азим СУЮН

Тахрир хайъати:
Юсуф АБДУЛЛАЕВ,
Бобур АЛИМОВ,
Аслиддин БОЛИЕВ,
Неъматилла ИБРОХИМОВ,
Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ
(бош муҳаррир ўринбосари),
Абдусaid КУЧИМОВ,
Исфандиёр ЛАТИПОВ,
Отаназар МАТЁҚУБОВ,
Абдулла ОРИПОВ,
Шухрат ОРИФ
(масъул котиб),
Энахон СИДДИҚОВА,
Рустам ШОҒУЛОМОВ,
Эркин ЭРНАЗАРОВ,
Табысқан ҚАНААТОВ,
Жуманазар ХУСАНОВ,
Абдуғани ЖУМАЕВ.

Бўлим муҳаррирлари:
Комил ЖОНТОВ,
Баҳром ЖУМАНИЁЗОВ,
Маъпура НАБИЕВА,
Фахриддин ҲАЙИТ.
Саҳифалаш ва дизайн:
Барно ҲОШИМОВА,
Нилуфар МИРЗАЕВА.
Мусахҳих:
Маҳмуда АБДУЛЛАЕВА.
Фотомухбирлар:
Дмитрий КУРЬЯКОВ,
Тургунбек МАҲКАМОВ.

Навбатчи муҳаррир:
Ш.ОРИФ.

Босишга 03.02.2003 да топширилди.
Қоғоз бичими 70x108 1/8.
Ҳажми 6,5 босма табақ,
Буюртма № 4576

"Шарқ" нашриёт-матбаа акциядорлик
компанияси босмахонаси.
Тахририят манзили: 700029, Тошкент,
Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Телефонлар:
Қабулхона: 136-56-01
Бош муҳаррир ўринбосари: 133-08-57
Масъул котиб: 133-07-94
Факс: 133-08-57

"ГУЛИСТОН" 2/2003

Ушбу сон мазмуни:

ЎЗБЕКИСТОН ЎРМОНИ:

МУАММО ВА ИСТИҚБОЛ 4

ЮЗ БУЮК СҲИМО

ИСОАЛ

ЎЗБЕКИСТОН

8



ҚОРА БАҒИР
ҚАШҚАЛДОҚ

13



Шигъулар
таътирлари

15

От йили

(қисса)

18

Геосиёсат:

ТАРИХ ВА ТАЛҚИН

22



ЎЗБЕКИСТОН
СИНОС

25

EY DO'ST

(1001 bitikdan)

29

МУҚОВАЛАРДА:

Биринчи бет — фотосурат муаллифи

Дмитрий Курьяков

Иккинчи бет — фотосурат муаллифи

Абдувоҳид Тўраев

Тўртинчи бет — фотосурат муаллифи

Дмитрий Курьяков

ЗАРВАРАҚЛАРДА:

Биринчи, иккинчи, учинчи бетлар —

фотосуратлар муаллифи

Абдуғани Жумаев

Тўртинчи бет — фотосуратлар муаллифи

Дмитрий Курьяков

Умр — оқар дарё. Уни ташкил
этган дақиқа ва йиллар муқар-
рар равишда манзилига яқинлаш-
тиради. Қилган ҳар бир амали
инсон номини ё улуглайди, ё...
Донишмандлар умр сарҳисобини
кечган вақт билан эмас, балки
шу вақт ичра қилинган ишлар
билан белгилашади. Кишининг
қанча яшагани эмас, қандай
яшагани муҳимроқдир улар учун.
Зотан вақт — нисбий тушунча.
Баъзилар учун яшин тезлигидай
ўтган лаҳза кимдир учун асрга
тенг бўлади. Баъзилар умр бўйи
эришолмаган муваффақиятга
бошқалар бир неча сония ичида
етишиши мумкин. Шу сабаб умр
кун билан ўлчанмайди. Инсон-
ят тарихида кунлар эмас, шу
кунларда амалга оширилган та-
рихий ишларгина ўтмишини, бу-
гунни ва келажакни ташкил
этади. Олий ҳакам Вақт ҳам
инсон фаолияти билан аҳамият
касб этади. Ҳафта, ойларнинг
салмоғи бажарилган амаллар-
нинг инсониятга келтирган фой-
да-зарарлари билан ўлчанади.
Аммо бу ҳолат ҳам ёруғ дунё ка-
би номутлоқдир. Ҳаётнинг ёзил-
ган-ёзилмаган қонунарига ис-
тисно ҳоллар доим мавжуд бўла-
ди. Шу каби ўзбек дунёқарашида,
шаклланишида беқийс аҳамиятга
эга бўлган, жаҳон илмий-адабий
оммасида ўзгача эътибор бери-
ладиган, кутиб олишга пухта
ҳозирлик кўриладиган алоҳида
саналар бор.

Февраль... Совуққина қишининг
илиққина ойи... У қишининг якун-
ловчи, баҳор таърифи олдидаги
охирги босқичи эканлиги, кўнгли-
га кўклам сурурини бахш этиши
биланоқ яшилликни созинган
қалбларга яқин. Аммо унинг яна

алоҳида икки кун мавжудки, уларнинг салмоғи қолган кунлардан ортиқроқ. Бу — 9 ва 14 февраль кунлари. Ўзбек маънавий дунёсига Алишер Навоийдек, Заҳириддин Муҳаммад Бобурдек даҳо мутафаккирларни, илоҳий истеъдод эгаларини, халқпарвар давлат арбобларини тақдим этган улуг кунлар. Уларсиз нафақат ўзбек, балки бутун инсоният тарихи номукамал, нотугал. Тарихнинг олтин тожини безаб тургувчи ноёб тошлар янглигдир бу кунлар. Биз ўзбеклар учун, адабиётшунослар, олимлар ва сўз сеҳрига ошуфта барча одамлар учун кўзга суртар тўтиё бу кунлар. Шу кунлар муносабати билан хориждан мутахассис олимлар билан бир қаторда кунлар маҳобатини тўлароқ қамраш, англаш иш-тиёқдаги сайёҳлар Ватанимизга ташриф буюради.

Тўққизинчи февраль ўзбек, ўзбек тили ва адабиёти ифтихор қиладиган, жаҳон ҳамжамияти потенциал салоҳиятимизни эътироф этадиган кун. Бундан 562 йил илгари худди шу кун Хиротда бир гўдак туғилди ва оламни вужудига жо илоҳий ёлқин билан ҳайратда қолдирди. Она тилимизнинг имкониятларини барчага кўрсатмоқ, миллатнинг гурури ва шаънини ўзининг муносиб ўрнига қўймоқ шарафи ва масъулиятига сазовор бўлди. Ҳамда зиммасидаги бурчини эътирофдан юқори даражада адо этди. Олам ўзбек деган миллатининг бадий даҳосига Алишер Навоий орқали тан берди, унинг ўлмас асарлари воситасида қанчалар ҳассос, донишманд халқ эканлигини билди. Ун

тўртинчи февраль — Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллуд топган кун эса жаҳон тамаддуни ўзбеки яна бир бор эътироф этди. Ўзида илмий аниқликни дарвешона сажия билан, саркардалиқ салоҳиятини шоирона жунун билан ажиб тарзда уйғунлаштира олган бу дилбар шахсни ёруе дунёга келтирган кун барча учун ўзгача шуқуҳ бағишлайди.

Оддийгина кунларни таваллуди ила буюк саналарга эвирган бу икки жаҳоншумул сиймо хотираси ҳамон барҳаёт. Асарлари эса минглаб, миллионлаб ўқувчилар қалбини забт этиб, уларга бир қадар илоҳийлик, бир қадар софлик, бир қадар теранлик бахш этиб келаётир. Шу сабаб февраль ойининг тўққизинчи ва ўн тўртинчи кунлари ҳар бир

ўзбек кўнглида ифтихор туйғусини уйғотади, байрам сурури ила энтиктиради.

Минг шукурки, юртимизда байрамлар кўн, яхши кунлар кўн. Ўзининг улугларини, ўтмиш салафларини тарихнинг не-не талотўпларида ҳам унутмади бу юрт. Яқингина ўтмишда ҳам асарларини ўрганиш у ёқда турсин, ҳатто номини ҳам тилга олиш учун катта жасорат, сиёсий ҳушёрлик аталмиш «усул» лозим бўлган буюклар, алломаю адиблар, ҳуллас, халқнинг асл фарзандлари хотираси бугун қадр топди. Уларни миллат қадрлайди, мудом эслайди, донишларини назарда тутиб яшайди. Уларнинг таваллуд айёмлари бутун миллат учун байрам, гурурсанадир.



ЎЗБЕКИСТОН ЎРМОНИ:

Ўзбекистоннинг яшил табиий бойликлари ҳақида сўз кетганда, аввало, кўз ўнгимизда далалар, гуркираб турган гўшалару гулзорлар, боғлар гавдаланади. Ўрмонлар эса дабдурустдан ҳаёлимизга келавермайди. Чунки ўрмон деганда асосан Европа ёки Сибирь текисликларидаги эманлар, қарағайзорлару қайинларни, улкан ҳудудларга чўзилган игнабаргли дарахт майдонларини тасаввур қиламиз. Аслини олганда, республикаимиз катта ўрмон заҳираларига эга. Улар асосан тоғлар, тоғолди зоналари ва чўл ҳудудларида мавжуд. Албатта, биздаги ўрмонлар Россия ёки Фарбий Европа ўрмонларидан жиддий фарқ қилади. Уларнинг минтақамизда тутган ўрни ҳам, вазифаси ҳам бутунлай бошқача.

Ҳозир республикаимиздаги ўрмон ҳўжалиги ташкилотлари ихтиёрида 8,544 минг гектар умумий ер майдони бор. Улар республика ҳудудининг 20 фоизини ташкил этади. Ўзбекистон ўрмонлари ўзига хос хусусиятларига кўра ижтимоий ҳимоялашга муҳтождир. Бизнинг ўрмонларимизда бошқа жойларда кам учрайдиган ноёб дарахтлар ўсади. Ёнғоқ, хандон pista, нок, дўлана, бодом, тоғ олчаси, олма, наъматак, зирк, қатрон ва ҳоказолар шулар жумласидандир. Улар иқлим шароитларини яхшилашда, дориворлар тайёрлашда, умуман, халқ ҳўжалигида муҳим аҳамият касб этади.

Тоғли ҳудудлардаги табиий ўрмонларнинг энг қуёи қисмида pistaзорлар, бодомзорлар, ўрталарида япроқли ўрмонлар, юқори нўқталарда эса игнабаргли арчазорлар жойлашган. Шуниси эътиборлики, тоғ ёнбағирларининг денгиз сатҳидан минг метргача баландликда бўлган жойларида дарахт ва буталарнинг 50 тури, 1000-1500 метрда — 52, 1500-2000 метрда — 31, 2000-2500 метрда — 12 ва ундан юқори тоғларда атиги 5 тури ўсиб, ривожланиши мумкин. Умуман олганда, республикаимизнинг 9,6 млн. гектарида (17%) тоғ ва адирлар жойлашган. Аммо уларнинг 1,6 фоиз қисмигина ўрмонлар билан қопланган, холос. Шундан 1,2 млн. гектари давлат ўрмон жамғармасини ташкил қилади.

Ўрмонларнинг камлигига асосий сабаб нима? Дарахтларни аёвсиз қирқиш, илдизи билан кавлаб олиш ва у ерларга қишлоқ ҳўжалиги экинлари экиш, уй ҳайвонларини кўплаб боқиш ҳамда ўрмон ёнгинлари яшил бойлигимизнинг камайиб кетишига олиб келади. Чунки тоғ майдонларининг қарийб 85 фоиздан ортиги тупроқ эрозиясига (ювилишига) дучор бўлган. Шу ўринда бир мисол келтириш жоиз кўринади. АҚШда эрозия тинчлик даврида биринчи, ҳарбий шароитда эса иккинчи душман деб ҳисобланади. Боиси — мамлакатда ҳар йили 3 млрд. тонна тупроқ ювилиб кетади. Шу сабаб АҚШда тупроқ эрозияси миллий ҳалокат, деб эълон қилинган.

Олимларимизнинг таъкидлашича, бир түп арча дарахти беш юз ва минг йил яшаши мумкин. Бир йилда у 7-12 см., энг кўпи билан 25 см. гача ўсар экан. Баъзи одамлар арчани қирқиб, қурилиш хомашёси ёки ўтин сифатида фойдаланадилар. Ахир арчазорлар биз учун ҳаёт-мамонт бўлган сув манбаи ҳисобланади-ку! У иқлим шароитимизга ижобий таъсир кўрсатиб, тупроқ ювилишидан, табиий офат — сел балосидан сақлайди. Ўрмонларнинг умумий аҳволига Ўзбекистоннинг ўзига хос иқлими ҳам таъсир кўрсатади. Тоғ шароитида ўсган ўсимликлар ёзнинг энг жазирама иссиқ кунларида 100 кундан ортиқ сувсиз қолади, сабаби ёнғингарчилик бўлмайди. Лекин бундай шароитга дарахт ва буталар чидайди, нозик ўт-ўлан ва турли гиёҳлар бу вақт ичида қуриб, қовжираб қолади. Европа шароитларида эса ёзда ҳам тинимсиз ёмғир ёғиб, намгарчилик бўлиб туради. Натижада ўрмонлар сув танқислигини умуман сезмайдилар. Шунинг учун ҳам бу ердаги ўрмонларнинг табиий кўпайиш жараёни ҳеч бир қийинчиликсиз кечади.

Республикаимизда 19,6 минг гектар майдонда табиий ёнғоқзорлар, олмазорлар, нок, олча, дўлана каби дарахтзорлар жойлашган. Pistaзорлар эса асосан Боботоғда, улар 11,5 минг гектар ерни эгаллайди. Мамлакатимиз бўйича pistaзорларнинг майдони 33 минг гектарни ташкил қилади. Табиий ёнғоқзорлар 500 гектар ерда ўсади, аммо улар жуда ҳам тарқоқ жойлашган. Республикаимизнинг тоғ зонасида 65 минг гектардан ортиқ майдонда ҳар хил ме-





вали, манзарали сунъий ўрмонлар барпо этилган. Уларнинг ўсимлик дунёси бениҳоя бой. Худудимизда 68 хил дарахт, 320 хил бута, 134 хил ярим бута ва 2953 хилдан зиёд гиёҳ турлари мавжуд.

Ҳозирги пайтда республикаимизда 100 минг гектардан ошқ тоғ ва тоғолди бўш ерлари бор. Бошқа соҳалар ривожига ҳалақит бермасдан бу ерларнинг 30 минг гектарида бодомзор, 10 минг гектарида ёнғоқзор ва 60 минг гектарида пистазорлар барпо қилиш мумкин. Ваҳоланки, бу ерларда интенсив равишда тупроқ ювилиши ва жарликлар пайдо бўлиши жараёnlари жадал давом этмоқда. Дарахтзорлар эса яшил қалқон вазифасини бажаради.

Қор, ёмғирлар таъсирида бир гектардан 766 куб метргача тупроқ ювилади. Ўрмон билан қопланган сойлардан оқиб кетаётган тупроқ ҳажми бир йилда атиги 9 тоннани ташкил қилса, ўрмонсиз сойларда 523 тоннагача тупроқ ювилади. Ҳозирда 35 минг гектар тоғ ва тоғолди худудларида жарликлар бор. Уларнинг янада кўпаймаслиги учун чора-тадбирлар белгилаш ниҳоятда муҳим.

Бундан ташқари бир гектар ихота дарахтзори бир мавсумда 5-7 тонна ис газини ўзига ютиб, 64 тоннага яқин чангни ушлаб қолади, 8-12 тонна кислород ажратади. Ихота дарахтзорлари билан ўралган далаларда вегетация даврида ғўзалар камроқ суғурилади, қишлоқ хўжалиги экинлари 4-5 фоиз ошқ ҳосил беради.

Ўрмонларнинг намликни оширишдаги аҳамияти бебаҳодир. Масалан, этилган арчазорлар ўзининг танаси, игнабарглари ёрдамида 27 фоиз ёмғир сувларини ушлаб қолиб, тупроқнинг остки қатламга ўтказиши. Худди шундай хусусият ёнғоқзорларда ҳам мавжуд. Бундан ташқари ўрмонсиз ерларда йиллик буғлиниш катта ҳажмда, яъни умумий ёғингарчилик миқдорининг 43-77 фоизига тенг бўлса, ўртача қалинликдаги арчазорда 26 фоиз, зич жойларда 24 фоиздан ошмайди. Ёнғоқзорларда эса бу кўрсаткич 27-44 фоизни ташкил қилади.

Микроиқлимни ўзгартиришда ҳам ўрмонларнинг аҳамияти катта. Бир гектар яшил ўрмон бир кеча-кундузда 2-3 кг., игнабаргилар — 5 кг., арчазорлар — 30 кг. гача фитонцидлар ажратади. Ёки бўлмаса, бир гектар яшил ўрмон бир соатда ажратган кислород 200 кишини тоза ҳаво билан таъминлайди. Бир гектар яшил дарахтзор бир кеча-кундузда 24 кг. ис газини ютади. Бу миқдор шу вақтда 5000 одамдан чиққан ҳажмдаги ис газига тўғри келади. Шуниси эътиборлики, «яшил фабрика»лар ишлаб чиқарган «махсулот» учун ҳеч қандай иш ҳақи талаб қилинмайди.

Таъкидланган муаммоларни ҳал қилиш — умумхалқ иши. Чунки экологик вазиятнинг ёмонлашиб бораётганидан кўз юмиб бўлмайди. Бунинг олдини олиш учун тезликда бир қатор чора-тадбирлар амалга ошириш мақсадга мувофиқдир.

1. Кўпчилик мамлакатлар тажрибасига таянган ҳолда давлат ўрмон инспекциясини ташкил қилиш, уларга ўрмонларни қўриқлаш вазифасини юклаш.

2. Ўрмонларни сақлаш мониторингини ташкил қилиш.

3. Ўрмонлардан фойдаланишда назорат ва ўрмон солиқлари нормативларини тузиш, йиғилган товонларни сунъий ўрмонлар барпо этиш, табиийларини асрашга йўналтириш.

4. Ўрмон ерларидан режали фойдаланишни йўлга қўйиш. Бунда ўрмон туризми, овчилик ҳамда биологик ранг-барангликни сақлаш ва ҳимоялаш масалалари қамраб олиниши лозим.

5. Ўрмонларни кўпайтиришда миллий ва маданий анъаналарни сақлаш.

6. Ўрмон хўжаликлари тасарруфидан ташқаридаги ўрмонларни сақлаш масаласини қайта қўриб чиқиш.

Абдушукр ХОНАЗАРОВ,
Ўзбекистон Ўрмон хўжалиги
илмий-тадқиқот институти директори,
қишлоқ хўжалик фанлари доктори,
профессор, Ўзбекистонда хизмат
кўрсатган фан арбоби

МУАММО ВА ИСТИҚБОЛ



1932 йил 22 февралда туғилган. Беруний номидаги Давлат мукофоти лауреати, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси, «Эл-юрт ҳурмати» ордени совриндори, навоийшуно олима.

Суйима Фаниева йигирмадан ортик китоб, рисоалар, уч юздан зиёд илмий ва илмий-оммабоп мақолалар муаллифи. «Алишер Навоий: ҳаёти ва ижоди», «Навоий лирикаси», «Алишер Навоийнинг «Вақфия» асари», «Навоийнинг прозаик асарлари», «Наср ва бадийят», «Алишер Навоийнинг насрий мероси», «Навоий насри нафосати» каби асарлар шулар жумласидандир. Бундан ташқари олима ҳазрат Навоийнинг бир қатор асарларини нашрга тайёрлаган. Суйима Фаниеванинг илмий изланишлари ўзбек адабиётшунослигида ўзининг муқим ва муқим ўрнига эгадир.

Суйима Фаниева

Замондошларими Замондошларимиз

Абдулқодир Ҳайитметов

1926 йил 27 май куни Фарғона вилояти Данғара тумани Қиёликум қишлоғида туғилган. Филология фанлари доктори, профессор. Домла икки қарра Беруний номидаги Давлат мукофоти лауреати, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби. 2002 йили А.Ҳайитметов «Буюк хизматлари учун» ордени билан тақдирланди. Домланинг «Алишер Навоийнинг ижодий методи масалалари», «Шарқ адабиётининг ижодий методи тарихидан», «Навоий даҳоси», «Ҳаётбахш чашма», «Табаррук излар изидан», «Мерос ва ихлос», «Навоийхонлик суҳбатлари», «Темурийлар даври ўзбек адабиёти», «Адабий меросимиз уфқлари» каби монография ва тўпламлари ўзбек адабиётшунослигида муҳим аҳамиятга эгадир. Олим 1993 йили туркий тилдаги илк адабиётшунослик асари бўлмиш «Фунун ул-балогани табдил қилиб, кенг жамоатчиликка ҳавола этди.



НАВОЙНИ АНГЛАШ

Суҳбатимиз унвони (сарлавҳаси)га олинган бу қўтлуғ-муборак даъват сўзлари, даставвал, «валилар валиси, мутафаккирлар мутафаккири, шоирлар шоири» — пири комил инсон, улуг мураббий шоир — назири йўқ сўз даҳоси таваллудининг 560 йиллиги олдидан, Президентимизнинг парламент минбаридан айтган, кенг жамоатчиликка қаратилган мурожаати бўлиб, сўнгра бутун 2001 йил давомида пойтахтда ва барча вилоятларда қайта-қайта янграб турди. Турли мартабадаги ижодий-илмий анжуманларда, барча ахборот воситалари орқали баҳоли имкон, камоли ихлос-этибор билан ўрганилди, мушоаба ва мубоҳасалар тарзида талқин қилинди. Не ажабки, бизга дахлсиз фазовий мезон — вақт эътибори-ла байрам тантаналари ҳам ўтди, бироқ эндиликда «Навоийни англаш» дастурий даъвати бардавом маърифий эҳтиёжга, аста-аста тикланиб, тобора ўзининг муносиб, сарбаланд макomini топаётган миллий қадриятларимиз тимсолларидан бирига, халқимиз руҳияти ва миллатимиз кўзгусига айланиб бормоқда, десак муболаға қилмаган бўламиз.

Бас, «Навоийни англаш»дек шунчалар улуғу мукаррам, аини чоғда гоят масъулиятли ва долзарб мавзу ибтидосида «Бадоеъ ул-бидоя» девони дебочасидан, «Хамса» маснавиёти мажмуидан 2-3 лавҳани мухтасар шарҳлаб ўтамиз.

«Дебеча»дан:

Ранж кўрмай киши топарму фароғ,
Кўнгли ўртанмайин ёнарму чароғ?...
Тухм ерга кириб — чечак бўлди,
Курт жондин кечиб — ипак бўлди.
Лола тухмича гайратинг йўқму?
Пилла қуртича химматинг йўқму?

Мурғак бола тафаккури махсули бўлган, халқона «содда гўзаллиги» билан жазб этувчи бу таби раво мисралар... бизга мактаб йилларидан деярли ёд бўлиб кетган: «Оразин ёпқоч кўзумдин тўкилур ҳар лаҳза ёш» шох сатри билан бошланадиган, улуг мўйсафид Мавлоно Лутфий таҳсинига шоён машҳур газалдан, балким 2-3 йил аввалроқ, яъни ҳали 8-10 ёшли Алишерни ҳайратга солган уч мўъжизий ҳолат: ёнаётган шамчироқнинг шунчалар хайрли-сафобахш (тун зулматини тилка-пора этувчи) ва охир-оқибатда фожие қисмати: лола уруги-ю пилла қуртининг табиятан фидойилиги

ҳақидаги зоҳиран мажозий (дунёвий) мўъжиза, моҳиятан боланинг хаёл кўзгусида илоҳий ҳақиқатга айланиши... Ваҳоланки, аслида бу ортик ажабланарли ҳол эмасди. «Мажолис...»нинг «Аввалги мажлис»идан кичик бир тамсил келтирамиз: «Ҳамоно уч ёш била тўрт ёшнинг орасида эрдим, азизлар (шеър) ўқимоқ тақдир қилиб, баъзи ҳайрат изҳор қилурлар эрди». Биз ҳам беихтиёр равишда: «Во-ажаб!» деймиз...

Ана энди юқоридаги уч байтлик парча шарҳига қайтайлик. Норасида ёшидаёқ «азизлар»нинг ҳайрати ва дуои тилақларига шойиста бўлган Алишер учун энди камида 9-10 ёшларда: «Ранж кўрмай киши топарму фароғ?» (меҳнат-машаққатсиз роҳат қайда?); ёхуд: «тухм ерга кириб — чечак бўлди» (бу мавсумдаги гулнинг уруги хазон фаслида ерга тўкилиб, тупроққа қоришиб, жисман чириса-да, ўзи салоҳиятини сақлаб қолмаса, келаси йили баҳор чечаги бўлиб очилиши мумкинми?); ёйинки: «Курт жондин кечиб — ипак бўлди» (дуруст, пилла ичи — макбарига жисман ўзини кўмган она курт илоҳий мўъжиза боис капалакка айланади, ипак қафас деворини ёриб чиқиб, келгуси насл — зурриёти учун уруг қўйиб, сўнг ҳалок бўлади, ота курт, табиий пилла ичида ўлади — «жондан кечиб ипак бўлади»). Бундайин ҳам ҳаётини-азалини, ҳам мўъжизавий-илоҳий жараёнларнинг сир-синаотини, моҳият ва сабабиятини Алишер болалик кузатишлари — мушоҳадалари ва беором мутлола — риёзатлари давомида фавқуллодда зеҳн, шавқу рағбат билан биллиб, идрок этиб борганига ким шубҳа қила олади?!

Бугина эмас. Алалхусус, «Дебеча»дан биз келтирган иқтибоснинг сўнгги байти, ҳеч муболагасиз, ҳайратимизга ҳайрат, шавқимизга рағбат қўшиб гуруримизни зийда қилмайдими?! Ўзингиз чуқурроқ разм солиб кўринг: Сен «барчадин шариф инсон» фарзандисан, бас, «лола тухмича гайратинг йўқму, пилла қуртича химматинг йўқму?». Бундаги қиёслаш усулининг зоҳирий жозиба кучини айтасизми? Ё мисралар оҳанги замиридаги, тимсоллар руҳи — моҳиятидан англашилган икки олам: махлуқот ва одамзот ўртасидаги жудаям умумий бир ўхшашлик, икки турли савй-ҳаракатлар, интилиш, талпиниш, фидойилик жараёнларидаги моҳиятда қиёслаб, ўзаро нисбатлаб бўлмас буюк тафовут қонуниятини, ўртадаги сирли робиталару сеҳрли мувозанат меъёр-мезонини ҳақида боз ўйлаб чуқурроқ муҳокама юришиб кўрасизми? Чиндан ҳам «лола тухми»ю

НАВОЙНИ АНГЛАШ

«пилла қурти»нинг, майли оддий нигоҳ-назаргоҳдан яширин, сезилар-сезилмас ҳаракат-интилиш, ўзгаришлари қайда-ю инсон шури ва тафаккури, унинг чексиз ҳаёлот, хотирот дунёси тасарруфидаги, инсон кўнгли, руҳияти кечирган, айниқса, унинг ижодий-бунёдкорлик салоҳияти қодир бўлган қудрат ва имкониятлар қайда?!

Агар ўша икки мисрадан кузатилган улуг муддао — қомрон орзулар, умидлар Алишернинг «болалик ғаройиботлари» тарзида, буюк ижод йўлининг ибтидоси — илк манзилларига мансуб деб билсак, бу — Навоий яратган идеал қаҳрамон — комил инсон тимсоли — Фарҳодга, унинг ўн ёшлик фикрат дунёсига нисбат берилган: «Жаҳонда қолмади ул етмаган илм, Библи таҳқиққини касб етмаган илм» сатрлари маъноси фақат эзгу ҳаёл, улуг ният ифодаси эмаслигига ишонгимиз келади...

Иккинчи ғаройиб лавҳа, буюк маснавиёт нихояси—«Садди Искандарий» дostonидан:

... Ки они фалак меҳрайн (қуёшу ой) дебон,
Вале халқ: «Ойнаи Чин» дебон...
Ҳакимики они тилис айлабон,
Намойиш анга икки қисм айлабон,
Бу даъвода эмас гувоҳ эҳтиёж,
Эрур кўзгу сари нигоҳ эҳтиёж,
Агар сўзи чиндур — кўринур юзи,
Кўринмас юзи — бўлса ёлгон сўзи!..

Кўчирилган парча—иқтибоснинг энг муҳим жиҳатларигагина тўхталамиз: ўша «икки қисм»ли тилисминг биринчи, эҳтимол, махсус рақамлар билан ифодаланган мурватлар ҳам бўлса бордир (буни шоир аниқ кўрсатмаган, албатта), биз ўша «қисм»ни бугунги истилоҳ билан, шартли равишда бу «клавиатура» бўлса керак, деб фараз қиламиз-да, тилисминг иккинчи «қисми» — бу кўзгу (бугунги экран...), Алқисса: улуг Навоий ҳаёлининг чинакам мўъжизакор парвози «ойнаи жаҳоннома» (биринчи марта буюк шарқшунос Е.Э.Бертельс таърифича, бу — бугунги телевизор) янглиг, энди бу гал «икки қисм»дан иборат ғаройиб тилис — халқона «ойнаи Чин» бугунги компьютер гоҳсининг «Алишерий» ҳаёлий-илмий фарази деб атасак не ажаб?... Бундай ўқтам, дадил даъвомизини, айниқса, охириги икки мисра далиллаётгандай таассурот қолдиради: «Агар сўзи чиндур—кўринур юзи» (ўйланган режа-муддао аниқ, кузатил-

ган мақсад тўғри, асосли бўлса, унинг «кўзгу»даги акси — «юзи» ўзининг ёрқин ифодасини топиши муқаррар): «Кўрунмас юзи — бўлса ёлгон сўзи» (аксинча, бу ғаройиб-сирли кўзгу (бугунги экран) қаршисида «ёлгон сўз»га — салгина хатога, янглиш фикрга йўл қўйилса, кўзгу «юзи» нафақат хира тортади, балки бундан маъносиз, шакл-шамойилсиз бўшлиқ ҳосил бўлади).

Бу ҳулосавий байт замирида яширинган ғаройиб кашфиётни асословчи ёрдамчи ташбеҳлар сифатида юқорида қайд этилган «Намойиш анга икки қисм айлабон» сатридан ва кейинги байт: «Бу даъвода эмас гувоҳ эҳтиёж, Эрур кўзгу сари (яъни, экран томон) нигоҳ эҳтиёж» тафсилларидан фойдаланиш ҳам мумкин...

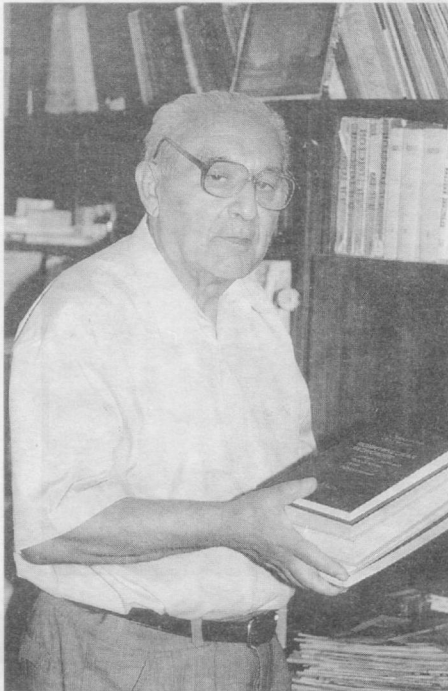
Энди «Фарҳод ва Ширин» дostonидан бошқа бир ғаройиб кўзгу тасвирига навбат берамиз:

... Кетурдилар ҳақими нуктадон,
Билик бирла жаҳон ичра жаҳон.
Қилиб тунни ёруғ, кунни қоронғу,
Сувдин ўт ёндириб, ўтдин сепиб сув,
Ғаройиб қўп ҳувайдо бўлғусидур,
Басе, анда шакл пайдо бўлғусидир.
Кўруниб ҳар замоне кўзга бир шакл,
Кўз олғоч, бўлғусидур ўзга бир шакл.
Чу бўлди жилвагар ашқол юз навъ,
Анга ҳам бўлғуси тимсол юз навъ...

Бемалол айтиш (майли, ҳаёлан, фаразан) мумкинки, бугунги кино санъатида, видео техникасида (боринги, компьютерда ҳам) содир бўладиган лаҳзали ўзгаришлар жараёни (кинокадрлар, теле, видео кадрлар): «анда шакл пайдо», «кўзга бир шакл», «кўз олғоч... ўзга бир шакл», «жилвагар ашқол юз навъ», «тимсол (образ, лавҳа, манзара) юз навъ» каби турфа хил, рангин, бири-биридан «бульва-жабрқоқ намудор» (кўриниш) — жиҳоланишлар (XV аср учун «илми ғайб» ажойиботлари) ҳазрат Навоий қалами — «хомаи тақдир»нинг мўъжизий-илоҳий қудрати-ла беихтиёр ўтган XX аср ва янги асримиз кашфиётларини эслатадики, бундай ҳаёлот парвозини беназир олим Е.Э. Бертельс ажиб бир завқ-шавқ, ҳайрат билан қайд этгани бежиз эмас.

Ботирхон АҚРАМ,
профессор

ЭЗГУЛИККА ДАХЛДОР ҲАЁТ



Боғишамол туманининг Усмон Юсупов номли маҳалласидаги чоғроқ ва ихчам ҳовлида нури ва шуурли ҳаётини фан ва ёшлар тарбиясига бағишлаган, ҳозирда эса кексалик гаштини сураётган Ибод ака Каримов умргузаронлик қилади. У киши ҳар тонг Аллоҳдан юртимизга тинчлик, хоксор ва дилбар халқимизга фаровонлик тилаб дуога қўл очади. Кейин эса ҳовлидаги мевали дарактлар, гуллар парвариши билан шугулланади. Нонуштадан сўнг эса одатий машғулот — китоб титқилайди, газета-журналлар варақлайди. Олмос қирраларидек сержило умрининг 76 баҳорини ортда қолдирган отахон бу «хунари»дан ҳали-ҳануз айри тушгани йўқ.

1943 йил. Машъум уруш авж паллага кирган. Ўзбекистондан урушга эшалаон-эшалаон озик-овқат маҳсулотлари кечаю кундуз пўлат изларда ташилади. Ўзбек ўғлонларини поездлар қонли жангларга элтади. Йигитлар қўлига қурол олиб, ўқ ёмғирлари остида жангга қиради. Ҳали мўйлови сабза урмаган Ибоджоннинг ҳам қўлига чақирқ қоғози келиб тегди...

— Ўғлим, ой бориб, омон қайт, — дея отаси Абдугани бобо, онаси Санобар ая кўзига ёш олиб, иккинчи ўғлини ҳам жангга кузатиб қўйди. Беш яшар укаси ўткир нигоҳи тўла ҳайрат билан хайрлашди. Уруш кўпқатори бу оддий ўзбек хонадонига ҳам қора қўланкасини ташлаган. Хоксор оиланинг тўнғич ўғли Омон жангда эди. Меҳринисо опанинг турмуш ўртоғидан аллақачон урушда бедарак йўқолганлиги ҳақида хабар келганди. Опа урушни лаънатлай-лаънатлай ёлғиз ўғлини тарбиялаб воғга етказди. Бир умр шаҳар хотин-қизлар қорхонасида ишлаб, обрў-иззат қозонди. 1986 йил фоний дунёдан боқий дунёга рихлат қилди.

Даҳшатли урушнинг қирғинбаротларидан Ибод акани Аллоҳнинг ўзи асради. Аввалига у киши жанг услуби, тактика ва ҳавфсизликни ўргатадиган курсда ўқиди. Кейин эса захирадаги қисмга ўтказишди. Қисм Болтик бўйига борганда уруш тугаганлигини эшитиб, ғалаба нашидасидан сармаст бўлди. Урушдан қайтиб, катта оиладаги қийинчиликларга қарамай ўқиш ва билим олишга интилди. Шу боис, Ўзбекистон халқ ҳўжалик (ҳозирги Самарқанд савдо) институтининг товаршунослик факультетида ўқишга кириб, уни 1952 йил аъло баҳоларга тамомлади. Устозлари йўл-йўрқ кўрсатди. 1953 йил аспирантурага ўқишга кирди. Игна билан қудуқ қазийдек машаққатли, лекин қалбни гурур ва сурурга тўлдирувчи меҳнат бошланди. Тунларни тонга улаб изланди. Профессор Олим Аминов раҳбарлигида номзодлик диссертациясини ҳимоя қилди. Иқтидорли, салоҳиятли ва илмга чанқоқ ёш олимни Тошкент тиббиёт институтининг сийёсатшунослик ва иқтисод назарияси кафедрасига ишга юборишди. Ўз устида кўнл билан ишлаш, талабаларга фан асос-

703 Буюк олим

Илм-фан равнақиға беқиёс ҳисса қўшган буюк олим Исаак Ньютон Англиянинг Вулсторп шаҳарчасида 1642 йил Рождество байрами арафасида таваллуд топди. У ҳам Муҳаммад (С.А.В.) сингари отаси вафотидан сўнг дунёга келган. Исаак болаликдан механикага қизиқар, бу соҳада анча иқтидорли эди. Шунга қарамай ўқиш бобида мактабдошларидан ажралиб турмасди. Ўсмир эканида Исаакни онаси қишлоқ ҳўжалигида бирор муваффақиятга эришар, деган умидда мактабдан чиқариб олди. Ўғлининг бахтига, она унинг имкониятлари, иқтидорига бўлган ишончини батамом йўқотмаган эди ва Исаак 18 ёшида Кембриж университетига ўқишга кирди. Бу ерда Ньютон ўша даврданги математика ва табиий фанларга оид билимларни жуда тез ўзлаштирди, ҳатто ўз кузатув ва тадқиқотларини ҳам олиб борди. 21 ёшидан 27 ёшигача Ньютон ўзининг жаҳон илм-фанида туб бурилиш ясаган илмий назариялари пойдеворини яратди. XVII аср ўрталари жадал илмий ривожланиш даври бўлган эди. Аср бошида телескопнинг кашф этилиши астрономия фани тараққиётида анги даврни бошлаб берди. Инглиз файласуфи Френсис Бэкон ва француз мутафаккири Рене Декарт дунё олимларини Аристотель шахсига мурожаат қилармэй ўз изланишларини олиб боришга даъват этишди.

Бу даъватни Галилей ҳаётга таътиб этди. Унинг телескопдаги кузатишлари ўша давр астрономиясини тубдан ўзгартириб юборди. Механик тажрибалари эса Ньютон механикасининг биринчи қонуни сифатида маълум бўлган ҳўсосларга олиб келди.

Бошқа олимлар, хўссан, қон айланишига доир кашфиёт соҳиблари Гарвей ва сайёраларнинг Кўёш атрофида айланиши қонуниятларини ишлаб чиққан Кеплер ҳам илм равнақиға салмоқли ҳисса қўйишди. Бироқ илм онглар ўйини майдонлиғича қолаверди ва Френсис Бэконнинг «Техника билан бирлашган илм инсон ҳаётини бутунлай ўзгартириб юбориши мумкин» деган башорати ҳали ўз тасдиғини топмаган эди. Коперник ва Галилей қадимий олимларининг айрим янглиш қарашларини бекор қилиб, Борлиқ қонуниятларини яхшироқ тушуниш томон ўсиш ясаган бўлсалар-да, ҳамон тарқоқ ҳолатдаги илмий фактлар, фикр-қарашларни умумлаштирган ҳолда илмий таҳлил

имконини берувчи асосий принциплар ишлаб чиқилмаган эди.

Айнан Ньютон шу назарияни ишлаб чиқди ва бугунги кун илми ҳам оғишмай ривожланиб келаётган йўналишга асос солиди. Одатда Ньютон ўз кашфиётлари, илмий янгиликларини чоп эттиришни ҳўшламаган. Масалан, унинг асосий концепциялари 1669 йилгача тўғал ҳолга келган бўлса-да, анча кеч эълон қилинган. Унинг кенг жамоатчилик ҳўқмига тақдим этилган илк наشري нур табиати ҳақидаги китоби эди. Қатор тажрибалар ўтказиб Ньютон шундай ҳўлосага келди: биз билганимиз оддий оқ нур камалакнинг барча ранглари омухтасидир. У, шунингдек, нурнинг қайтиши ва синиши жараёнини ҳам мукамал таҳлил қилди. Шу билимларига асосланган ҳолда Ньютон 1668 йили телескопнинг бугунги кунда ҳам астрономик расадхоналарда қўлланилиб келаётган рефрактор турини кашф этди. Ушбу ва бошқа кашфиётлари ҳамда тадқиқотлари натижалари ҳақида Ньютон 29 ёшида Британия қироллик илмий жамиятига ҳўсобоғ берди.

Ньютоннинг биргина оптика соҳасидаги кашфиётларининг ўзиёқ унинг китобимизда махсус саҳифалар эгаллашини таъминлаши мумкин эди. Бироқ, назаримизда, унинг механика ва математика соҳаларидаги тадқиқотлари мўҳимроқдир. Интеграл ҳўсобиинг ишлаб чиқилиши Исаакнинг математика илмидаги энг мўҳим кашфиёти бўлди. Бу кашфиёт математика илми тараққиётини таъминлади, чунки усиз қўллаб замонавий илм-фан ютуқларига эришиб бўлмас эди.

Шунга қарамай, Ньютоннинг энг мўҳим кашфиётлари механика соҳасида қилинди. Галилей жисмларнинг ташқи мўҳит таъсиридан ташқари ҳаракати тўғрисидаги биринчи қонунни кашф этди. Ҳаётда эса бунинг исботи топилмас, барча жисмлар, албатта, қатъийр остида ҳаракатга келиши инкор этиб бўлмас ҳақиқатдек эди. Бироқ бу муаммонинг ҳам ечимини Ньютон топди — механиканинг иккинчи, айтиш мумкинки, энг асосий қонуни айтиш шў ҳақда. Математик тилда $F=ma$ тарзида ифодаланувчи бу қонун тезлик кўчининг жисм массасига бўлинимасига тенглигини таъкидлайди. Ньютон механиканинг икки қонунига қўшимча равишда ҳар бир ҳаракат тенг қарши ҳаракатни келтириб чиқариши, бутун олам тортишиш қонунини ишлаб чиқди.

ларидан пухта билим бериш Ибод ака Каримовнинг ҳаёт мезонига айланди. Ёш педагогининг теран мушоҳадаси ва бой илмий мулоҳазалари талабаларда ҳайрат ва ҳавас уйғотди.

... Мирзачўл пахтазорларидаги ёшлик ғайрати, қузнинг сўлим оқшомларидаги баҳс-мунозара, сўхбат ва учрашувлар қувалик бар-но қиз, бўлажак шифокор Ҳайринисо опа билан севиб-севилишга, ҳаётнинг нузли сўқмоқлари сари дидил қадам ташлаш ва оила қуришга пойдевор бўлди. Ота-она хизматиға камарбасталик, яшаш завқи, э-ҳе... нақадар жонбахш ва ҳаётбахш. Ширин турмушнинг мевалари Иззатжон ва Баҳодиржонлар дунёга келди. Улар ҳам ота изидан бориб иқтисодчи бўлдилар. Касбларини ардоқлаб юрт ва халққа хизмат қилмоқдалар.

Ибод ака Каримовнинг 40 йиллик илмий ва педагогик фаолияти Самарқанд савдо институти билан боғлиқ. У киши институтда ўқитувчи, катта ўқитувчи, доцент ва қарийб 25 йил факультет декани лавозимида фаолият кўрсатиш билан бирга бўлажак савдо му-тахассислариға фан асосларидан пухта билим берди. Ҳаёт сабоқла-ри, ўғитларини ёшлар шууриға нурдай сингдирди. Ибод ака савдо назарияси, тарихи ва муаммолари бўйича илмий тадқиқотлар олиб борди. Изланишлар натижасини 100 га яқин илмий ва илмий-омма-боп мақолаларда баён қилиб, газета-журнал ҳамда тўпламларда эълон қилдирди. Теран ва илмий хулосаларға бой бу мақолалар профессор-ўқитувчилар ва талабалар шуурида ёғдуланди. Иқтидор-ли олим, тажрибали педагог қўллаб ёшларни илм йўлиға олиб кирди. Улар ҳозир мамлакатимизнинг турли бурчақларида самара-ли меҳнат қилмоқда.

— Бекор ўтиришни дангаса, лоқайд ва боқибегам кишилар «касб» қилиб олган. Шундай тинч-осуда ва ширин ҳаётда фидойилик кўрсатмай бўладими?! Ҳеч бўлмаса, ёшларға панд-насихат қилиб, тўғри йўл кўрсатиб турайлик. Токи улар гиёҳвандликка берилма-син, турли зарарли оқимларға қўшилмасин. Яшашдан мақсад — ях-шилиқ, — дейди кексаликка бўй бермай, ўзини бардам, тетик ҳис қилиб яшаётган Ибод ака. — Юрак бироз безовта қилиб туради. Бир марта қаттиқ хуруж ҳам қилди. Шифокорларға раҳмат. Оёққа туриб кетдим. Қани энди, қалб жўшиб, қайнаб турса, озод юртга жон бах-шида этсанг, фидойилик кўрсатсанг. Биз — қариялар энди ёшлар-ни дуо қилиб умргузaronлик қиламиз. Келажаги буюк, жаннатма-кон юрт — ёшларники.

Акам Омон урушдан қайтиб келиб, Самарқанд тиббиёт институ-тида таълим олаётганди. Бешинчи курсда ўқиётганида юраги уруш асоратлариға дош беролмади, аттанг. Ҳуқуқшунос Аслам, иқтидор-ли олим Қуддус ва иқтисодчи Икромлар ҳаётдан эрта кўз юмди. Ўз касбларининг моҳирлари бўлган жигарларимнинг муборак номлари қалбимизда. Аллоҳға беадад шукроналар бўлсинки, улар ёққан нур-ли чироқларни фарзандлари узоқ-узоқларға ёғдулантиряпти.

Отам—Абдугани Карим ўғли 1894 йил туғилган. Қаттиққўл, бағри-кенг, эзгуликка ташна беназир инсон эди. Қурьони Каримни ёддан ўқиса, одамлар сел бўлиб тингларди. Масжид имомлари ти-ловат қилишдан олдин:

— Абдугани ака рухсат берсинлар, кейин дуоға қўл очамиз, — дердилар. Бу илтифот беҳуда эмас, ахир. Бизни ўтган асрнинг даҳшатли йилларида пешона тери эвазига топган нони билан боқди ва тарбия қилди. Эл-юрт хизматиға камарбаста инсонлар қилиб вояға етказди. Жойлари жаннатда бўлсин.

Бобом Каримнинг Қори деган унволари бўлган. Зарафшон дарёси бўйларидаги Даҳбед, Пўлатдархон ва Ҳалвои қишлоқлари-да ва Самарқанднинг эски шаҳрида обрў-иззат қозонган.

Онам — Санобар Каримова ўтган аср бошида — 1900 йилда туғил-ганлар. Муборак ёшда вафот этдилар. Ростини айтсам, таърифу тавсифға сигмайдиган оналардан эди қибагоҳимиз. Қайсидир ёзувчи: «Дунёдаги барча оналар бир-бириға жуда ўхшайдилар», — деган-ку! Бу ҳақ гап. Қийин шароитда бир қиз ва етти ўғилни оқ ювиб, оқ тарашнинг ўзи бўлмаган. Қабрлари нурға тўлсин. Раҳмат-ли онам оиладаги қийинчилик ва етишмовчиликларни ҳеч қачон бизға сездирмаган. Фарзандларини ҳалолу покиза яшашға ўргат-ган. «Қуш уясида кўрганини қилади» деганларидек, биз фақат ва фақат ҳалол меҳнат ҳамда илм орқали бахт-икбол, обрў-иззат қозондик. Бу ҳаёт мезонини фарзандларимиз, невар-эвара ва че-вараларимизға ҳам ўргатяпмиз. Халқимиз жаҳон айвонида бўй кўрсатиб турган бугунги кунда кўпқатори яшаяпмиз. Аллоҳға беа-дад шукроналар бўлсин!

Азиз ЮНУСОВ,
Ўзбекистонда хизмат

кўрсатган юрист.
Лутфулла МАМАСОЛИЕВ,
журналист

Механиканинг бу тўрт қонуни аслида бир тизимни ташкил қиладики, уш-бу тизим ёрдамида маятникнинг тебранишидан тортиб, сайёраларнинг Қуёш атрофидаги ҳаракатиғача — ҳар қандай илмий муаммони ҳал қилиш мумкин.

Ньютон ушбу қонунларни шунчаки ишлаб чиқиб қўймади, балки ўзи математик услублар ёрдамида ушбу қонунлар воситасида ҳар қандай долзарб илмий муаммонинг тўғри ечимини топиш мумкинлигини амал-да исботлади. Ньютон қонунлари жуда кенг қўлламли илмий-техник муам-молар ечимини топиш имконини беради. У ҳаётигидаёқ қонунлари астрономия соҳасида фаол қўлланилган эди.

Бизнинг Ньютон ишларига берган баҳомиз нимаға асосланган? Бирин-чидан, ҳар қандай илмий энциклопедияда бошқа олимларға нисбатан кўпроқ Исаак асарлари ва кашфиётларидан иқтибослар келтирилади. Бундан ташқари Эрнст Мах 1901 йили айтганидек, «Уша даврлардан бу-ён математика шунчаки механика қонунларининг тараққиёти ва Ньютон гоёларининг амали сифатидагина мавжуддир».

Бироқ Ньютоннинг дунё тарихидаги энг буюк шахслардан иккинчиси сифатида берилиши, Александр Македонский ёки Вашингтон, Исо алайҳиссалом ёки Буддадан олдин келтирилиши эътирозларға сабаб бўлиши табиий. Мен ўзимча фикримни бундай асослайман: диний ва сиёсий эврилишлардан қатъи назар одамлар Александрдеча ҳам, ундан кейин ҳам бир хилда — ҳеч ўзгаришсиз яшаб келмоқда эдилар. Одамлар-нинг маиший турмушида ҳам XVII асрга қадар айтарлиқ ўзгаришлар бўлмаган. Фақат шу даврга келибгина кийиниш, озик-овқат, меҳнат ва дам олиш соҳаларида инқилобий ўзгаришлар рўй берди. Бу янгиликлар эса ўз навбатида фалсафа, диний дунёқараш, сиёсат ва иқтисодға таъ-сир этмай қолмади. Ньютон илм ва техниканинг ривожига энг катта ҳис-са қўшган олим сифатида инсоният тарихига таъсири кучли шахслар рўйхатида иккинчи ўринда туришға ҳақлидир.

Ньютон 1727 йили вафот этди ва илм кишиларидан биринчи бўлиб Вестминстер аббатлигиға дафн этилишдек шарафға лойиқ тоғилди.

Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ тайёрлади

Кейинги йилларда мамлакатимизда бизнесни ривожлантиришга доир бир қатор муҳим ҳужжатлар ишлаб чиқилди. Жумладан, «Тадбиркорлик тўғрисида»ги қонун, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Кичик ва ўрта бизнесни ҳамда хусусий тадбиркорлиқни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат дастури тўғрисида»ги қарори ва яна бир қатор фармон қарорларни келтириш мумкин.

Ҳозирги пайтда бошқарув (менежмент) ва унинг стратегияси хусусида, унинг йўналишлари, тамойиллари, ҳуқуқий ва иқтисодий жиҳатлари тўғрисида қўллаб олимларнинг фикрлари, мулоҳазалари кенг ўрин эгалламоқда. Чунки, тўғри танланган бошқарув стратегияси тадбиркор мақсади-га эришиш йўлининг асосий пойдевори ҳисобланади. Энг аввало корхона бошқарув тизими томонидан фаолият стратегияси шакллантиради ва ишлаб чиқади. Бунда ҳамма поғоналар қатнашуви тақозо этилади. Тадбиркорлик соҳасига тааллуқли бўлган бирча фанлар қўламини асосий тушунчалар ва қабул этилган умумий ибораларни ойдинлаштириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Замонавий ривожланиш хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда иқтисодий турмуш тарзида, маънавий- маданий ҳаётда мулоҳаза юритиш, баҳслашиш, ушбу тушунчалар ва ибораларнинг кенг қўлланилиши табиийдир.

Ушбу ҳол бозор муносабатларининг жадаллашувидан далолат бергани ҳолда тадбиркорлик ва омилкорликни назарий, амалий жиҳатдан яна бир бор тегишли тизимга солиш заруриятини туғдирмоқда. Одатда «Бизнес» тушунчасига фақатгина хусусий тадбиркорлик соҳасига мойиллик бўлган фаолият сифатида қаралади. Лекин бизнес ўзининг кўлами (масштаби) доирасига кўра хусусий тадбиркорлик соҳасигина эмас,

балки корхона, ташкилот, уюшма миқёсида ҳам қаралиши шарт. Шу туфайли, унинг келгусидаги истиқболлини белгилаш, қўйилган мақсад сари интилиш, доимий ўзгаришлар шароитига мослашиш, таваккалчилик қилиш каби менежментнинг бир қатор назарий ва амалий томонларини қўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

Стратегия — туб маънода танланган бир фаолият мужассамлашган режалаштириш сиёсати. Америкалик етук иқтисодчи И.Ансоффнинг фикрича, стратегия деб моҳият жиҳатидан ташкилот фаолиятида қарор қабул этиш жараёнида қўлланиши лозим бўлган қоидалар мажмуи айтилади.

Стратегия тушунчаси менежмент ва бизнес кўламида ўз моҳиятига кўра қуйидагиларни билдиради:

1. Фирманинг жорий ва истиқболдаги фаолияти натижаларини баҳолашдаги қоидалар.

2. Фирманинг ташқи муҳит билан юзага келадиган муносабатлардаги умумий қоидалари, яъни қандай маҳсулот ва технология билан бозорга чиқиши, маҳсулотни айирбошлаш, қандай қилиб ўз рақобатдошлари билан курашиш ва уларга нисбатан юқори натижаларга эришиш тўғрисидаги қоидалар.

3. Бевоқиф ташкилот миқёсида белгиланган қоидалар «Ташкилий концепция» дейилади.

4. Фирманинг кундалик фаолиятида қўлланиладиган қоидалар асосий жорий услублар деб юритилади.

Амалий фаолиятда ва бошқариш тажрибасида стратегия мазмунан ва мантиқан қандай намоён бўлади?

Стратегия аниқ ҳаракатлар мажмуидир. У одатда фирманинг мавқеини ва ўсишини таъминловчи асосий йўналишларни белгилаш билан чекланади. Ифодаланган ялпи стратегия лойиҳалар стратегиясини тавак-

калчилик асосида ишлаб чиқиш ва ифодалан-нинг имконини яратди. Яъни стратегиянинг ўрни муаммоларни ҳал этишда имкониятларни баҳолаш, ҳал этиш жараёнида унинг йўналишига тўғри келмайдиган бошқа йўналишларни ўз вақтида бартараф этишдан иборатдир. Агар реал воқеалар ва ҳодисалар ривожланиш жараёнини кўнгилсиз ҳолатларга бошласа, қабул қилинган стратегияга бўлган зарурат йўқолади.

Стратегияни ифодалаш жараёнида аниқ лойиҳани амалга ошириш имкониятларини даставвал тўла кўра билишнинг имкони йўқ. Шу туфайли муқобил стратегиялар хусусида ўта умумлаштирилган, нотўлиқ ахборотдан фойдаланиш мумкин. Изланиш жараёнида тегишли аниқ ахборотлар воситасида муқобил стратегиялар ойдинлашади. Дастлабки қабул қилинган ёки ифодаланган стратегия хусусида иккиланиш вужудга келади. Шу туфайли уни амалга оширишда қайта алоқа зарур бўлади.

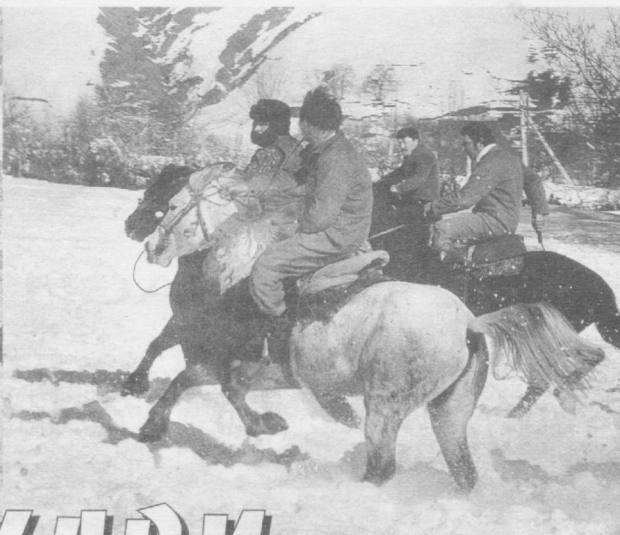
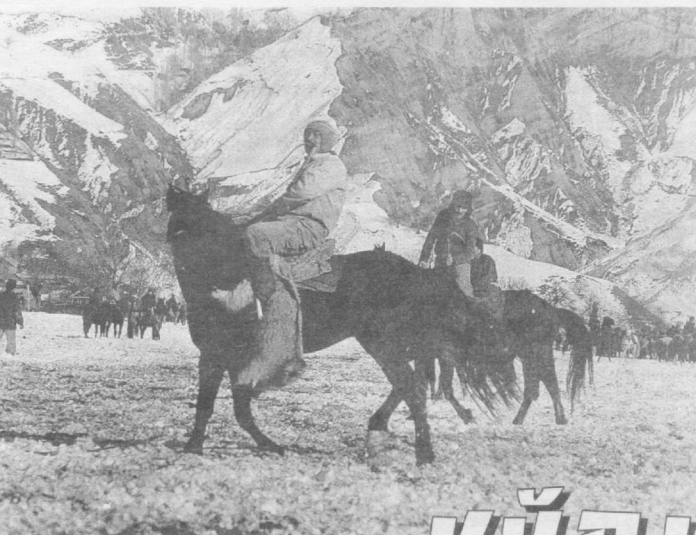
Стратегия ва таҳмин ўзаро бир-бирларини тўлдирувчи ҳисобланадиларки, бошқаришнинг турли бўғинларида ва муддатларида улар юзага келиши мумкин. Масалан, самарадорлик ўлчови бўлмиш бозордаги улуш кўрсаткичи, фирма учун мўлжал бошқа фирма учун эса танланган стратегия бўлиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, стратегия бирмунча қийин ва маъмуллаштирилган амалий фаолият фалсафасида намоён бўлади. У таълим шароитида ва ўзгаришлар таъсирида ойдинлашиб боради. Тегишли давр мобайнида қабул қилинган қарорларга кўра таваккалчилик асосида, яъни тактика тарзида стратегия амалга оширилади.

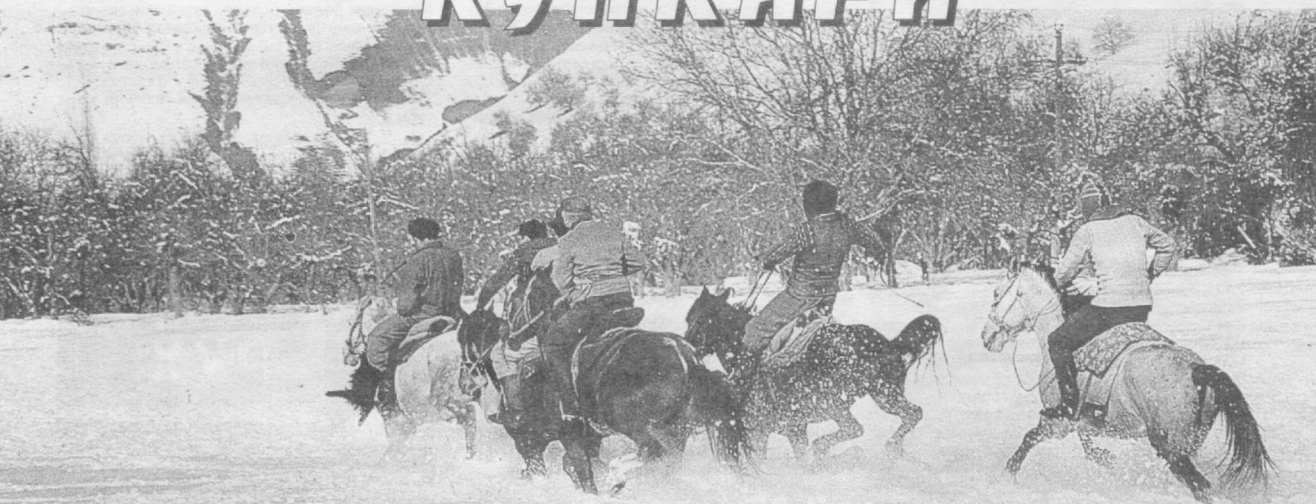
**Шоҳия Тўлаганова,
Дилара СОБИРЖОНОВА,
иқтисод фанлари номзодлари**



БОШҚАРУВ АСОСИ



КЎПКАРИ



Бу дунёнинг ишлари
Гоҳо ўнг, гоҳ чапқари.
Ёзда эмас, қишлари
Гуруллайди кўпқари.
Қорин учун келмайди,
Шарт эмасдир қанду қурсе,
Улоқ чопилса бўлди,
Ўша тўйда — эл-улус.
Урҳо-урҳога тўлар
Юрт сайҳони, даштлари.
Тоғмошаларда юрар
Мулла-тургай қўшлари.
Чарсиллар чавандозлар,
Чарсиллайди ҳалойиқ.
Пишқирар от-шоввозлар,
Бари Ғиркўкка молик.

У, ўзбекнинг тўйи кўп,
Бойи ҳам кўпдир бугун.
Йилқи, моли, қўйи кўп,
Соғринлар хўбдир бугун.
Минма чўбир-чўртоқни,
Бўш келмагил, бўз йигит.
Кўзла марра - чўртоқни,
Қутар сулув қиз, йигит.
Майдон доим мардники,
Ғирромники малолдир.
Бу дунёда ким ғолиб —
Ўшаники ҳалолдир!
Отим иқболи кулсин,
Мен ҳам сафда, қани, кут...
Кўпқариларга тўлсин
Ота макон — Ўзбекюрт!



БАДИИЙ ХАТТИЁЖ ХОСИЛАСИ

Маълумки, романларда турмуш, умуман, борлик кенг қамровда ўз бадий ифодасини топади. Бу эса ўрни билан романларда мактуб усулидан фойдаланишни ҳам тақозо этади. Бадий асардаги мактубларнинг ўзига хос тилда ёзилган бўлиши табиийдир. Шунга кўра, уларнинг тил хусусиятларини ўрганиш илмий-назарий нуқтаи назардан муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбек романларининг кўпчилигида хилма-хил мактублар берилганлиги кузатилади. Бу мактубларнинг романларда берилиши, ҳажми, тутган ўрни, лисоний жиҳатлари, услуби бир хил эмас.

Кузатишларимиздан маълум бўлдики, мактублар китобхонларнинг сеvimли асари бўлиши «Ўткан кунлар» романида кўп учрайди (18 та).

Абдулла Қодирий ижодини чуқур тадқиқ этган атоқли олимлар Иззат Султон, Озод Шарофиддин, Умарали Норматов, Салоҳиддин Мамажонов, Собир Мирвалиев, Маҳкам Махмудов ва бошқалар «Ўткан кунлар» романи сюжетини, воқеалар ривожига мактубларнинг катта таъсир кўрсатгани ҳақида фикр билдирганлар.

Маърифий адабиёт, асосан, одам, олам, ҲАҚ муносабати хусусида баҳс юритади. Ўзбек мумтоз адабиёти намуналарининг асосий фазилати шундаки, у ботиний ва зоҳирий мазмунларга эга бўлиб, ҳар хил савиядаги ўқувчиларга бирдай хизмат қилади. Бу уларнинг оммабоплиги ва умрбоқийлигини таъминлайдиган хоссалардандир. Масалан, оддий ўқувчи Алишер Навоийнинг «Лайли ва Махнун» достонини инсонлар орасидаги сеvgи, икки жинс ўртасидаги муҳаббат васфи сифатида қабул қилади. Инсоний муҳаббатнинг фожиали интиҳосидан ларзага тушади. Шунга кўра, асарни фироқнома сифатида қабул қилади. Маърифий адабиётнинг мазмун-моҳиятидан, сўзларнинг маърифий қиймати-дан хабардор китобхон асарнинг ботинига «шўнғини», ундаги ҳақиқатни идрок «қўзи» билан қўришга муваффақ бўлади.

Маълумки, собиқ шўро мафқураси ҳукмронлиги шароитида маърифий адабиётимизнинг дунёвий қатлами атрофлича ёритилган. Маърифий қатлам эса мистик оҳанглар сифатида эътибордан соқит қилинган. Бу жиҳат тоъ маънода истиқлол шарофати ўлароқ, кенг ва эркин ўрганила бошланди. Бироқ, шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, маърифий адабиётнинг учинчи — диалектик-гносеологик қатламини, сўзлар бағридаги диалектик оҳангларни тадқиқ этиш ҳануз бошланмаган.

Аслида, замонавий гарб фалсафасининг илди-лари Шарқ тасаввуф фалсафаси, маърифий адабиёт бўлиб, Жалолиддин Румий, Ибн Рўшд, Ибн Арабий кабиларнинг инсон, борлик ва ҲАҚ муносабати ҳақидаги қарашлари гарб фалсафаси таълимоти учун таянч манба вазифасини ўтаганлигини кўпчилик тадқиқотчилар тан олишади. Бунинг биз биргина тасаввуф фалсафасидаги зот ва тажалли сўзлари ми-

Хон Отабекни ҳам, унинг кайнотаси Мирзақарим Қутидорни ҳам дорга олишга ҳукм чиқаради. Ниҳоят ҳукми ижро этиш дақиқаси етиб келади. Отабек ва Қутидор майдонга — дор тағига келтирилиб, бўйнига энди сиртмоқ ташланмоқчи бўлганда, ўқувчи кутмаган воқеа содир бўлади. «Отабек ва Мирзақарим Қутидор ўлимдан омон қоладилар. Уларни ўлимдан биргина Юсуфбек ҳожининг Отабекка ёзган мактуби сақлаб қолади. Чунки, мактубда Юсуфбек ҳожининг Кўкон хонига ҳурматда экани сезилиб турарди. Қисқаси, ана шу хат ҳодисаси уларни ўлимдан олиб келади». (Собир Мирвалиев. «Ўзбек романи», 29-бет).

Ҳажм жиҳатидан энг катта мактуб (биз ўрганиб чиққан мактублар орасида) Худойберди Тўхтабоевнинг «Мўнгли кўзлар» асарида учрайди. Бу асар қаҳрамони Акбарнинг ўз ўлими олдида укаси Зокирхонга ёзиб қолдирган мактубидир. Бу мактуб 715 сўздан иборат. Энг кичик мактуб эса Одил Ёқубовнинг «Улуғбек хазинаси» романида учрайди. Али Қўшчи тўққунчилигида шогирдларидан бир мактуб олади ҳамда шу хатга жавоб сифатида қуйидагиларни битади: «Қоғоз. Қалам. Энам, Тиллабиби». Мактуб ушбу 4 сўздан иборат. Аммо хатнинг бутун маъноси, устознинг шогирдларига нима демоқчи эканлиги мана шу 4 сўз замирида муҳкамлиқ билан айтилган.

Бадий асар мукамаллигида мактубларнинг тутган ўрни ҳақида фикр юритар эканмиз, уларда воқеа-ҳодисаларнинг батафсил ёритилиши учун матннинг ҳажми эмас, мазмун муҳимроқ эканлигини алоҳида таъкидламоқчимиз.

солида кузатамиз.

Зот ва тажалли маърифий адабиётнинг марказий масаласи бўлиб, бошқа муаммоларнинг барчаси мана шу тушунчалар теграсида айланади. Зот ва тажалли моҳияттан замонавий фалсафадаги субстанция ва акциденцияга мувофиқ келади. Луғатларда зот атамаси маъноси «моҳият, бир нарсанинг асоси, асли» дея таърифланса, тажалли истилоҳи эса «кўриниш, жийваланиш» дея изоҳланади. Фалсафий адабиётларда субстанция категорияси моддий субстрат ҳамда нараса ўзгаришларининг бошланғич асоси сифатида шарҳланади ва акциденция унинг намоён бўлган муайян кўринишларини ифодалайди. Субстанциянинг асосий хоссаси унинг бево-сини кузатишда берилмаганлиги ва муайян ҳодисаларда унинг белгилари намоён бўлишидир. Акциденциялар орқали субстанция идрок қилинади. Акциденция намоён бўлиши учун эса субстанция асос, ўзи эса акциденция асосида тикланади.

Фалсафий адабиётларда акциденция ва атрибут айрим ҳолларда маънодош бириктирилган сифатида қўлланганини қаби, маърифий адабиётларда ҳам тажалли ва сифат сўзлари кўпичина бир-бирининг ўрнида ишлатилади. Бироқ бу уларнинг айнан бир нараса эканлиги ҳақидаги ҳулосага олиб келмаслиги керак.

Диалектика уқтирганидек, акциденция субстанциянинг воқеаланиш усули экан, лекин уларни тенглаштириш ҳам маъқул эмаслиги таъкидланади. Зеро, муайян акциденция

Биз ўрганаётган мактубларни мавзу жиҳатидан қуйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин:

1. Расмий муносабатни ифодаловчи мактублар (10 та).

2. Ишқий муносабатни ифодаловчи мактублар (16 та).

3. Оилавий (ёки шахсий) муносабатларни ифодаловчи мактублар (35 та).

4. Бошқа турли хил муносабатларни ифодаловчи мактублар (28 та атрофида).

Расмий муносабатларни ифодаловчи мактубларга хос хусусиятлардан бири, улар учун асосан «нома» атамаси қўлланган. «Нома»лар «Ўткан кунлар»да жуда кўп учрайди. Бу мактублар расмий лавозимдаги шахслар номига битилгандир. Ишқий муносабатларни ифодаловчи мактублар ҳақида гап кетганда, «Ўткан кунлар» ва «Меҳробдан қаён» романларидаги кўпчиликлари ёд бўлиб кетган ишқий мактублар матни кўз олдимизга келади. Ишқий муносабатларни ифодаловчи мактубларда ҳам, бизнинг кузатишимизча, ўзига хос бўёқ ва оҳангли сўзлар мавжуд. Бу мактублар сўз оҳангига кўра маълум даражада фарқланиб туради. Мактубларда ихобий ва салбий бўёқли бирикмалар билан бирга икки шахс (ошиқ ва маъшук) муносабатларидаги ички ҳиссиётларни ифодаловчи сўзлар ҳам ишлатилган. Оилавий ёки шахсий муносабатларни ифодаловчи мактублар ҳам айрим жиҳатларига кўра ишқий мактубларга ўхшаб кетса-да, баъзи хусусиятлари билан улардан фарқланади. Бу мактублар отадан болага, боладан отага ёки ака-укалар, опа-сингиллар, ёр-биродарлар ўртасидаги ёзишмалардир.

Бир сўз билан айтганда, асарлардаги мактублар ўзига хос бадий эҳтиёж ҳосиласидир. Улар асар воқеалари ривожига алоҳида ўрин тутаяди.

Замира ЧОРИЕВА,
Ўзбекистон Миллий
университети тадқиқотчиси

СЎЗ — ЖИСМ, МАЪНИ — РУҲ

(ҳодиса) субстанция (моҳият)нинг жуда кўп қирраларидан биридир, ҳолос. Аммо у субстанциядан ташқарида ҳам эмас. Борлиқнинг бу қонунияти маърифий адабиётда зот ва сифат мисолида шунчалик ёрқин акс эттирилганки, бу ҳол ўқувчининг ҳам хис-туйғуларига, ҳам ақлу шуурига бирдай таъсир қилади. Тажаллиларга ўткинчилик, беқарорлик ва бехисоблик хос. Бироқ уларнинг барчасида зот зухур этади. Тажаллиларнинг ранг-баранглиги ва сон-саноксизлиги зотни тиниқ идрок қилиш имконини чеклайди. Зеро, киши фаҳм асосида тажаллиларни илғайди, ҳолос. Маърифий адабиётда зот ва тажалли сўзлари, айтилгандек, ҲАҚ ва борлик муносабатини ифодаловчи сифатида қўлланади. Бироқ бу сўзлар методологик қийматга ҳам эга бўлиб, маърифий адабиётнинг ботиний-гносеологик қатламини очиш натижасида уларни бутун борлик ҳодисалари тадқиқига таъбиқ этиш имкони вужудга келди. Маърифий адабиётнинг оламни билишга дахлдор қатламини кенгроқ тадқиқ қилиш ва кези келганда илмий қадриятлар сифатида унга ҳам таяниш фойдадан холи эмас. Зеро, бу адабиёт ва унда истифода этилган атамалар бағрида шарқона руҳ мужассам.

Шариф БОБОЖОНОВ,
Қарши давлат университети тадқиқотчиси

ҚОРА БАҒИР ҚАШҚАЛДОҚ

ОҚШОМДА

Балқиб, ёниб қуёш деган олтин соққа
Заргардайин жило берди кечга бугун.
Соғин туя елинидай юмшоқ елга
Бўтакўз кўл жавдираб тутди лабин.

Юлдуз сузиб чиққандайин сув остидан
Қўйлар билан ўт чимдийди ювош кулун.
Чеккадаги бир овулни соғингандан
Сал тунлатиб келади ой қир ортидан.

Қоронғулик ўз ўрнини олди ана,
Шундан кўрқиб ой булутни паналади.
Қора отим йўрғалатиб мен келаман,
Билқ-билқ этиб олдимда йўл буралади.

Йилқи йили

Яхши тилак тилайин-чи худодан,
Мумкин, мангу қутуларман шум ўйдан.
Мумкин, энди тушга кирмас тунлари,
Қора ёллик қора кулун мунгайган.

Қора кулун, етимгинам, нозигим,
Хоҳ топтаб кет, хоҳ ором бер, ҳоридим.
У бошқайди — содда, анқов болакай,
Мен бошқаман, ёзигим не ёзигим?

Осмон ости, ер устида жойлар бор,
У тинчгина ўрнашибди қалада.
Капалаклаб ўйноқлаган сўқир қор,
Чалчиқ сувга кулаб ётар далада.

Нени ўйлар унсиз-тинсиз бу олам,
Мен ҳам ичдан чирмовикдай чирмалдим.
Бир сўроқ бор: мен ким эдим, эдим ким?
Бир сўроқ бор: ким бўламан, бўлгум ким?

Қиш ҳам келди, оқ жул ёпиб қайинга,
Бир шаклашиб, қайта ботгум войимга.
Қора кулун... у йўқолса нетаман.
Йўқ-йўқ, мени қулунимдан айирма!

Кўкимтир кеч, кўк мачит, йўрға булоқ,
Осмон-да бог, ер-да бог, йўл тагин бог.
Мен Тошкентда ўлар эдим, Олмаатам бор.
Қучоқ очиб тургани йўқ ул ҳам биров.

Ҳар ёғимдан босиб келар қора тошқин,
Қочолмасдан жон талашиб, урдим бошим.
Мен Тошкентда ўлар эдим, Саломатхон,
Тўлқин каби қучиб турса қора сочинг.

«Олмаота, ҳорма! — дедим. — Мен қозоқман!»
Унинг муздай совуқ юзи илимади.
Мен ўйладим: «Хафа чикар қозоқлардан»,
Гўё хоннинг синглисидай эламади.

Гоҳ нозланиб қарайди, сурланиб гоҳ,
Навқаридай кўк найзадор чўққи, ана.

Қаттол, қайсар, қизғанчиқ, ўжар биров,
Бир назокат бордир асли бу шаҳарда.

Бир назокат бордир унда... кўркмагулик,
Қайсар қизнинг феълени эл ўқсин дейлик.
Сулув юзин ёш ювса-да тинмай ҳар кез,
Киприк қоқмай тураверар у сур бўлиб.
Майин булоқ олдимда йўрғалайди,
Мачитларни оралаб йўл боради.
Мен Тошкентда ўлар эдим, Олмаатам бор,
Фақатгина мен ўқаман бу шаҳарни.

ҚОРА БАҒИР ҚАШҚАЛДОҚ

Қора бағир қашқалдоқ, қайга учдинг,
пир-пирлаб,
Ватан қолди гўдакнинг манглайдай
билқиллаб.

Қора бағир қашқалдоқ, қашқалдоғим
ортга қайт,
Сийрак қолган тўқайга қайғурма
деб кўнгил айт.

Уя қолса эгасиз, қолганларга шу қайғу,
Санқиб келган шурагай кўлга
обру бўлмас-ку?

Ўз бўсаган бу ернинг тоғи, боғи, тепаси,
Бўсагани бировга ташлаганинг нимаси?

Қашқалдоғим, ортга қайт!..

Қайғу-мунгим — қайтган қушлар сафлари,
Хўрсинигим — бемор кузнинг дафтари.
Сигирдайин тулупқўриб, берган сут,
Сенинг совуқ лабингдан изладим ўт.

Биз иккимиз кўп кутган қувончдайин
Юлдуз туғди бир олис, бирда яқин.
Тиришаман юрагингга ўт ёқайин,
Дарёга қўшилгандай илиқ оқим.

Умр — кураш, серпилиш, тўқиниш бор,
Бўрон чоғи тўлқинлар турмайди тинч.
Баъзан менга кўқдаги мангу чамбар
Юлдузлар ҳам кетади бўлиб кўрқинч.

Ваҳималар эгаллайди тунни билан
Тоғ кўчади, вужудимдан синиб эман.
Умрномам ёзилиб ётир менинг
Шеър дейдиган бир қушнинг тили билан.

Мен қушимни авайлаб ўстиргандим,
Сенга айтсин шу қушим сўнгги сирни.
Рўмол қилай кўз ёшингга бостиргани,
Мен ўшандай одабий бўлмишимни.

Ўнғалой МУСЛИМОВА ва
Қозоқбой ЙЎЛДОШЕВ
таржималари



Эсонали РАВШАНОВ —
замонавий қозоқ шеър-ия-
тининг таниқли вакили. У
Жиззах вилоятининг Мир-
зачўл туманида туғилиб
ўсган. Шу туман газета-
сида ишлаган. Ҳозир Ол-
маотада «Жазуши - Ёзув-
чи» нашриёти Бош дирек-
тори. Эсонали қозоқ
руҳини теран ҳис этиши
ва уни турфа оҳангларда
бера билиши билан
машҳур. Олмаотада 1986
йили бўлиб ўтган хунрез-
лик кунларида битилган
«Қора бағир қашқалдоқ»
шеъри қозоқ ёшларининг
миллий гимнига айланиб
кетган.



Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, тарих фанлари доктори, профессор Ҳамид Зиёев 80 ёшга тўлди.

Ҳамид Зиёев 1923 йилда Тошкент шаҳрида туғилди. Илмни ўз ҳаётининг мазмунини деб билган домла Тошкент давлат педагогика институтини муваффақиятли битиргач, 1946 йилда Ўзбекистон Фанлар академияси Тарих институтида аспирантурада ўқиди.

Олим 1953 йилда «Шарқий Туркистонда 1826 йил халқ қўзғолони» мавзусида номзодлик диссертациясини химоя қилди, 1964 йилда эса тарих фанлари доктори унвонига сазовор бўлди. Ҳамид Зиёев 1946 йилдан айни кунларгача ЎзРФА Тарих институтида ишлаб келмоқда.

Олим 300 дан ортиқ илмий ва илмий-оммабоп мақолалар муаллифидир.

Ҳамид Зиёев 40 дан ортиқ фан номзодлари ва 10 дан ортиқ фан докторларини тайёрлади.

Олимнинг, айниқса, мустақиллик йилларида чоп этилган бир қанча йирик илмий асарлари таҳсинга лойиқдир. Биз заҳматкаш олимимизга узоқ умр, сиҳат-саломатлик, ижодий зафарлар тилаймиз.

БАҲСДАН ТУФИЛГАН КИТОБ

«Гиннеснинг рекордлар китоби» ҳақида ҳаммамиз эшитганимиз. Лекин бу китобга қачон ва қай тарзда асос солиниганини кўпчилик билмайди. 1951 йил 10 ноябрь кuni «Гиннес» пиво пишириш ширкатининг соҳиби жаноб Хю Бивер (1890-1967) улфатлари билан Слани дарёси ёқасидаги Шимоллий Ботқоқлик тўқайзорида (Жануби-шарқий Ирландия, Уэксфорд графлиги) ов қилмоқда эди. Таассуфки, бу сафар уларнинг ови у қадар бароридан келмади. Милтиқлари яхши тозаланмаганимиди, мерганликлари панд бердимиз, отиб туширишгани иккита-учта ориқ лойхўрак бўлди. Кечкурун эса Каслбриж Хаусдаги мулкда давра курган улфатлар орасида: «Лойхўрак Овруподаги овбоққушлар ичида энг тез учаримини, тез учари эмасми?», деган мавзуда баҳс қизгин авж олди. Афсуски, ўша пайтда жанобларнинг қўлида уларни муроасага келтириб, ҳақни ҳақ, ноҳақни ноҳаққа айириб берувчи бирор китоб ёки махсус маълумотнома (справочник) топилмади ва улфатлар дилгир тарқалдилар.

Орадан салкам уч йил ўтиб — 1954 йилнинг августига улар яна баҳслашиб қолдилар. Бу сафар баҳсга лойхўракдан ҳам чакқон ва тезузарроқ бўлиб туюлган (бунга-ча барча ов ишқибозларининг ҳафсаласини пир қилиб улгурган) каркур сабабчи бўлди. Шунда жаноб Бивер бу каби баҳслар Англия ва Ирландиядаги жамики улфатлар даврасида кечаётгани, юксак натижалар

ҳақидаги саволларга жавоб бериб, мунозараларга чек қўювчи махсус китоб ҳанузгача яратилмагани ҳақида ўйлаб қолди. Бироз вақт ўтгач, 12 сентябрда Хю Бивер ҳузурига Лондон ахборот шўъбасининг мутасаддилари — ака-ука Норрис ва Росс Маххуэрттерларни чорлаб, улардан зарур маълумотнома тузишда ёрдам беришларини сўради. Бўлажак мажмуа учун Лондон кўчаларидан бирида махсус наشريёт очилди. Рекордлар китобининг 198 саҳифали «қалдирғоч» наشري устидаги ишлар шу тахлит авж олдирилди. Китобнинг илк «кўргазма» нусхаси 1955 йил 27 август кuni босмадан чиқди. Бундай рисоланинг чоп этилиши билан гўёки осуда осмонда чакмоқ чакнагандек бўлди, чунки бу гоа ҳали ҳеч кимнинг ҳаёлига ҳам келмаганди.

Кўз очиб юмгунча, рисола шамол тезлигида бутун дунёга тарқалди. Китобнинг Америка Қўшма Штатларидаги илк наشري Нью-Йоркда 1956 йили чоп этилди. 1962 йили — Фаранг, 1963 йили эса немис тилидаги нусхалар ҳаёт юзини кўрди. 1967 йилида китоб япон, испан тилларида, Дания, Норвегияда чоп этилди. Орадан бир йил ўтиб эса у швед, фин ва итальян тилларида босилиб чиқди. 70-йилларда китоб голланд

(1971), португал (1974), чех (1976), яхуди, серб-хорват, исланд (1977) ҳамда словен (1978) тилларида пайдо бўлди. 80-йилларда эса «Гиннеснинг рекордлар китоби» япон, индонез, хитой, турк, араб, можор, хиндий, малаялам каби дунёнинг ўн уч тилида босилиб чиқди. 1990 йилнинг февралда китоб илк дафъа рус тилида чоп этилди.

Умуман тузилган кунидан эътиборан «Гиннеснинг рекордлар китоби» жами 37 тилда 268 маротаба чоп этилди. 1974 йилнинг ноябрида у матбаачилик тарихидаги энг машхур ва оммабоп китоб сифатида ўз (!) саҳифаларидан ўрин олди. Бу вақтга келиб, у дунё миқёсида 23,9 миллион нусхада чоп этилиб улгурганди. 1990 йилнинг октябрида мазкур китоб жаҳон бўйлаб жами 65 миллиондан ортқ нусхада тарқалгани маълум. Бу оз эмас, кўп эмас, ҳар бирининг бандлиги «дунё томи» — Жомолунгма чўққиси билан баробар 182 та тахлам демакдир...

Бугунги кунда ҳам мазкур китоб дунёдаги энг оммавий ва машхур рисолалардан бири саналади. Ҳар бир инсон учун унинг саҳифаларидан ўрин олиш ўзига хос шараф касб этган.

Шухрат тайёрлади

Мажбурлар мактублари

Наполеон Бонапарт (1769-1821) йигирма етти ёшида (1796) Жозефина Богарнени севиб, уйлган. Ўн уч йилдан сўнг — фарзанд бўлмагач, Наполеон севгилисидан ажралишга мажбур бўлган (1809). Саркарданинг севгилисига ёзган ҳароратли мактублари ҳеч кимни беварқ қолдирмади.

Дунёда ягона севгилим Жозефина, сен ёнимда бўлмасанг саҳрода ёлғиз қолгандай сезаман ўзимни. Сен бутун борлиғимни, жону жаҳонимни эгаллаб олгансан, ҳаёлларим фақат сен томон учеди. Ҳаётдан кўнглим қолиб одамлар деб аталувчи нусхаларни кўргим келмай қолганида қалбимга қўлимини қўяман, унда — сенинг тасвиринг. Севгилимнинг қиёфасида бахтимни кўраман... Қайси сеҳр-жодуларинг билан менинг барча қобилиятларимни ва бутун маънавий ҳаётимни ёлғиз ўзингга ром қилиб олдинг. Фақат Жозефина учун яшасам дейман! Ҳаётим тарихи сен билан мазмунли...

Сенинг висолингга тўймай ўлиб кетишини ўйлаш қаттиқ азоб беради менга. Сендан айрилсам, яшашдан маъно йўқ. Тақдир менга насиб этган ягона қиз ўртоғим, иккаламиз ҳаётинг барча машаққатларини енгамиз. Мабоодо бир кун келиб, кўнглимдан мени чиқариб ташласанг, мен учун дунёнинг барча лаззатлари йўқолади.

3 апрель, 1796 йил

Хозиргина мактубингни олдим, севгилим, кўнглим севинчларга тўлди, бошим осмонга

етди. Ўзинг ҳақингда билдирган хабарларинг учун раҳмат, соғлигинг яхшиланибди, қувватга кирибсан. Отда сайр қилишни маслаҳат бераман, бу соғлиқ учун жуда фойдали.

Сендан узоқлашганимдан қайғудаман. Фақат сенинг ёнингда ўзимни бахтли сезаман. Доимо қайноқ бўсаларингни, кўз ёшларингни, мафтункор рашкларинг туғёнларини ўйлайман. Кўнглим ва ақлим сенинг нозу назокатларинг оташида ўртанади. Қани энди барча ташвишларимдан, барча ишларимдан қутулиб, ҳаётимнинг ҳар бир лаҳзасини фақат сен билан ўтказсам. Асосий ишим сени севиш, бахтингни ўйлаш ва чиндан сени бахтли қилиш бўлсайди... Тулпорингни ўзингга қайтараман, умидим борки, тез орада висолга етишамиз.

... Ла-Брюэринг «севги лов этиб ёниб, тез сўнади» деган фикри нотўғри экан. Сенга муҳаббатим тобора ўсиб, улғайиб, яшнаб бормоқда. Ўтинаман, сени қаттиқ севмаслигим учун бирорта камчилигингни кўрсат, гўзаллигингни, назокатингни, софдиллигингни қамайти! Мени сира рашк қилма, йиғлама. Кўз ёшларинг мени ақлдан оздиради. Азизам, ишон, сендан бошқа бировни бирор лаҳза ҳаёлимга келтиролмайман.

Тезроқ соғайгин, тезроқ ёнимга кел. То ажал этиб келгунча, «Биз шунча кунлар бахтли яшадик!» деб айта олайлик...

17 июль, 1796 йил

Энди сени севмайман... Аксинча, сендан нафратланаман. Сен разил, ахмоқ, тентак

аёл экансан. Сира эрингга хат ёзмайсан, мени яхши кўрмайсан. Мен мактубларингни ўқиб қанчалар қувонганимни билсанг ҳам олти сатргина хат ёзиш қўлингдан келмайди.

Ўзингиз, хоним, кун бўйи нима билан шуғулланасиз? Севимли эрингизга хат ёзишга ким ҳалақит берапти? Севгим абадий ва бу йўлда барча машаққатларга чидайман, деб мактанганларингиз эсингиздан чиқдимми? Ким ўзи у, сизни йўлдан ураётган янги хушторингиз? Наҳотки эрталабдан кечгача вақтингизни ўша жазманингиз билан ўтказиб, эрингизга хат ёзишга озгина вақт тополмасангиз?! Жозефина, ўзингизга эҳтиёт бўлинг, бир кун кечкурун эшигингизни бузиб очаман ва шарманда қиламан.

Азизим, ростдан ҳам сендан хат-хабар йўқлигиндан хавотирдаман. Шу мактубимни олишинг билан тўрт саҳифалик жавоб ёзиб юборгин, фақат ўша ўзимиз билган, дилимизни қувонч, завқ-шаҳқ билан тўлдирадиган гўзал лаҳзалар ҳақида ёзгин.

Умидим борки, ақинда дийдор кўришиб, сени бағримга босиб, миллион бўсаларга кўмиб ташлайман. Бўсаларимиз Ер қурраси экваторида балқиган қуёш нурларидай куйдиради бизни.

Калдеро, 13 ноябрь, 1796 йил

Азиза ЗАЙНИДДИН
қизи тайёрлади

Тил — сўзловчи нисбатини эшитувчига етказувчи таржимондир.

Абу Райхон БЕРУНИЙ
(шарқ мутафаккири)

Тил миллионларча авлодлар томонидан яратилган тирик жондир.

Лев ТОЛСТОЙ
(рус ёзувчиси)

Хар қандай халқнинг урф-одатларини билай десанг, аввало, унинг тилини билишга урин.

ПИФАГОР
(қадимги юнон файласуфи)

Тил дўстлик ва ҳамжиҳатликни қарор топтиришнинг энг қулай воситасидир.

Эразм РОТТЕРДАМСКИЙ
(нидерланд ёзувчиси)

Тиллар қанчалик ғоялар билан бойинган бўлса, зарур сўзлар билан ҳам шу даражада бойинган.

Жак БЕРНАРДЕН
(француз ёзувчиси)

Халқнинг тилига ҳужум — унинг қалбига ҳужумдир.

Генрих ЛАУБЕ
(олмон драматурги)

Тил — бу халқнинг тарихи. Тил — бу тараққиёт ва маданият босиб ўтган йўл...

Александр КУПРИН
(рус ёзувчиси)

Тилсиз на шахс, на халқ ўзининг фикр-туйғуларини бошқаларга, айниқса, келажак авлодга етказолмайди.

Хачатур АБОВЯН
(арман ёзувчиси)



УМРИМ ФАҚАТ МЕНГА АТАЛГАН

Кўзлар ...
Кўзларимга ёғадган тош.
Кўзларимнинг косалари синяпти...
Кўзлар ...
Кўзларимга тортилган парда —
Кўзларим дунёдан беркинаяпти...
Кўзлар...
Кўзларимга коса бўлолмас —
Таламоқчи бўлган олғир қароқчи.
Кўзлар...
Азоблардан тўсиб қололмас
Ўз қўллари билан тутиб бермоқчи.
Кўзлар...

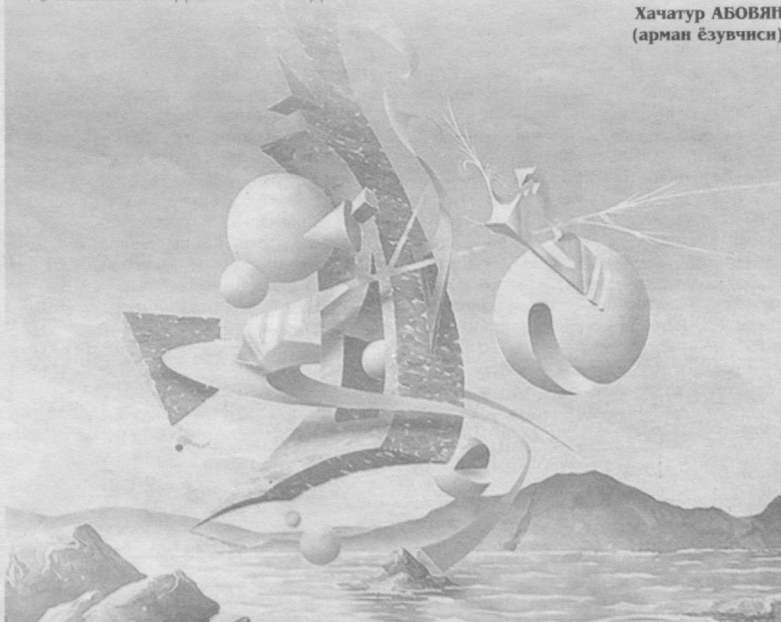
Оғрияман, оғринаямман,
Сен оғриқсан менга қадалган.
Ўқларингни йиғиб ол, дунё,
Умрим фақат менга аталган.

Тугатайлик олди-бердини,
Сен бир жойда туриб турсанг бас.
Сенга тегиб кетмаслик учун,
Майли, олмай тураман нафас...

«Севаман!»
Кўрман —
шу бир сўзга суяниб юрган.

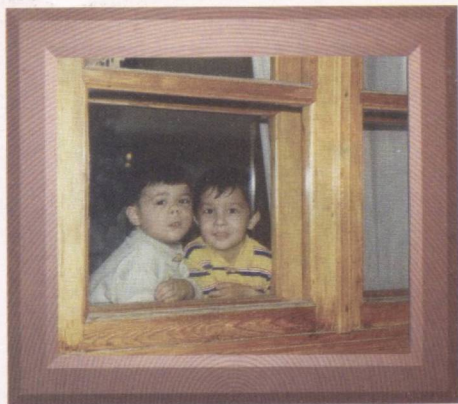
Сўзларинг — қадрдон уйим,
Мен уларнинг ичида
Яшайман...

Мавжуда Жўраева





Абдугани ЖУМАЕВ — 1953 йил
8 февралда Навоий вилоятида тугилган.
Тошкент халқ хўжалиги институтини
тугатган. Ўзбекистон Журналистлар уюшмаси,
Ўзбекистон Бадий академияси ижодкорлар
уюшмаси аъзоси. Фоторассом, фотожурналист
сифатида кўп йиллардан бери
матбуотда доимий қатнашиб келади.
"Мустақиллик" кўкрак нишони (1992),
"Шўҳрат" медали совриндори.
Кўплаб халқаро кўргазмалар иштирокчиси.

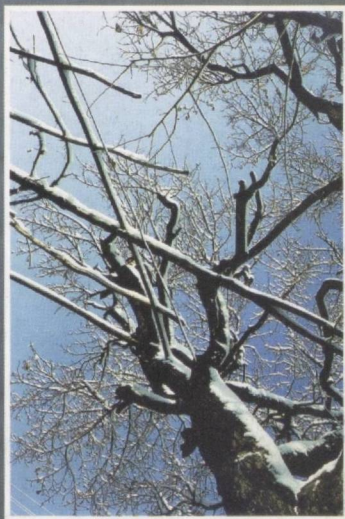
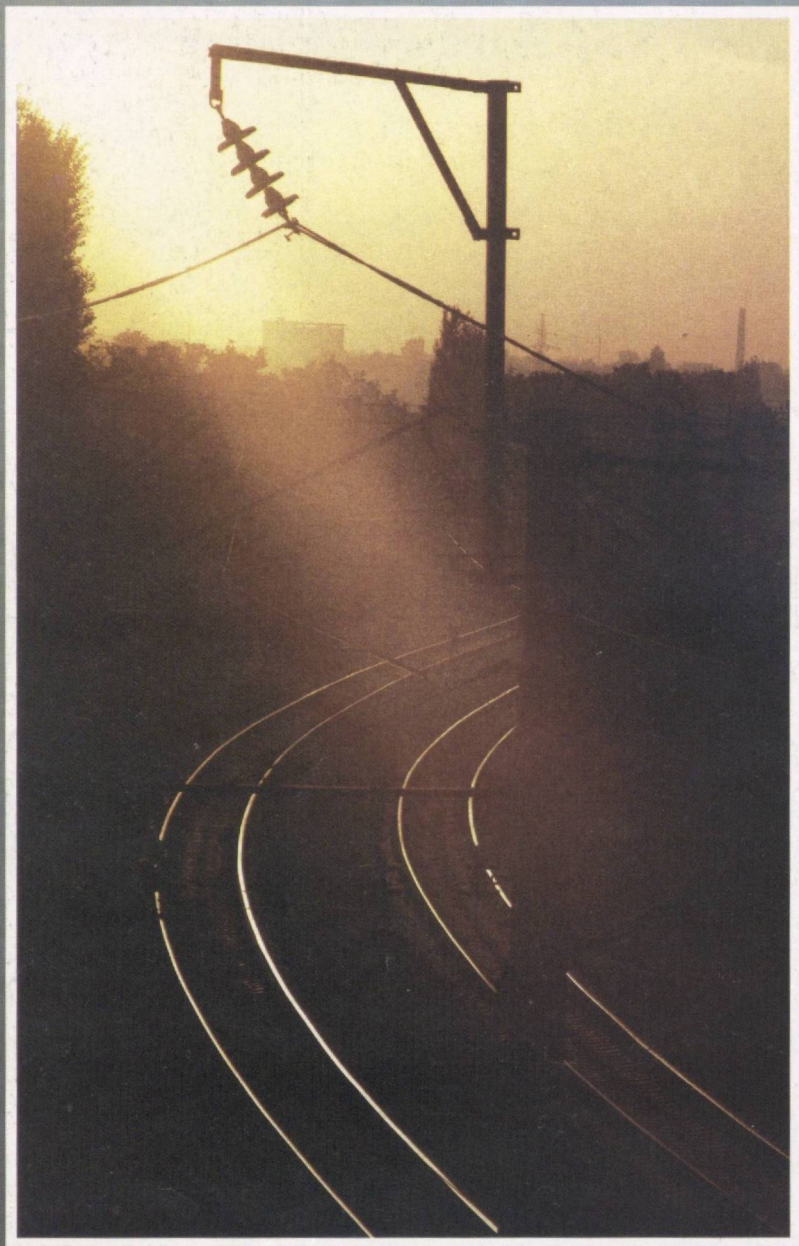


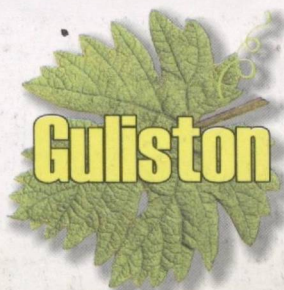
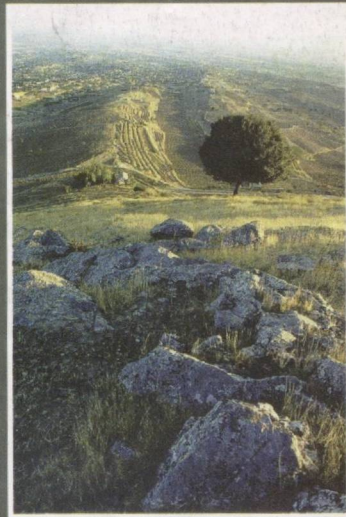
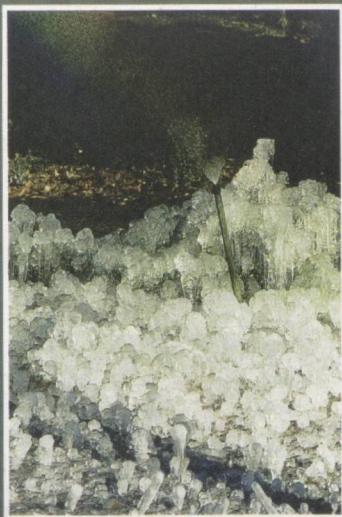
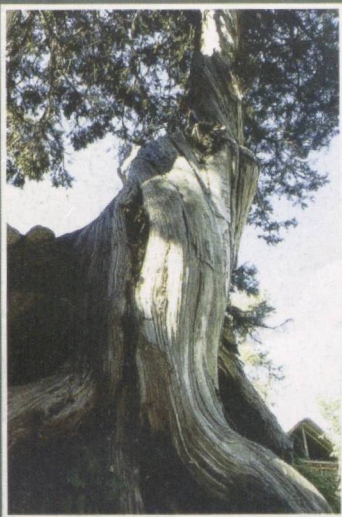
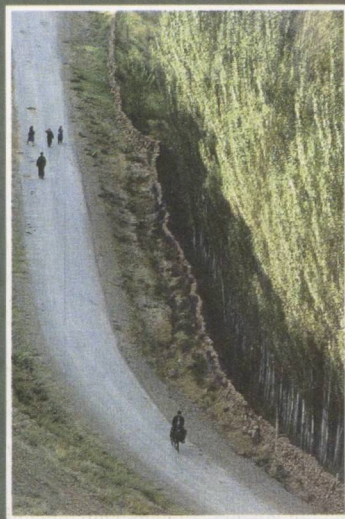
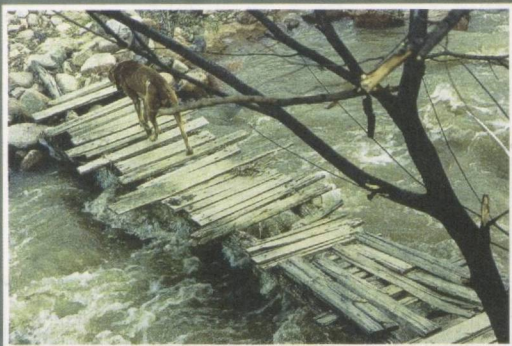
Ўзбекистон Қаҳрамонлари
Озод Шарафиддинов
ва Саид Аҳмад



- Ўзбекистон халқ рассоми Раҳим Аҳмедов
- Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубов
- Ўзбекистон халқ ёзувчиси Шўкур Холмирзаев









сўқмоқларни санаб кетган — қайси жарликда каклик мўл бўлади, қайси арчазорда куён кўп бўлади — беш кўлдай билар, аммо отаси унга милтиқни ҳадеганда беравермас эди. Акмалларнинг уйида эса бешотардан ҳам бор эдики, у кўпинча якшанба кунлари туманда пайдо бўла бошлаган «велосипед» деган уловида саҳарлаб Пода қишлоғига йўл олар, ўшанда ёшгина боланинг елкасида яккатиғ ов милтиғи белиди ўқланган патронлар тўла қаторвазна борлиғига биров парво қилмас эди.

Илло, ўша вақтларда анчайин китоб дўконларидан ҳам ҳар турли милтиқлар ва ўқ-дорининг қорасию оқидан бемалол сотиб олиш мумкин эди.

Тагин айтиш мумкинки, Тўполонсой бўйидаги хонадонларнинг учтасидан биттасида, албатта, ов милтиғи бор, бироқ... биров бировга яроғини қаратибди, деган гаплар бўлмас эди. Дарвоқе, ўша кезларда бу ерлик эркакларнинг деярли барчасида қинли пичоқ бўлар ва бу яроқ уларнинг белбоғларига осилиб, эгаларининг ҳуснига ҳусн қўшиб турарди: эндиги тил билан айтганда, пичоқ тақиб юриш ҳар бир ўзбек учун миллий одат эди.

Акмал Пода қишлоғига рўпара бўлиши ҳамон Бўривой лўмбиллаб унга пешвоз чиқар ва велосипедини филтиратиб бориб, уйларига қўйгач, дўстини овга бошлар эди.

Одамзоднинг энг ёрқин хотиралари, дарҳақиқат, болалик-ёшлик ила боғлиқ бўларкан. Қарангки, кап-катта, неварачевара кўрган одамлар нима ҳақида гап очилмасин, гаплари, албатта, ёшликка бориб уланади, ўша дамлар эсланади, ё бирон-бир воқеа тилга олинади ва қандайдир даражада таҳлил ҳам қилинади.

Мисол учун, бир баҳор палласи икковлон каклик овига отланишган эди. Уларни кузатиб қолган Қорабой ака ҳозир тоғда қор сероблиғи, паррандалар шак-шубҳасиз этакларга энгани ва қор кетган жойлардан ул-бул териб ейишини айтиб, демак, кўпроқ қори эриган қирларда юришни, айниқса, кунгай ёнбағирларда овлашни маслаҳат берган эди. Бу маслаҳат тиззагача қор кечиб юриш азобидан қутиладиган ёшларга жуда маъқул тушиб, Боботогнинг тепаликларга айланиб қолган ёнларидан ўтишди ва унинг Бойсун тизмаларига туташган жойларига етишди. Маълумки, Бойсун тоғлари Боботокқа нисбатан ёш ва навқирон бўлиб, кўриниши-да ёввойи, чўрт кесилган зовлари кўп, шундай кесимлар орасида пайдо бўлган даралари ҳам кўпдир. Шундай бир ёнбағирга рўпара бўлдиларки, қори деярли эриб оқиб тушиб кетган. Қизғиш тупроқлари кўпчиб, ҳовур кўтарилар эди. Қарангки, уч-учлари ниш отган шувокларнинг ҳам хиди келарди. Куёш эса фалакда яшнаб турарди.

Ёшлар тек қотиб, қулоқ солишди. Уларнинг шарпасини эшитиб, демак, сайрашдан тўхташган какликлар яна бошлашди қўқлабий қўшиқларини. Бу ҳам етмагандай, пир-пир учишиб, ялтироқ-намчил қоялар устига кўнишарди.

Ора эса узоқ эди. Биласизки, бундай пайтда каклик сени сезса борми, бир қадам олға боссанг, у икки қадамча нарига кетади. Тавбалар қиласан киши: бу жонивор, албатта, милтиқ ўқи етмайдиган жойга бориб тўхтайди ва сенга қарайди. Сен агар тажрибали мерган бўлсанг, тек қотиб тураверишинг керак. Илло, қуш сенга ўрғанади, вақт ўтгани сари сени ҳатто унутиб, бирон-бир тош ёки дарахт ўрнида кўра бошлайди, холос.

Аммо булар тажрибасиз овчилар эди — «ана, ана»лаб, алпанг-талпанг интилиб қолишди. Какликлар нарига учиди. Булар ёнбағирнинг лойли тупроғида тойиб кетишар, кейин ер тирнаб тепароққа — эчки сўқмоқларига чиқишар ва яна олға босишар эди. Шу асно какликлар булардан безор бўлиб ҳавога кўтарилишди-ю, кескин пасайишиб, ёнбағирнинг пойи туташган чуқур дарабағрига эниб кетишди. Уларнинг бу чуқур, ним қоронғу дарага кўниб қолишлари мумкинмас, дара орқали яна тепага кўтарилиши тайин эди.

Игитлар яна олға босишди. Олдинда Акмал, милтиқ унинг қўлида. Орқада Бўривой, унинг қўлида ечимлик тугилган рўмолча. У дўстининг изини босиб, гоҳо этагидан ўшлаб-қўйиб жилар эди. Пастлик... Жуда ҳавфли. Бу томон эса тепаликкина эмас, ўр — тиклик бўлиб, унинг у еридан сув урган ариқ-арналар чўзилиб тушган, уларнинг ичида майда тош-шағаллар тўлиб ётар эди. Бундай арналарни тоғда «оқма» деб ҳам аташади.

Улар ана шундай оқмалар устидан ўтишаётганда, айниқса, сирпаниб кетишарди. Чунки бу тошу тошчалардан иборат замин муз қотиб ётарди, ҳамон...

Улар хийла йўл босишди. Ёнбағирни кесиб ўтишларига озгина масофа қолган эди. Бир туп шувокнинг остида бир пирча — қари каклик писиб ётган экан, қарс-қарс қанот қоқиб ва қоқолаган овози-ла олам-

ни бузиб кўтарилди. Шу заҳотиёқ Акмалнинг милтиғи ҳам кўтарилди унинг изидан ва стволдан чиққан узун тутун тарқалиб улгурмасидан бурун каклик осмонда бир айланди — шу пайт ўқнинг варанг-лаган товуши таралиб кетди.

Йигитлар қараб туришибди. Каклик тошдек қўлаб тушиб... шундоққина оқмага урилди ва қанотлари ёзилиб ётиб қолди. Акмал оқмага чиқди-да, тепага ўрмалай бошлади. Ўлжа беш-олти қадамлар нарига тушган эди. Акмал интилар экан, бир замон сезиб қолдики, юриши номуаётир... У яна типирчилаб олға интилди. Энди фаҳмладики, пастга силжиб кетаётир. Уни ваҳима босди ва жон ҳолатда тошларни тирнаб яна олға тирмаша бошлади. Шунда, водариг, бутун бошли оқма кўчган эди.

Демакки, бу оқмага қуёш нурларининг таъсири ўтган ва тағи юмшаб қолган экан, мана овчининг оғирлиги уни силжитди.

Акмал чинқириб юборди-ю, эчки сўқмоғида қотиб турган Бўривойга қўлини узатди. Илло, бу вақтда оқма билан бирга Бўривойнинг қошига етиб қолган эди.

— Ушла! Торт!

Бўривой қўлини дангал узатди-ю... тортганини билмай қолди. Дўстининг қўлидан ушлаб тортмади, йўқ; қуруқ қўлини тортди. Акмал чинқирганича оқма билан бирга, гўёки баҳайбат ченага тушган-дек қўйига қўйилиб кетди.

Кейин нималар бўлди... Акмал ҳамон гира-шира эслайди ўша сонияларни... Оқма қандайдир харсангошга урилиб титилиб кетдими, ёрилиб кетдими, иштиқили, унинг устидаги Акмал сапчиганча ён ёқдаги буталар устига бориб тушди. Ўзи сакрагани йўқ, йўқ — сурилмада эзилиб кетган оқма отиб юборди, холос.

Акмал тушган буталар тиканли бодомчалар экан. Қачон, қандай қилиб уларни ушлади экан? Билмади. Аммо бажмоқларидан қон сиза бошлагач, ҳамон тиканли шохчаларни ғижимлаб турганини кўрди ва панжаларини бирма-бир тортди олди.

Бўривой эса ҳамон тепада — эчки сўқмоғида тек қотиб турар эди, бирдан хуши жойига келган каби оқма ўйиб ўтган жойдан хатлаб, у бетга тушди-да, шу бўйи ерга ўтириб олиб ва силжиб, Акмалнинг қошига тушиб борди.

— Ўл-е, қўрқок, — деди лаблари қўпиқлашиб кетган Акмал ва қон сизаётган айғирларига қизикиб тикила бошлаган Бўривойнинг гарданига туширди.

— Нима? Нима қилишим керак эди? — деб бақирди Бўривой. — Ўзингда... Айб ўзингда! Ким айтиди сенга... тепага қиксин деб?

— Башаранг курсин. Паст экансан, — деди Акмал.

— Бу нима деганим? — Бўривой чиндан ҳам бу сўзнинг маъносини уқолмай сўради.

— Сен пастроқда эдинг, мени тортиб олсанг бўларди, деганим, — деди Акмал.

Бу гап Бўривойга тушунарли бўлди... Аммо кейин, анча кейин отасидан ушбу «паст» сўзининг маъносини сўраганида, Қоровой ака ғамгин жилмайиб, айтиб бердики, Бўривойнинг дунёси қоронғу бўлиб кетди: Акмал уни ер билан битта қилган экан.

Холбуки у — Бўривой бугун бўлмаса эртага, эрта бўлмаса — индин, албатта, Акмалникидек велосипед олиб минишгана эмас, милтикли бўлишни ҳам ва ўз отасининг нечүк бўлиб подачилиқда қолиб кетганига ҳайрон бўлароқ, насиб этса, келажақда ўзининг — ҳа, отасига аччиқма-аччиқ бўлса-да, погонли ва формали мелиса бўлишини, кейин от миниб, салтанат қилиб юришини пинҳона орзулар эди.

Ҳе, бу дўстларнинг ёшлик — ўйинқароқ йилларида мана шунақа воқеалар ва саргузаштлари кўп бўлган ва ҳаммиса Бўривой ўзини оқлаб олар эди.

Мана, орадан йиллар ўтиб, ёшлари бир жойга бориб, «хаваскор қариялар» қиёфасига қириб, ҳўш, бир-бирини соғиниб учрашган дўстлар бугун беш хонали уйнинг қишлоқчасига тузаб қўйилган хос меҳмонхонасида худди бир замонлар гоҳ унисининг, гоҳ бунисининг уйида ётганлари каби ёнма-ён солиingan тушакларда ёнонбошлаб, чекиб ва четдаги хонтахта устида турган шишага ҳам ўқтин-ўқтин «мурожаат» қилиб, гурунглашар эканлар, ажаб, ўша «оқма» воқеасини ҳам эслаб қолдилар-у, Акмал кула бошлади.

Бўривой қовоғини солди.

— Нимага кулсан? У ерда ўлиб кетишинга бир қарич қолган эди-ку?

— Рост. Шунга кулман-да, — деди Акмал. — Яхшиям кечиримлимиз, жўра... — Кейин шишадан пиёлаларга оз-оздан қўйиб келиб, тўшағида чўрича қуриб ўтирди. — Биласанин, сенинг ниманг ёқдаи менга? Сен эганимсан, Бўрижон. Буни элу халқ ҳам билади...

Лекин, жўра, сен ўзингни шундай эканингни яхши биласан. Ҳа, билганинг учун ҳам ўзингни оқлашга ҳаракат қиласан... — Дўстига тикилиб савол оҳангида ўқтириб деди: — Орган одамисан. Минглаб ористонлар қўлингдан ўтган. Айтгин-чи, ўзини оқлашга ҳаракат қила бошлаганда айби кўпроқ бўладими, ёки оқлашга ҳаракат қилмай бориши айтиб тургандами? Хўш, бу йўриғларда сен пир бўлиб кетгансан-ку?

— Вобше, сенинг гапинг рост, — деди Бўривой қандайдир қийна-либ эса-да, очикчасига. Кейин хўрсиниб юборди. — Нима қилай... Борим шу экан.

— Ана шу гапинг учун ҳам сени яхши кўраман. Ҳе, бу дунёда тоза одамнинг ўзи йўқ. Ўзим-чи? Масалан, сенинг болаларингни ўқишга жойлаштириш учун ҳам, погонингга битта юдуз қўшилиши учун ҳам қанча макр ишлатганман...

— Биламан, — деди Бўривой. — Раҳмат сенга!

Акмал қўл силтаб қўйди-да:

— Бу ўзини оқлаяпти демагин. Мен сенга бир мисол айтаман, — деди. — Ўзимизнинг вилоятдан чиққан бир ёзувчи билан институтда учрашув бўлди. Халиги ёзувчи кам ёзарди-ю, рост гапларни ёзарди. Сен билмайсан уни... Студентларим ёзувчи акаларини ўзлариники билиб, битта эркин савол бердилар. «Фалончи ака, нима учун хозирги замон адибларининг кўпчилиги ёлғонни ёзилади? Яъни, йўқ одамларни бор қилиб...» «Тушунарли,» — деди ёзувчи. Кейин зўр жавоб берди-да, жўра. Шўро сиёсати, фалсафаси, илмида одам ҳақида, нотабиий бир ақида бор эди. Яъники, одамзодни «биологик ҳодиса» деб ҳисобламайди. Одамзод — ижтимоий муносабатлар маҳсулидир дейди, холос. Буни, қандай тушунирсан экан...

Бўривой пиёладан бир қултум олиб, сигарет тутатди.

— Бошимни оғритмайдиган қилиб тушунтир.

— Хўш, сенинг тойчоғинг бор-а?

— Той бўлди у. Келаси йилдан минаман.

— Хўп. Минасан. Лекин нима учун ўша Чибор тойингга ўхшаган ажабтовур тулпорлар ҳозир кам? Деярли йўқ... Эшитганман Олчиндан отинг айғирборлар авлодидан экан!

— Энди, зот қуриган-да, — деди Бўривой. — Насл қолдирадиган айғирларнинг ўзи қолмаган.

— А, отанга раҳмат, — деб давом этди Акмал. — Айғир қолмаган... Демак, Чиборингни ҳар қанча тарбия қил, парваришла бу фойдага бўлади. Лекин мундайроқ бир чўбир отдан туғилган тоини ҳар қанча парвариш қилгин — Бойчибордай бўладими?

— Бе, яқинига йўламайди.

— Раҳмат. Нимага шундай бўлади?

— Нимагамиш... Унинг зоти бошқа, суяги бошқа, қони бошқа.

— Яна бир марта раҳмат сенга! Демак, ҳар қандай жонзотнинг ҳам биринчи галда «биологик ҳодиса» экани тўғрими?

— Э, бундай демоқчимисан?

— Худди шундай... Демакки, одамзод ҳам биринчи галда биологик ҳодиса экан!

— Гап бу ёқда, де.

— Ана шундай... Демоқчиманки, халиги ёзувчи ҳақ! Яъники, у халиги студентнинг саволига шундай жавоб берди: «Укабой, бизнинг жамиятимизда: «Инсон — мавжуд ижтимоий ва иқтисодий муносабатлар маҳсулидир», дейилади. Домлаларинг ҳам шундай таълим беради. Бу гапинг маъносини шундан иборатки, инсон туғилганда, оппоқ қоғоздек бўлади. Унга ҳар қил ноҳуя чиқизларки жамият тортади. Яъни, инсонни бузадиган ҳам, тузадиган ҳам — жамият-дир! Тушундингми?

— Тушундим. Ўзи шундай-ку.

— Қисман... Аслида инсон туғилмасидан буруноқ феъл-атворли бўлади, яъни «биологик ҳодиса» бўлади. Яъники, — қулимсираб давом этди Акмал, — сенинг ғунанинга ўхшаб авлодларидан нималарнидир олган бўлади!

Бўривой тек қотиб қолди-да, тиззасига шундай шапати туширдики, кейин ўша ерни укалаб қолди.

— Тушундим. Бўлди... Менгайм сенга ўхшаб дарс беришганида, мен ҳам файласуф бўлиб кетардим. Сен, менимча, яхши ўқитувчиларнинг қўлига тушгансан, Акмал.

Акмал маънос бош ирғади.

— Ҳа. Лекин сенга тушунарли бўлдимки халиги адибнинг гапи?

— Нима деган эди?

— Ҳим, айтмадимми... У айтдики, «Жон ука, сен кўпгина қалам-кашларнинг ёлғонни ёзишдан ёзғириб гапиряпсан. Яъни, «нега ёзувчиларимиз ёлғонни ҳам ёзилади?» деб сўраяпсан. Хўш, инсон

ким ўзи? Мазкур жамиятимизнинг фикрича, «мавжуд ижтимоий-иқтисодий муносабатлар маҳсули» экан, демак ёзувчи ҳам шу муносабатларнинг маҳсулидир. Демак, укажон, жамияти ёлгончи юрт бўлса, нега энди шу жамиятнинг бир аъзоси ҳисобланадиган ёзувчидан бошқача фикрлашни, ҳаётни бошқача тасвирлашни талаб қилиш керак?! «Демак, жамият қандоқ бўлса, унинг ёзувчиси ҳам шундоқ бўлади...»

— Бундан чиқдики, Акмал, бу — қисталоқ ёзувчилар ҳам ёлгончи эканлар-да? — қандайдир қўрқиб деди Бўривой. — Биз — қора халқ уларни «ҳақиқатчи» деб юрамиз-ку.

— Ҳовлиқма, ҳовлиқма, — деди Акмал. — Бу гаплар ўша аудиторияга муносиб, замонабоп гаплар эди, холос.

— А-аа.

— Нима «ааа?»

— Замонага мослашар экан-да.

— Уф-ф. Сен куй... Қўлингдан ичай... Раҳмат. Демокчиманки, ўша ёзувчи ўша жавоби билан ўша бизда сиёсат-мафкура даражасига кўтарилган ақидани ҳам... жамиятимизнинг ёлгончилигини фош қилиб ташлади, ҳалигиндай — ёлгонни кўпроқ ёзадиган ёзувчиларни ҳам гўёки ҳимоя қилди.

— Э-э, уста экан, — деди Бўривой сигаретдан олиб ва дўстига хавотир-ла тикилди. — Кейин унга ҳеч гапбўлмадимми?

Акмал елкасини қисди.

— Билмадим. Кейин у билан учрашганимиз йўқ, Менимча, асарлариям чиқмай кўйди.

— Демак, бир гап бўлган.

— Бўлган бўлса бўлгандир, — деди Акмал ҳам сигарет олиб. — Улар, умуман, истисно одамлар бўлишади. Шунинг учун катта, сиёсий-тарбиявий кампаниялар бошланганда, аввало, калтак ўшаларнинг бошига тушади... Эшитгансан-ку?

— Ҳа, «қама-қама» даврларида «миллатчи» деб, «халқ душмани» деб...

— Балли. Биз эса жамиятнинг нормал одамларимиз. — У хўрсиниб, сигаретни тутатди. — Шунинг учун бизни ижтимоий-иқтисодий, сиёсий муносабатларнинг маҳсули, дейиш мумкин. Бутун ҳаёт тарзимиз шуни исботлайди, жўра. Аммо... — дея тўхтаб қолди Акмал, — аммо-лекин биз — биологик зотмиз ҳам... — Кейин бир нафас тин олиб қолди-да, Бўривойга дафъатан совуқ тикилди. — Сен эгаистроқсан, холос.

— Оббо, яна ўша гап, — дея тузук чекилмаган сигаретни қулдонга бисиб эзди Бўривой. — Ундан кўра, яна бир марта «пастсан», деб кўя қол.

Акмал қотиб қолди.

Бўривой ҳам ўйланиб қолганди. Ёнбошида узун тушиб ётган чопонига қараб олди-да, сезиларли гашлик билан деди:

— Бирон эскироқ кастюм-шиминг йўқми? Ортиқча бўлса... — Кейин самимий титроқли қулди. — Шунча йил бадалига битта кастюм-шим сотиб олмаган эканман. Акмал ҳамон тилсиз эди. — Рост, — деди Бўривой энди зўраки қулиб. — Қўйлак ҳам, туфлиям олмаган эканман... Сўнг одатдагича ростўйлигига кўнди: — Ўз пулига овқат олиб емаган одамдан нимани кутасан? Мен олиб ўрганганман, бериб эмас... Уйда қирқтача чопон бор. Ўша меҳмонларнинг орасида битта шаҳарлик бўлганида, албатта, кастюм-шим олиб келарди. Бизникилар ўзбекчилик деб... Қолоқлик-да, а, бу бир ҳисобда?

— Бўлди-бўлди, — деди Акмал ва ўрнидан турди. — Юр, ётоққа ўтамыз.

Бўривой ҳам қўлини ерга тираб қўзғалди.

— У ерда бола-чақанг...

— Менинг ётоғим бўлак.

(Давоми бор.)



Жамият ҳаётида географик омилларнинг сезиларли таъсири мавжудлигини бир қарашдаёқ сезиш мумкин. Инсон ва жамият муносабатларида географик муҳит муҳим ўринни эгаллагани ҳақидаги қарашлар қадимий илдиизга эга. Бундай қарашларни қадимий асотирлар, антик ва ўрта аср ижтимоий фикр намояндалари асарларида ҳам учратиш мумкин. Айни пайтда инсон ва жамият ҳаёти, тараққиётида географик муҳитнинг роли масаласини махсус тадқиқот объектига айлантирган фалсафий мактаблар ҳам шаклланганини таъкидлаш зарур. Жумладан, Ибн Халдун (1332-1406) ўз асарларида кишилар фаолияти, давлатларнинг шаклланиши ва ривожланиши жараёнида иқлимнинг роли катта деб ҳисоблаган эди. Унинг фикрича, мўтадил иқлим кишилар ҳаётига фалат таъсир ўтказди. Иссиқ иқлими мамлакатлар аҳолиси ҳамма нарсани табиатдан тайёр ҳолда олганлари, ортиқча эҳтиёжнинг йўқлиги, совуқ иқлими ўлкаларида эса аксинча, ҳаётий эҳтиёжларни қондириш кишилардан катта куч-қувват ва вақт талаб қилиши маданият, адабиёт ва санъат тараққиётига тўсқинлик қилади. Немис фалсафаси Г.В.Ф. Гегель (1770-1831) қарашлари ҳам Ибн Халдун қарашларига ҳамоҳанг. У инсоният тараққиётининг хусусиятларини ва унга таъсир этувчи омилларни таҳлил қилар экан, иссиқ ёки совуқ иқлимиллик мамлакатларнинг жаҳон тарихий жараёнидан четлашувининг табиий омилдир, деб ёзганди.

Ўз даврида нисбатан бўлса-да кенг тарқалган географик детерминизм ва социал дарвинизм номини олган фалсафий мактаблар доирасида ҳам географик ва биологик омилларнинг жамият ривожидagi роли ҳақидаги ана шундай қарашлар ривожлантирилган эди. Аммо бу каби фалсафий оқимларда географик муҳитнинг родини бир томонлама тадқиқ этиш ва мутлақлаштириб юбориш кузатилади. Шундай бўлса-да, улар сиёсий география билан бир қаторда геосиёсат (геополитика) тўғрисидаги тасаввурларнинг шаклланишида муайян роль ўйнаганини айтиб ўтиш жоиз.

Геополитика давлатлар ёки давлатлар гуруҳи манфаатларининг ўзига хос инъикоси ҳисобланади. Бу манфаатлар уларнинг жойлашуви, ҳудудий-мақоний аҳоли, табиий ресурсларга бой ёки камбағаллиги каби қатор географик омиллар билан белгиланади. Геополитика ана шу ҳолатдан келиб чиққан ҳолда давлатларнинг маҳаллий (локал), минтақавий ёки дунёвий жараёнлардаги иштироки ва ўрнини ифода қилган, уни асослашга, сақлаб қолиш ёки ўзгартиришга қаратилган назария (мафкура) ва амалиёт сифатида юзага чиқади.

Географик омилнинг давлат сиёсатида бевосита таъсири тўғрисидаги тасаввурлар тарихи ҳам узоқ. Бундай қарашлар, давлат сиёсатини географик омилларни инobatга олган ҳолда амалга ошириш ҳам давлатнинг сиёсий ташкилот сифатида шаклланиш тарихи билан баробар, дейиш мумкин. Зеро, қулай жойларда қалъалар қуришга интилиш, қарвон ва сув йўлларида эгалик қилиш учун олиб борилган ҳаракатлар, жанг жаддаларда ҳам географик омилнинг таъсири аққол кўринади. Шунинг баробарида турли даврларда географик омилга таянган ҳолда ўзларининг ғайриинсоний қарашлари ва сиёсатини асослашга уринишлар ҳам хилма-хил шаклларда тарих саҳнасида чиққанини таъкидлаш зарур. Фашизм ва унинг сиёсати ҳам географик омилга таянган ҳолда ишлаб чиқилгани фикримизнинг далилидир. Демак, жамият ҳаёти, давлат сиёсатида географик омилнинг таъсирини тан олган ҳолда, биринчидан, уни мутлақлаштириш ва иккинчидан, ғайриинсоний қарашларни, сиёсатни оқлаш учун асос қилиб олинишига йўл қўйиб бўлмайди.

Геосиёсат ҳақида гап-көтар экан, ана бир ҳолатга диққатни қаратиш лозим. Ижтимоий-иқтисодий жараёнларнинг глобаллашуви, яъни ўзаро боғлиқлиқнинг кучайиб бориши натижасида сиёсат тор ҳудудий доирадан чиқиб тобора кенг миқёс касб этиб бормоқда. Ҳаразли сиёсий мақсадлар қанчалик қадимий бўлса, бу йўлда фойдаланиладиган тамойиллар ҳам шунчалик чуқур илдиизга эга. Фақат уларни амалга ошириш механизмлари, усуллари ва йўллари мураккаблашиб, ўта нозик тус олмақда. Шундай экан, ҳаразли геосиёсий мақсадларга эришиш йўлидаги мафкуравий таъсир ўтказишда энг аввало «бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил» деган қадимий тамойилга амал қилишга уринишни таъкидлаш зарур. Бу тамойилни рўёбга чиқаришнинг биринчи йўли мамлакат ичида ижтимоий парокандаликни келтириб чиқаришдир. Хусусан, яқин ўтмишда — шўро даврида ана шу тамойилдан усталик билан фойдаланилган.

Бугунги кунда ҳам мазкур ҳаразли тамойил жамият ҳаётининг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва маънавий соҳаларида ўзига хос кўринишда намён бўлмоқда. Мамлакатимизга нисбатан бу усул ўтиш давридаги ижтимоий-иқтисодий қийинчиликларни бўрттириб қўратиш орқали халқимиз дунёқарашини муайян йўналишда шакллантириш, ўз «ноғора»ларига ўйнайдиган муҳолифатчи қучларни юзага келтириш воситасида сиёсий беқарорликни келтириб чиқаришга қаратилган ҳаракатларда кўринмоқда.

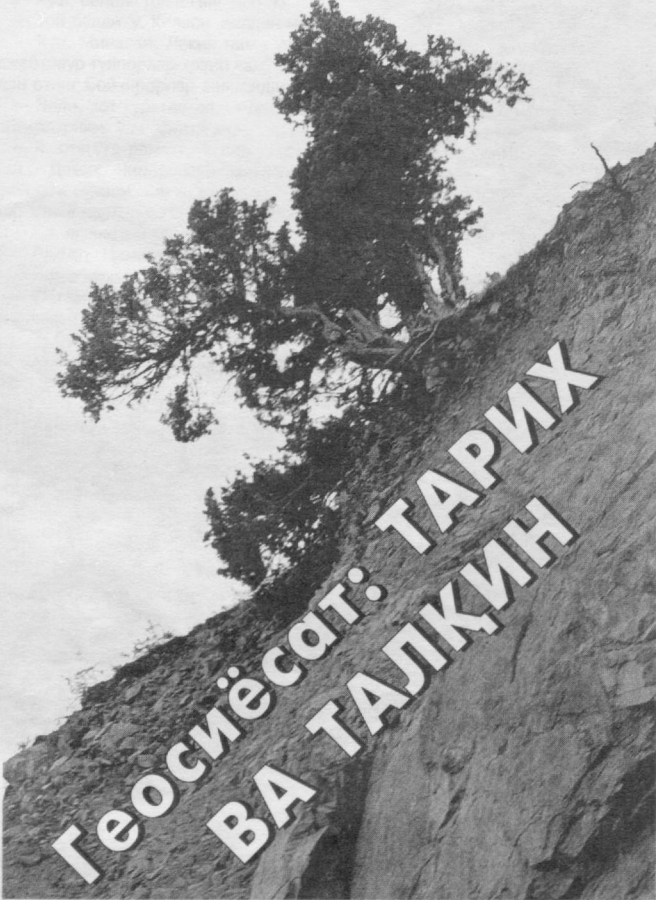
«Бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил» тамойилини амалга оширишнинг иккинчи йўли минтақа давлатлари ўртасида турли диқдиятларни юзага келтиришдир. Бу йўлнинг энг кенг тарқалган усули гўёки минтақада гегемонликка талабгор бўлган давлат борлигини асослаш, таъбир жоиз бўлса, шундай давлат образини яратишдан иборат. Бундай «образ»ларнинг яратилиши ер юзининг турли нуқталарида низоли, кам деганда давлатлараро муносабатларда танглики юзага келтиргани тўғрисидаги мисолларни исталганча топиш мумкин. Мазкур тамойилни амалга оширишнинг учинчи йўли халқро майдонда муайян мамлакат ҳақида нотўғри, ноҳолис тасаввурларни шакллантиришдир. Халқро

муносабатлар майдонидан айрим мамлакатларнинг вақти-вақти билан «қўвгин» қилиниб турилиши ана шундай ҳаракатлар натижасидир. Имтиёзли ҳамкорни белгилаш муайян минтақада геостратегик манфаатларни амалга оширишга хизмат қиладиган ана бир тамойилдир. Албатта, муайян сабаблар, айтилиқ, диний, лисоний бирлик, маданий яқинлик ёки бошқа сабабларга кўра ҳар бир давлат ким биландир имтиёзли ҳамкорлик қилиши мумкин. Бу табиий ҳолат. Аммо гап «имтиёзли ҳамкор»дан минтақа давлатлари ўртасида айирмачиликни шакллантириш, «номақбул» давлатлар имкониятларини чеклаш йўлида фойдаланиш, шу билан бирга «ҳамкор» давлатнинг минтақадаги бошқа давлатлардан қайсидир жиҳатдан устунлигини таъминлашга қаратилган интилишлар ҳақида бормоқда. Аслида у ёки бу кўринишдаги устунлиқни таъминлаш ҳам асосий мақсад эмас. Бош мақсад муайян минтақага таъсир ўтказиш плацдармига эга бўлишдир.

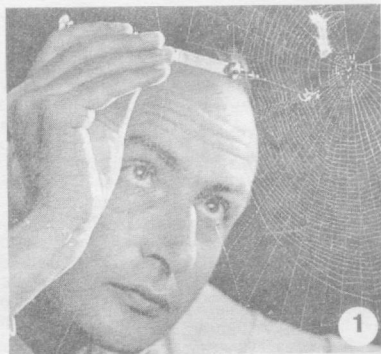
Геостратегик манфаатларни рўёбга чиқариш ва давлатлараро алоқаларни мустаҳкамлашнинг энг оқилона ва тўғри йўли тенг ҳуқуқли ва ўзаро фойдали ҳамкорлик тамойилига амал қилишдир. Ўзбекистон ўз мустақиллигининг биринчи кунлариданок ана шу тамойилга амал қилиб келмоқда. Негаки, бу тамойил геостратегик манфаатларда уйғунликка эришиш ва жаҳон миқёсида тараққиётни таъминлашга хизмат қилади.

Кишилиқ жамияти тарихи инсонда олижаноб фазилатларнинг шаклланиши ва ривожланишига ҳам, ғайриинсонийликнинг хилма-хил кўринишлари илдииз отиб ўзининг мудҳиш қиёфасини намён қилишига ҳам кўпбор гувоҳ бўлган. Афсуски, инсониятнинг бутун тарихи давомида бундай иллатлар унга ҳамроҳлик қилиб келди, турли даврларда янги шакл-шамойил, хусусият касб этди. Бугунги кунда ҳам ёвуз иллатлар Ер юзидagi тинчлик ва тотувлик, ҳамкорлик ҳамда ҳамжихатликка ва охир-оқибатда инсониятнинг ягона бирлик сифатида эркин тараққий қилишига катта ҳаф тўғдирмоқда. Ачинарли томони шундаки, инсон онги ва қалбини эгаллаш мафкуравий курашнинг асосий жабҳасига айланиб бормоқда.

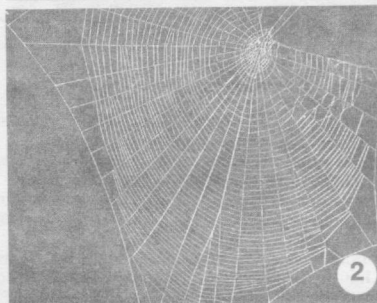
Абдувоҳид ОЧИЛДИЕВ,
фалсафа фанлари номзоди



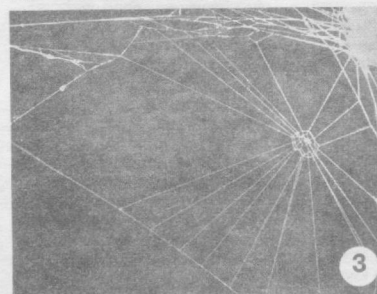
Геосиёсат: ТАРИХ ВА ТАЛҚИН



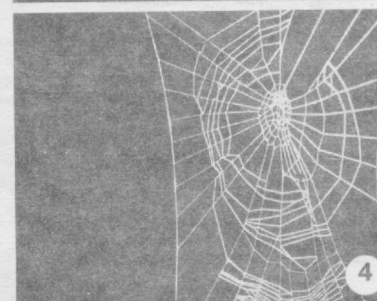
1



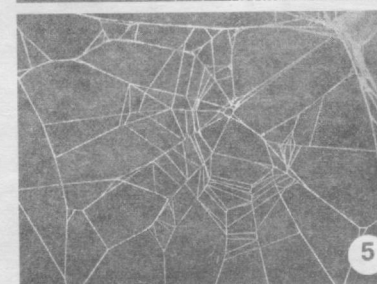
2



3



4



5

Ўргимчаклар борасида ўтказилган тажрибалар шуни кўрсатдики, уларнинг иш тартибини сунъий тарзда бузиб юбориш мумкин экан. Бунинг учун уларга муайян дори бериш кифоя. Қизиғи шундаки, дорилар ўргимчакларни ҳам худди инсонга таъсир қилгандек мутаассир этади. Бу эса ўз навбатида уларнинг тўр тўқишида яққол аксини топади.

Баъзи бир дорилар таъсирида ўргимчаклар ўз тўрларини одатдагидек эмас, қизиқ бир ўзгача шаклда тўқишади. Қўлланилган ҳар бир дори ўргимчакларнинг тўр тўқишига ўзига хос таъсир қилади.

Дорининг хилини ўргимчак тўрига қараб лаборатория таҳлилидан тез ва осонроқ билиб олиш мумкин.

1. Ўргимчакка дори беришнинг антиқа усули бор: Питер Уит ўргимчак тўрига шприц ёрдамида дори пуркайди, ўргимчак эса буни тўрга тушиб қолган ўлжа сифатида қабул қилади. Ёки айни шу мақсадда ўргимчак тўрига яхшилаб дори шимдирилган чивин ташлаш мумкин.

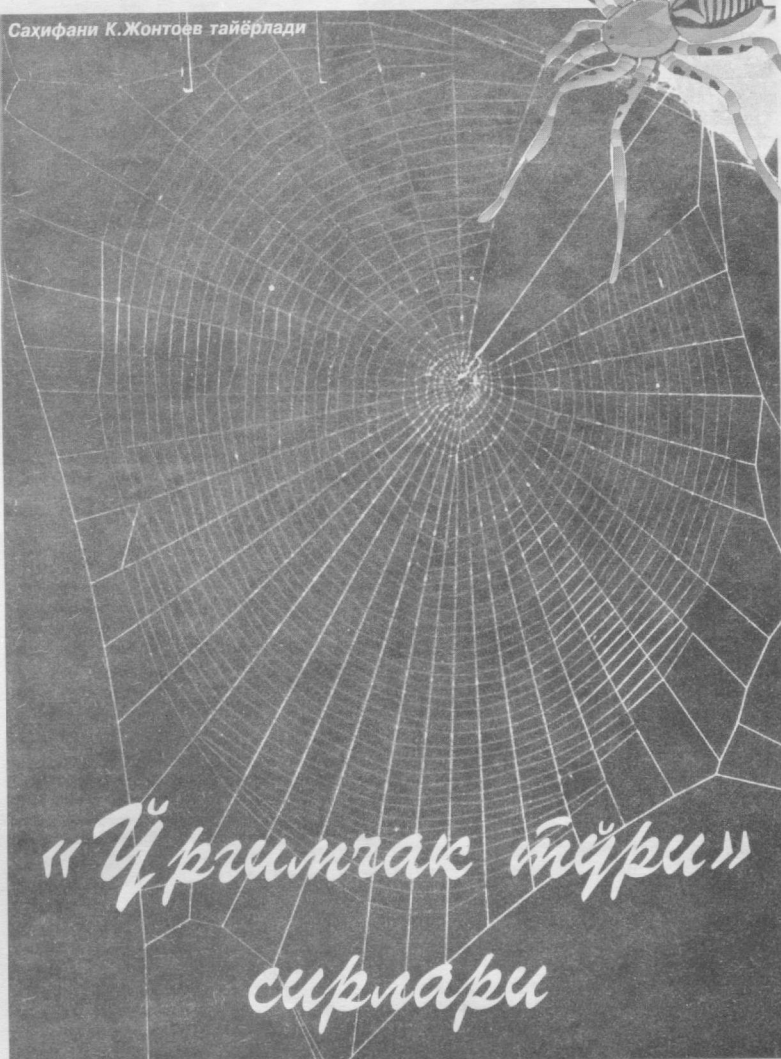
2. Оддий ўргимчак тўри. Бу энг яхши табиий пистирма, қопқон бўлса-да, ўзига яраша камчиликлардан ҳам ҳоли эмас.

3. Ўргимчак хлоральгидрат дориси таъсирида ўз ишини охирига етказмасдан уйкуга кетади.

4. Первитин ўргимчакни жуда ишёқмас, сабрсиз қилиб қўяди ва у ўз тўрининг озгина қисмидагина айлана тўқийди.

5. Кофеин эса ўргимчак миясини гангитиб, тартибсиз, чалкаш тўр тўқишга мажбур қилади.

Саҳифани К.Жонтоев тайёрлади



«Ўргимчак тўри»
сирлари



САКСОФОННИ БНАМАГАН БОРМИ?

тўнғичи деб атаган эдилар. Дарҳақиқат саксофон «бас» кларнетнинг мундштуки билан «офиклейд»нинг бирлашмаси эди, фақат унга 12 та клапан ўрнатилди. У шаклан ҳам деярли «офиклейд»нинг ўзидир. Чолғу диапозони 3 октавани ташкил этади. Энг пастки товуш «си бемоль» — кичик октава, юқориси эса «фа» 3 — октава. Саксофон жуда ёқимли, ширали, кучли ва юмшоқ тараннумга эга. Шу боис унинг овоз тембри ҳеч бир дамли чолғуга ўхшамайди. Яна бир хусусияти шундаки, саксофоннинг пардалари аниқ, тоза ва мустаҳкамдир. Унда мусиқа ижрочилигида мавжуд бўлган (ижро) безаклар, қочиримлар, яъни «мелизм»ларни лаб ва бармоқлар иш-тирокида мукаммал ижро этиш мумкин.

Саксофон илк бор ўша даврнинг машҳур композиторлари — Г.Берлиоз, Д.Мейербер, Г.Костнер, Ф.Рендел кабилар томонидан маъқулланган ва тарғиб этилгани маълум. Аввалига дамли чолғулар оркестри, сўнг симфоник оркестр, ундан кейинроқ жаз оркестрида саксофон ўз ўрнини топди. Чолғунинг тўлақонли жозибаси тингловчиларга етказилди ва сеvimли созга айланди. Эътироф этиш керакки, саксофоннинг шаклланиши ва илк ривож Франкияда кечди. Бу ерда биринчи мартаба саксофон мактаби ва дарслиги яратилди. Ушбу дарсликлар асосида саксофоннинг яқка ва оркестр ижрочилиги юзага келди. Шундан сўнг бу чолғуга ўзга халқларда ҳам қизиқиш пайдо бўлди ва аста-секин Бельгия, Италия, Англия, Германия, АҚШ, Россия давлатлари-га кириб келди. Ҳозир деярли дунёдаги барча мамлакатларда мусиқачилар томонидан кенг фойдаланилмоқда.

Баҳодир МУРТАЗОЕВ,
Ўзбекистон Давлат
консерваторияси доценти

Дунёда халқлар кўп. Уларнинг барчаси ўзининг миллий мусиқа асбобларига эга. Халқларнинг кўп асрлик ҳамкорликлари тўғрисида байналмилал аҳамият касб этган чолғу асбоблари талайгина. Скрипка, фортепиано, труба, флейта, кларнет ва бошқа чолғулар шулар жумласидандир. Бу чолғулар кўпгина миллатларнинг эътиборига сазовор бўлгани учун турли халқлар ижрочилиги ама-лиётига кириб келган.

Муסיкий чолғулар орасида яна бир соз бор. Уни жаз муסיқасининг ихлосмандлари яхши билишади. Бу саксофондир. Саксофон айни пайтга келиб турли жанрларда ўзбек муסיқасини ижро этишда ҳам кенг қўлланил-моқда. Шундай бўлса-да, айрим муסיқа их-лосмандлари бу чолғу ҳақида тўлиқ тасав-вурга эга эмаслар. Шу боис санъатсевар халқимизни ушбу чолғу билан яқиндан та-ништириш мақсадга мувофиқдир. Қарийб бир ярим асрдан бери саксофон чолғуси халқ ижрочилиги амалиётида қўлланилиб кел-линмоқда. Бу ахойиб сознинг ихтиросчиси бельгиялик уста Антуан Жозеф Сакс бўлиб, у муסיқа оламида Адольф Сакс номи билан машҳурдир. Антуан Жозеф Сакс 1841 йил 6 ноябрда Бельгиянинг Динан шаҳрида туғил-ган.

Динан Европа шаҳарлари орасида мисдан турли хил идиш ва асбоблар ясовчи усталар-и билан шўҳрат қозongan. Адольф Саксининг отаси Шарль Сакс дурадгор ва муסיқа чолғулари ясовчи уста эди. У муסיкий чолғу ижрочилигида хаваскор бўлса-да, аммо соз ясашга охирида моҳир эди. Шарль Сакс 1815 йили оиласи билан пойтахт Брюсселга кўчиб ўтади ва бу ерда ҳам ўзининг сеvimли хунарини давом эттиради. Унинг барча иш-ларидан хабардор бўлган Бельгия қироли Шарль Саксини саройга таклиф қилади ва уни муסיкий чолғулар ясовчи «моҳир уста» деб эълон қилади. Бундан фахрланган Шарль Сакс ҳарбий оркестрлар учун чолғулар яса-шни ғайрат ва илҳом билан давом эттиради.

Шарль Саксининг қизиқувчанлиги чолғу ас-бобларини қайта ишлаш ва ўзлаштиришнинг янги услубларини ихтиро қилишга ундайди. У чолғусозлик хунари билан қифояланиб қолмай, физика, архитектура, акустика

соҳаларида ҳам анча изланиш олиб бориб, анчайин ютуқларга эришган. Хусусан, 1825-1852 йиллар мобайнида чолғу асбобларини такомиллаштиргани учун 12 та муаллифлик гувоҳномалари билан тақдирланган.

Моҳир устанинг олти фарзанди бўлиб, улардан 4 нафари ота ишини давом этти-ришга бел боғлашади. Уларнинг орасида ёш Антуан ўз лаёқати билан ажралиб турарди. Буни кўрган отаси фарзандининг тарбиясига жиддий эътибор беради. Натижада Антуан ҳам худди отасидек муסיкий чолғуларни қай-та ишлайдиган ва янги созлар яратувчи моҳир уста бўлиб етишади. Шарль Сакс 20 ёшлик ўғли Антуанга ўз устахонасини топи-ради. Шу даврдан бошлаб Антуаннинг ижо-дий ҳаёти бошланади. У бир қатор дамли чолғуларни такомиллаштириб, чолғу созлар ривожига катта ҳисса қўшади. Антуаннинг меҳнатлари зое кетмайди — ишлаган асбоб-лари оркестр ва яқка ижрочиға турли тембр-ли овозларни ҳада этади. Ана шундай изла-нишлар ҳосиласи ўлароқ 6 та муаллифлик гувоҳномаси билан тақдирланади. Бу ишлар-нинг ҳаммаси чолғуларни такомиллашти-ришга бағишланган эди. Антуан янгилик яра-тишга астойдил бел боғлайди. Оркестр ижро-сини кўп тинглайди, деярли ҳар бир дамли асбобнинг овоз имкониятини синчковлик бил-лан ўрганади. Бас ва тенор овозлари сира-сига хос товушлар ҳақида кўп ўйлайди.

Кўнларнинг бирида «бас» русумидаги кларнет мундштукини (овоз ҳосил қилиш қисми) «бас» пардаларига мосланган мисдан ясалган дамли чолғу «офиклейд»га ўрнатиб чалиб кўради.

Биринчи таралган товуш шунчалар ўзига хос эдики, Сакс ўғлининг қолади ва кашфи-тини дарҳол такомиллаштиришга ўтади ҳам-да икки чолғунинг бирлашмасидан мутлақо янги бир соз ихтиро этишга эришади. У кашф этган чолғусига «саксофон», яъни «Сакс топан товуш» деб ном беради.

Саксининг бу ихтироси ўз даврининг муסיқа оламида улкан бир воқеа сифатида эътироф қилинди. У турфа муסיкий чолғулар таркиби-ни янги, жозибали товушга эга соз — саксо-фон билан бойитди. Мутахассислар саксо-фонни мис тилли дамли чолғуларнинг



Bor ekanda yo'q ekan, bir sudxo'r bo'lgan ekan. Kunlardan bir kuni u kambag'allashib qolibdi. Oqhdan o'lmaslik uchun biron yumush bilan shug'ullanishi kerak ekan. Lekin hamma yaxshi biladiki, sudxo'rlar mehnat qilishni istashmaydi. Bu sudxo'r ham boshqalariga o'xsharkan.

U bir kun, ikki, uch kun och qolibdi va, nihoyat, to'rtinchi kuni o'ziga o'zi debdi:
- Ishlaganimdan o'lganim yaxshi!

Sudxo'r daryo tomon yo'l olibdi. U yechinib o'zini suvga tashlabdi. Suv boshini ko'mishi bilan o'lmdan qo'rqib ketibdi va sho'ng'ib chiqib, qirg'oqqa tirmashibdi. Qirg'oqda biroz o'tirgach, yana o'zini suvga tashlabdi va yana qo'rqib ketib darhol qirg'oqqa chiqibdi. Sudxo'r bir necha bor bu ishni takrorlabdi.

Bu yerdan uncha uzoq bo'lmagan joyda, qamishlar orasida yovvoyi g'ozlar uyasi bor edi. Qari er-xotin g'ozlar sudxo'rning bu xatti-harakatlarini kuzatib turishardi.

- Qanday g'alati odam-a! - debdi erkak g'oz xotiniga. - Hozir suzib boraman-da, nima uchun bunday qilayotganini so'rayman.

- Kerak emas, kerak emas! - qo'rqib ketibdi ona g'oz. - Balki u yovuz odamdirl!

Ammo erkak g'oz jasur edi, shuning uchun turmush o'rtog'iga quloq solmabdi. U sudxo'rning oldiga suzib borib so'rabdi:

- Nima uchun har daqiqada suvga sakraysan va darhol qirg'oqqa chiqasan? Nega bunday qilypasan?

Sudxo'r shunday javob qilibdi:

- Yeyishga hech vaqom yo'q, shuning uchun o'zimni cho'ktirmoqchiman.

- Senga yordam berishim mumkin, - debdi g'oz va suv ostiga sho'ng'ibdi.

G'oz suvdan chiqqanida uning tumshug'ida katta yoqut tosh yaraqlab turardi. G'oz og'zini ochgan edi hamki, qimmatbahotosh sudxo'rning oyog'lari ostiga tushdi.

Quvonchdan o'zini yo'qotayozgan sudxo'r qimmatbaho toshni qo'lga olib yugurganicha shaharga yo'l olibdi. U bozorda toshni sotibdi-yu, birdaniga boyib ketibdi.

Oradan ko'p fursat o'tdi, lekin sudxo'r biron marta ham qimmatbaho tosh sovg'a qilgan g'ozni eslamadi.

Kunlardan bir kuni butun knyazlik bo'ylab maxarajaning qizi betob bo'lib qolganligi haqida xabar tarqalibdi. Juda ko'plab tabiblar davolash niyatida kelishibdi, ammo bironlari uning dardiga malham topisha olmadib. Nihoyat Tibetdan mashhur tabib kelib debdi:

- Maxarajaning qizi yovvoyi g'ozning yuragini tanovul qilsagina shifo topadi. Faqat g'oz tirik-layin tutilishi kerak, aks holda uning shifobaxsh-ligi yo'qoladi.

Bu xabardan shodlangan maxaraja shunday e'lon qilibdi:

- Kimda-kim birinchi bo'lib yovvoyi g'ozni tirik-layin tutib kelsa, saroy va mingta qul bilan mukofotlanadi.

Bu so'zlarni eshitgan sudxo'r qachonlardir yovvoyi g'ozni uchratgan daryo tomon yo'l oldi. O'sha yerga borgan ko'rnamak sudxo'r qirg'oq bo'yiga o'tirib olib ovozi boricha qichqiribdi:

- Qayerdasan, ey mening sharofati qutqaruvchim? Qayerdasan? Nahotki menga yordam berish uchun kelmaysan? Men baxtsizning boshiga tashvish tushdi, qayg'u bosdi!

G'oz sudxo'rning nolalarini eshitdi va inidan chiqib, u tomon suzib keldi.

- Senga nima bo'ldi? - deya so'radi u. - Qanday yordam berishim mumkin?

- Eh, - debdi past ovozda ayyor sudxo'r. - Mening qanchalar baxtsizligimni bilganingda edi! Qirg'oqqa chiq, senga hammasini so'zlab beraman.

G'oz qirg'oqqacha suzib keldi, so'ng qanot-larini qoqib, suvlarni silkitganicha yerga qadam qo'ydi. Xuddi shu payt sudxo'r uni tutib oldi va qo'llig'iga qisganicha tezda shaharga yo'l oldi.

- Meni qaerga olib ketyapsan? - dedi qo'rqib ketgan g'oz. - Meni qo'yib yubor va yana senga qimmatbaho yoqut tosh keltiraman.

Yovuz sudxo'r kulibdi:

- Menga yoqutning nima keragi bor? Maxarajaning qizi yuragingni yesa, meni hashamatli saroyva mingta qul bilan mukofotlashadi.

G'oz alamdian yig'lab yuboribdi. Uning ko'z yoshlari yerga tushar-tushmas katta-katta marvarid donalariga aylanardi.

Ochko'z sudxo'r marvarid donalarini ko'rishi bilan uni darhol terib olish uchun qo'lini yerga cho'zdi, ammo qo'llari marvaridga tegar-tegmas o'zidan o'zi o'sa boshladi. G'ozni unutgan sudxo'r ikkinchi qo'lini marvaridga cho'zdi. Xuddi shu lahzada uning ikkinchi qo'li ham o'sib yerga yetdi. Endi u qo'llari ostida g'ozni siqib turolmasdi...

Ozod bo'lgan g'oz butalar orasiga yashirindi. Begonalarning qadam tovushini eshitgan sudxo'r shovqin ko'tardi:

- Yordam-beringlar! Yordam...

Chopib kelgan odamlar sudxo'rning qo'llarini yerdan ajratmoqchi bo'lishdi. Ular qanchalik harakat qilishmasin, ochko'zning qo'llari shunchalik chuqurroq yerga kirardi.

Birdan qo'rqinchli shovqin eshitildi:

- Fillar! Bu yovqqa yovvoyi fillar kelyapti! - deydishi qo'rqan odamlar va qo'cha boshlashdi.

- Qutqaringlar meni! Qutqaringlar! - yolvordi ularning ortidan sudxo'r.

Lekin hech kim uning iltijolariga e'tibor qilmadi. Fillar esa tobora yaqinlashishardi, nihoyat, ularning eng haybatlisi sudxo'rni bosdi va ezib o'ldirdi.

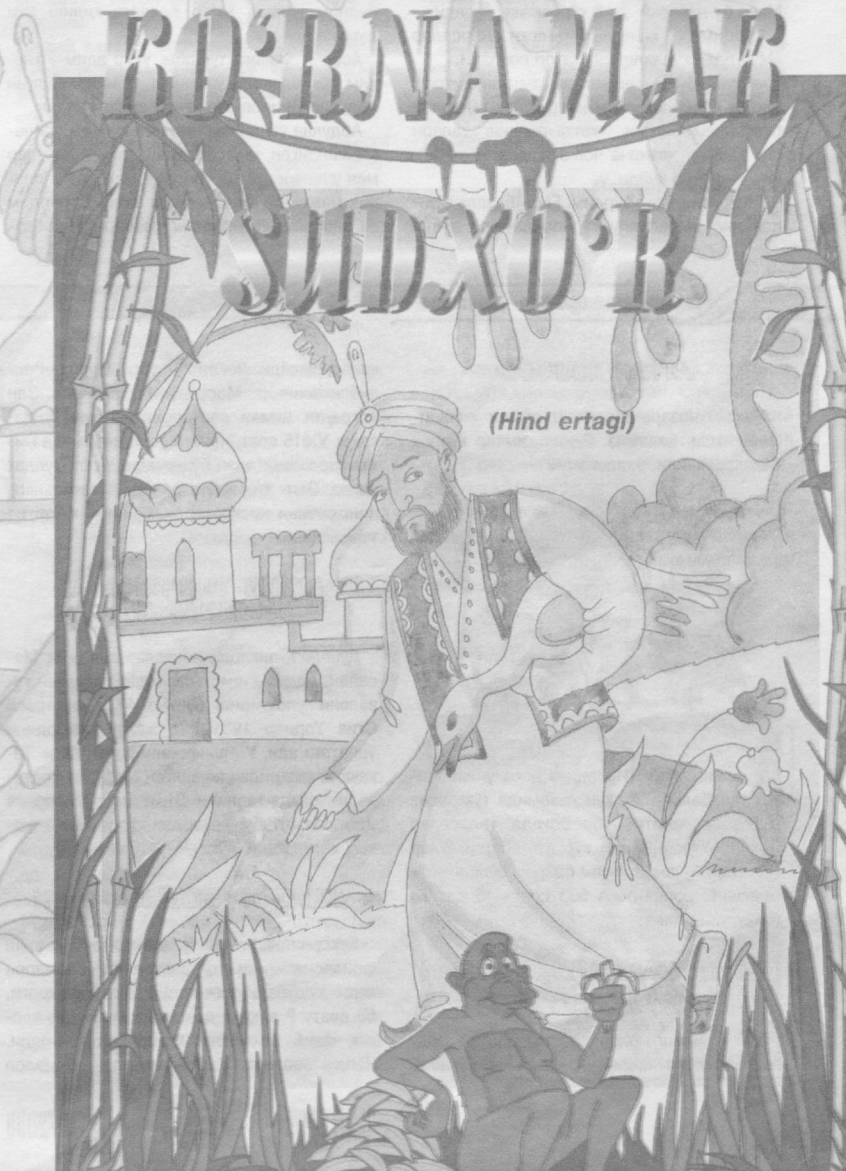
Noshukur bandaning umri ana shunday nihoya topdi.

Hasan NABIYEV
tayyorladi

BO'RNAMALAR

SUDXO'R

(Hind ertagi)



РУҲИЙ ОЛАМ КЕНГЛИКЛАРИДА

1978 йил эди. Кунларнинг бирида хизматга бориб, жойимга ўтирар-ўтирмас телефон кўнгириги чалинди. Дастакни кўтардим. Салом-алиқдан кейин кўнгироқ қилаётган одам ўз исм-шарифини айтиб, «Тез етиб келинг!» — деди буйруқ оҳангида. Етиб бордим. Катта маҳкаманинг масъул ходими кабинетидаман.

— Биз сизни зарур иш билан чақиртирдик. Мана бу нарсани ўқиб кўрсангиз, — деди.

Кўрдимки, менга берилган нарсалар «Муштум» журнаlining қатор сонлари.

— Мана бу — асар устидан тушган шикоят, иложи бўлса жавобни шу бугуноқ тайёрлаб берганингиз яхши, «катта»ларнинг талаби шу. Достон ҳозирча чоп этишдан тўхтатилган, — қўшиб қўйди у.

Шикоятни ўқиб кўрдим. Гап Абдулла Ориповнинг «Муштум» журналида чоп этила

бошланган «Жаннатга йўл» достони ҳақида борарди. Аризада достон партиявийлик, синфийлик талабларига жавоб бермайдиган асар эканлиги, унда бош қаҳрамоннинг аро-садта қолиб кетиши ҳаёт ҳақиқатига тўғри келмаслиги ва диний ақидаларнинг тарғиб қилинаётгани айтилганди. Хуллас, бир ярим бетлик шикоят «дабдабали» айбномаларга тўла. Бундай хат билан истаган ёзувчини бадном қилиш, ҳатто бадарға қилиш ҳам мумкин эди.

Асарни ўқишга тушдим, ўқир эдим-у ҳаёлим 50-йилларда ўзимнинг талабам бўлган Абдулла Орипов атрофида айлана кетди.

Абдулла ўзини кўрсатишга кўп ҳам урина-вермайдиган талабалардан эди. У пайтлар мен университетда «Бадий маҳорат сирла-ри» мавзuida махсус курс олиб борардим ва адабиёт тўрагагининг раҳбари ҳисобла-

нардим. Абдуллани биринчи гал шу тўга-ракда кўрганман.

Достонни ўқиб, варақдан-варақча, жур-налдан-журналга ўтаман. Абдулланинг мен-га таниш раво услуби, дадил ҳукмлари, ўрнида топиб ишлатилган иборалари бор-ган сари эътиборимни тортади. Ҳаёлим бўлиниб, 1964 йил эсимга тушади. Бу пайт-ларда мен маълум бир шароит тақозоси би-лан ҳали лойлари қуриб улгурмаган янги уйга кўчиб келганман. Кунларнинг бирида эшикни қоқиб, икки-уч дўстлари билан Аб-дулла Орипов ҳовлимга кириб келди. Қадр-донларча кўришиб сўрашдик. Табиий, ра-фиқам Раҳимахон ош тараддудига тушди. Адабиёт ва ҳаёт ҳақида суҳбат қизиб кетди. Гап кўпроқ ёш қаламкашларнинг асари ҳу-сусида кетарди.

Бир маҳал қизгин суҳбат шеърхонликка

Асар эми

ТИТАН ЖАҒЛАР

Баҳс-мунозара тараққиёт омили эканли-гини яхши биламиз. Лекин кимлар кўпроқ баҳслашишини биласизми?



Дублин шаҳри (Ирландия)даги универси-тет талабалари 22 кун давомида тўхтовсиз мунозара юришиб, бу соҳада талабалар моҳирроқ эканлигини кўрсатиб берди. Улар «Бизнинг кўчамизда ҳам байрам бўладими?» мавзuida роппа-роса 503 соату 45 дақиқа баҳслашишган.

НОМГИНАМ ЭЛИ, КАСБИМ ЭСА САРТАРОШ

Ўз касбининг моҳир устаси бўлиб рекорд-лар китобига кириш ҳаммага ҳам насиб

қилавермайди. Лекин Жанубий Африка Рес-публикасининг Мосселбей шаҳрилик Эли Алгранти исми сартарош аёл буни уда-лади. У 415 соат, яъни 17 кун давомида ми-жозлар хизматидан бўшамади. Ушбу муддат ичида Эли тинимсиз равишда мижозлар-нинг сочини қисқартирди, бошини ювди ва турмаклади.

ТИНИБ-ТИНЧИМАГАН ОДАМЛАР-ЕИ...

Дунёда қизиқарли воқеалар жуда кўп. Ма-салан, оддий сигир тезагидан қилинган гу-валани улоқтириш бўйича АҚШ фуқароси Стив Уорнер 1981 йил жаҳон рекордини ўрнатган эди. У Калифорния штатидаги Те-хачапи шаҳрида ўтказилган Маунтин фести-вали чоғида таппини 81,07 метр масофага итқитган. Ушбу рекордни ҳали-ҳануз ҳеч ким янгилагани йўқ.

ЯШАВОР, ЖАЁМАРОНИ!!!

Бекорчиликдан қўлни қовуштириб ўтириш фойдасизлигини ҳиндистонлик Жаёмарон яхши тушунади, шекилли. У 3 кун, аниқроғи, 58 соату 9 дақиқа давомида тинимсиз қар-сак чалиб, рекордлар китобидан жой олди. Чапак овозини 109,7 метрдан бемалол

эшитиш мумкин эди. Қарсак минутига 160 тани ташкил этган.

МИЛЛИОНЕР БЎЛИШ ОСОН...МИ?!

Дунёда энг хасис одам деб Хенриетта Ха-уленд Грин топилди. Фақат битта банкнинг ўзида 31,4 млн. доллар пули бўла туриб, у оёғи шикастланган ўғлини даволаш учун текин шифохона қидирди. Натижада эса вақт ўтиб, боланинг оёғи кесиб ташланган. Бундан ташқари хасис аёл фақат сули бўтқа билан кун кечирган. Вафотидан сўнг Хенриетта Гриндан 95 млн. доллар мерос қолган.



ўтганини сезмай қолдик. Абдулла билан бирга келган ёш шоирлар бирин-кетин шеър ўқишди. Навбат Абдуллага келганда, у ўзига хос ийманишлар билан:

— Домла, бир шеър битдим, ҳатто дoston бўлиб кетди. Анча чўзиқ, ўқийверсам сизни чарчатиб қўймайманими? — деди.

— Яхши шеърни эшитиб одам чарчарми-ди!

— Шеърни «Юзма-юз» деб атадим, — деди Абдулла.

Шеърда кўп масалалар тилга олинган бўлгани учун унинг овози дам пасаяр, майинлашар, яна авжига чиқар эди. Ниҳоят, охириги мисралар ўқилди. Бу шеърдан ажиб бир ҳолатга тушдим. Шеър марказида истиқбол масаласи турарди. «Юзма-юз»нинг мазмуни ва оҳанги шу даражада салмоқли бўлиб кўриндики, рўпарамда 25 ёшга қадам қўйган ёш шоир эмас, балки ҳаётнинг аччиқ-чучукларини обдон тотиб кўрган, унинг тегирмонига бир марта эмас, бир неча марта тушиб бутун чиққан, шеърятда машқ қилавериш қанчадан-қанча қаламларни адо қилган етук шоир ўтирарди.

1967 йилнинг ёз ойлари эди. Абдулла Қаҳҳорнинг 60 йиллик юбилеи муносабати билан бир гуруҳ ёзувчи ва адабиётшунослар республика бўйлаб «юриш» бошлади.

Саид Аҳмад, Одил Ёкубов, Пиримқул Қоди-ров, Озод Шарафиддинов, Лазиз Қайумов ва ушбу сатрлар муаллифи ҳам бор эди бу гуруҳда. Абдулла бу гуруҳнинг кенжатоғи эди. Олий ўқув юртиларида, шаҳар ва қишлоқ жамоатчилиги олдида бўлган қатор анжуманларда адабиёт, хусусан, бадиий ижодда Абдулла Қаҳҳорнинг ўрни ва унинг ижодий тажрибалари ҳақида гап борарди. Ҳар бир анжуманда, албатта, Абдуллага сўз бери-ларди. У сўзларини мухтасар қилиб шеър ўқишга ўтар, ҳар бир шеърни гулдурас қар-сақлар билан олқишланарди. Бу шеърхон-лик ва гулдурас олқишларни кўриб, ўзбек адабиётида етук бир шоирнинг камол топа-ётганига ишонч ҳосил қилар эди ҳамма.

Охириги мисраларни кўздан кечираркан-ман, «Жаннатга йўл» ўша ишончнинг ҳосили-дек кўринди. Вақтни бой бермаслик учун тезкорлик билан фикрларимни қоғозга ту-ширдим: «Асарнинг ғоявий жиҳатидан ҳеч қандай зарари йўқ. Шикоятда кўрсатилган камчиликлар шоирнинг бу янги асарига нисбатан тўхмат деб ҳисоблайман. Уни охи-ригача чоп этиш керак».

Фикрларим раҳбарларга ҳам маъқул бўлди, шекилли, дostonнинг давоми «Муш-тум» журнаlining саҳифаларида яна чиқа бошлади.

Кўп ўтмасдан «Жаннатга йўл» китобхон-ларнинг кўнглини тўлдирган яхши асар си-фатида тан олинди. Алоҳида китоб ҳолида нашр қилинди. Драматик асар сифатида саҳналаштирилди ҳам. Умуман, ўзбек ада-биётида етук асарлардан бири бўлиб қо-лди.

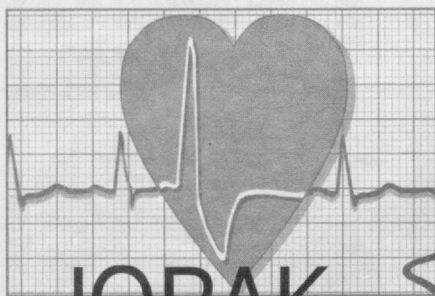
Абдулла моҳир сўз устаси. У сўзларга жи-ло бера олади, унинг асарларида оддий сўзлар янгича маъно касб этгандек бўлади. Нур таратади. Шу билан китобхон дилини забт этади.

Абдулла Орипов сўзнинг бошқа бир томо-нига ҳам диққатни жалб қилади. Бу — тил-нинг ифода қувватини ошириш устида иш-лаш. Керакли сўз топилмагунча... излайди. У ёзади: «...Мен учун ҳар бир шеър устида ишлаш гўё жанг майдонига киргандай гап. Ҳар бир шеърим учун гоҳ йигирма, гоҳ йи-гирма беш кунлар вақт сарфлаганим бўлган».

Абдулла Орипов ўзбек шеърятининг пор-лоқ юлдузларидандир. У ижод қилган маъ-нодор шеърлар, дostonлару драмалар XX аср адабиётининг ёрқин саҳифаларидан би-ри бўлиб қолади.

Матёқуб ҚЎШЖОНОВ,
академик

«Тўлғамон» таъриқоти



ЮРАК

Безовита

ҚИЛСА...

Юрак хасталиклари келиб чиқиши ва кечиши жараёнига кўра турлича бўлади. Бу касалликларни даволашда халқ табо-батыда бир қатор усуллардан фойдалани-лади.

Болгариялик машҳур табиб Ванга юрак хасталикларининг олдини олиш учун дўлана гулидан тайёрланган дамламани бир йилда тўрт кун тўрт маҳалдан ичишни тавсия этади. Асаб бузилиши натижасида юрак уриши мувозанати бузилган аёллар ярим килограмм лимонни асал билан ара-лаштириб, эрталаб ва кечқурун бир ош

қошиқдан ичиб туришлари керак.

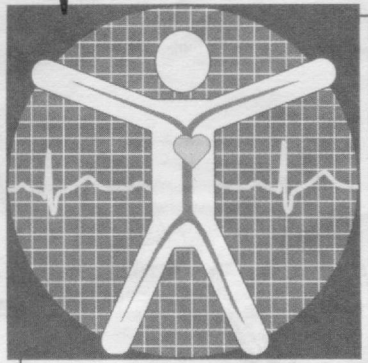
Ибн Сино қора андизни юракни кучлантирувчи омил сифатида тавсия этган. Бунда 100 грамм қора андиз илдизи бир литр сув-га солиниб 15 дақиқа қайнатилади ва мазкур қайнатма чой ўрнида ичилади. Помидор ҳам ўзининг шиғобахш хусусиятлари билан ажралиб туради. Унинг таркибида

ни қовуриб, юрак уриши тезлашганда истеъмол қилиш буюрилган. Сачратқи гу-лидан тайёрланган дамлама марказий асаб системасини тинчлантирувчи ва юрак фаолиятини яхшиловчи дори си-фатида қўлланилади.

Булардан ташқари, нилуфар ўсимлиги-нинг дамламасини ичиш, тухум саригини ейиш, кашничи кўпроқ истеъмол қилиш ҳам фойдали.

қанд моддаси, органик аминокислоталар, турли хил витаминлар: калий, кальций, магний, фосфор, темир тузлари ва бошқа моддалар бўлиб, юрак хасталикларини даволашда фойда беради.

Ибн Сино юрак фаолиятини яхшилаш учун лимон ўсимлигини ишлатган. Халқ табобатыда лимон ўсимлигининг барги-дан тайёрланган дамлама камқонликда, юрак касалликларида, ошқозон фаоли-ятининг бузилишида ҳамда оғриқ қолди-рувчи дори сифатида ишлатилади. Халқ табобатыда маврак ўсимлигининг меваси-



Обиджон ака катта ўглини уйлади-ю, тинчи бўзиди. Бунга Хосият опа сабабчи.

Хосият опа ўгли армиядалигида иложи бўлса ҳар кун хат ёзиб: «Ўғлим, илоё умринг узок бўлсин, яхши хизмат қилгин, бизни уялтирма. Сендан умидимиз катта. Ўзингга муносиб қаллиқ ҳам топиб қўйганмиз. Бирам ажойиб қиз бўлганки... Ой деганда юзи бор, кун деганда кўзи бор». Хосият опа ўғлига шундай чиройли қизни олиб бериб, юрагимдаги орауларимни ушатай, деб кечаю кундуз ният қиларди. Мана шу меҳрибон она бугун энди ўғлини ҳам, келинини ҳам ёқтирмайди. Кўргани кўзи йўқ...

Обиджон ака бу аҳволни бировга айтиб кўнглини ёзай деса, ҳар кимга ҳам айтадиган гап эмас. Ичга ютишдан бошқа чора йўқ.

«Ҳой, хотин, ақлингн едингми, улар ҳали ёш, нимани кўрибди. Ўғлинг ёмон бола эмас. Яхшигина шифокор. Айримларга ўхшаган бечора бўлиб, устиндан тегиримон тоши юргизаман, деб турса, кўлингдан нима келар эди. Ахир келининг нон ёлишни, сигир соғишни, қозон қовлашни билмаса, яхши гапириб, ўзинг ўргат. Ўғлинг ҳам аввал жуда мактагудай эмасдинг-ку!» деса, Хосият опа: «Сиз ҳеч нарсани билмайсиз», — деб зарда қилиб тумтайгани-тумтайгани.

Обиджон акага қийин бўлди. Бечора, қайси бармоғини тишласин. Хосият опа билан салкам 30 йил ҳаёт кечириб, сира «сен-мен»га борган эмас. Буниси бўлса, пушти камаридан бўлган фарзанди... Мана, бугунги хархаша. Анчадан бери маддалаб бораётган чипқон ёрилибди.

— Шунақаям нўқоз бўласизми? Наҳотки кир ювишни ҳам билмасангиз? Аянгиз ўргатмаган экан-да! Арзанда қиз бўлиб юраверган экансиз-да! Аттанг! — Хосият опа Зулфияни «узиб-узиб» ола бошлади.

— Кўй, эрталабдан ўзингнинг ҳам, буларнинг ҳам таъбини хира қилиб нима қиласан. Хафтада бир марта дам оладиган кун бўлса...

— Сиз аралашманг. Қиз бола деган саранжом-саришта бўлиши керак. Бу кишининг уйига кирган одам ўзини топа олмай қолади. Тунув кун Буйиша янгам келган эди, номусларга ўлай дедим. Қани, ер ёрилса-ю кириб кетсам.

— Жуда ошириб юборасан-да, жа сен айтганчилик эмасдир.

— Сиз доим бунинг тарафини олганингиз олган.

— Уялтирмаймиз, аяжон, айтганингизни қиламиз, — деди Азизжон билан Зулфия эркаланиб.

— Аяжон дема, сен менинг умидимни пучга чикардинг, шарманда қилдинг. Шарманда!

Азизжон энди ўзини тутиб тура олмади. У қандай қилиб онасига:

— Ҳали ҳам ўша мен айтган қизни оласан, демокчимисиз, — деб бақириб юборганини билмай қолди.

— Ҳа! Ҳа! Ҳа! Сен гапимга кирмадинг. Холангнинг олдида ер билан яқсон қилдинг. Би-

либ қўй, мана бунинг жавобини берасан! — деб туриб олди.

Азизжон армиядан эсон-омон келгандан кейин онасининг уйланиш ҳақидаги фикрига унчалик рўйхушлик бермади. У тиббиёт институтига ўқишга кетди. Ўзи билан бир гуруҳда ўқётган синашта Зулфияга кўнгил қўйди. Бу Хосият опанинг ниятларини чиплакка чиқарди... Лекин нима қилсин, кўзининг оқу қораси — фарзанди-да, рози бўлмаслиқнинг иложи қанча. Катта тўй-томоша қилиб, элга дастурхон ёзиб, Зулфияни олиб келди. Обиджон ака келинини узукка ярашган кўздай ўғлига мос тушганлигидан боши осмонга етди. Тўйдан кейин ҳамма қариндош-уруғлар «юз очди»га келдилар. Рисолат опа-чи?... Унинг фаросатсизлиги Хосият опанинг ярасини кўзгатиб юборди. Янги-янги машамаларнинг бошланиб кетишига сабаб бўлди.

— Бўлди! Бўлди! Шундан бошқа гап йўқми сенга! Иккаласи ахил бўлса, сен билан мени хурмат қилса, баъзи келинлардай бетингдан олмаса, қудаларимизнинг сира баҳоси йўқ. Сенга яна нима керак?! Ҳа майли, унга уйладинг ҳам дейлик. Эртадан кейин болангга ёқмай, қўйиб юборса, арз-додингни қайси қозига бориб айтасан?!

Хосият опа ўзининг билганидан қолмади. Обиджон ака уни яна бир неча бор инсофга қақириб кўрди. Азизжон билан Зулфия онасининг кўнглини топиш учун қўлидан келган ҳамма ишни қилди. Она эса барибир ўтирса ўпоқ, турса сўпоқ қилиб, қилдан қийик чиқариб, уларнинг ширин турмушини бузишга ҳаракат қилаверди. «Гапни гапир уққанга» деганлари рост экан. Хосият опа хатто эл-юртнинг обрўли кишилари аралашганда ҳам «Ўғлим хотинини қўйса қўйди, қўймаса, бундай ўғлим йўқ» деб икки оёғини бир этikka тикиб олди...

Зулфия ўша кунги кўнгилсиз воқеадан кейин ўзини қаерга қўйишни билмай қолди. Азизжондан яшириб аччиқ-аччиқ йиғлаб ҳам олди. «Қанча-қанча қизлар ўзини ёқиб юборди, дарёга ташлади, машина ёки поездининг остига отди...» — восвос хаёллар... Йўқ! Йўқ! Уларни ёқлаб бўлмайди...

Инсон ҳаётга бир марта келади. Бекорга ўқидимми? Олган билимимни беморлар дардига малҳам қила олмасам, одам бўлиб қаерга бордим. Бир оғиз ёмон сўз дед... Йўқ! Йўқ! Азизжон менинг бахтим. Қайнонам ҳам шундайлигича қолиб кетмас. Бу қора кунларнинг ҳам охири бордир...

Кўнларнинг бириди Обиджон ака тунги сменадан қайтиб, дарвозасига яқинлашганда ичкаридан шовқин эшитилди:

— Хотинингни қўясан, бошқа гап йўқ!

— Мени мунча қийнайсиз, аяжон!

— Мен ҳеч нарсани билмайман. Мен ҳаёт эканман, ё мени, ё

уни дейсан, гап тамом!

Обиджон ака «оббо-оббо, лавнати-ей, ўз билганидан қолмади-қолмади-да» деганича эшик олдида серрайиб қолди.

— Қўймайсани?

— Ая! — яна илтижо қилди Азизжон.

— Қўймайман дегин? Ундай ифлосга менинг уйимда жой йўқ!

— Ҳақорат қилманг!

Хосият опа борган сари қутуриб, жазаваси тутиб борарди. Унга фақат ўғли хотинидан ажралса, ўзи кўз остига олиб юрган қизни келин қилиб тушириб келса бўлди. Ниятига етиш учун тухматдан ҳам қайтмайди. Кейин ўғлидан, эридан кечирим сўраб, орани тинчитса бўлади. Дахшатли тухмат онанинг оғзиндан осонгина чиб кетди:

— Сен сўтаксан! Латтасан! У даданг билан... — Нима?!

Азизжоннинг кўзлари чакнаб кетди. Тили каллимага келмай қолди. Обиджон аканинг қўл-оёғи мажолсизланди, кўзи тиниб кета бошлади.

Хосият опа Обиджон аканинг қалтираб турганини кўриб, баттар ловуллаб кетди. Қанча ёмон гапи бўлса, ҳаммасини юзсизлик билан тўкиб ташлади.

Обиджон ака «ух» деди-да, бошини икки қўли орасига олганча ерга ўтириб қолди. Бутун аъзойи баданидан совуқ тер чиқиб, тирноғининг учигача зирқираб кетди. Хосият опа билан бирга ўтган кўнларига ачинди...

Ҳаммаёқ сув қўйгандай жимиб қолди. Азизжон мўлтирар, Зулфия энтикиб-энтикиб йиғларди.

Обиджон аканинг қазаби қайнаб кетди. Йўқ... Яна ўзини босди. Агар шу топда шайтоннинг гапига кирса борми... Ҳай, Ҳай...

Обиджон ака «афсус, афсус» деганича оғир-оғир қадам ташлаб ташқарига чиқиб кетди...

Орадан икки кун ўтмай «Азизжон билан Зулфия кўчи кетишганими» деган гап тарқалди. Ҳайхотдай ҳовлида Хосият опа ёлғиз қолди. Бир йил бўлди. Обиджон акадан ҳам, Азизжондан ҳам дарак йўқ. Хосият опанинг икки кўзи эшикда...

Назиржон НАЗАР

ҚАЙСАР
НОНА



Azim SUYUN

EY DO'ST

(1001 bitikdan)

1.

Ey do'st!

Seryoz tomonlarning uzumidir So'z,
Sahro-dasht tomonlar gujumidir So'z.
So'z — insofdan ulug', isrofdan xordir,
Turnalarning tillo tizimidir So'z.

2.

Ey do'st!

Bir urug' ekdim dilga, sobir bo'lsin,
Rivoju ravnaqiga tadbir bo'lsin.
Mo'jiza yaratgay bir oniy lahza,
Abadiy emas azaliy unsin!

3.

Ey do'st!

Ixtiyor bizdandir, ijozat sizdan,
Bir oq yo'l bersangiz qalb-ko'nglingizdan.
Dasturxon ilinji bizgadir yiroq,
Bir nur olib qaytsak, bas, mulkingizdan.

4.

Ey do'st!

Shu yuksak tog'lardir dunyolar boshi,
Suv ichgum soy, daryo, buloqlaridan.
Behikmat emasdir har bitta toshi,
Hikmatlar teraman qiyog'laridan.

5.

Ey do'st!

Tomchiman, daryo bilan oqmoqdaman,
Yulduzman, ko'k togidan boqmoqdaman.
Bordirman o'n sakkiz ming olam ichra,
Odam ichra, shodlik ichra, g'am ichra.

6.

Ey do'st!

Vatandin begona joyda baxt yo'q, yo'q,
Baxt bo'lsa agar ki, vatan — taxt yo'q, yo'q.
Ariq bo'lsin ikki qoshim o'rtasi —
Vatan suvi oqsin, o'zga ahd yo'q, yo'q!

7.

Ey do'st!

Tog'u g'orlar ichra emish devlar joni,
Qani, mag'lub qilsinlarki yovlar oni.
Va lekin, yovqur yigit menga nima der:
"Vatan ichra bo'lsin botir joni-qoni!"

8.

Ey do'st!

Turki tilli el bir ota farzandi,
Tangri yarlagagan banda — balandi.
Ulg'ayishib uy-joy qilib ketdilar,
Liboslarin faqat turlik etdilar.

9.

Ey do'st!

Ona tilsiz xalq — chirogi o'chgan xalq,
Oydin makondan zulmatga ko'chgan xalq.
Aslida, xalq emas, surati qolgay,
Borib-borib na zot, na oti qolgay.

10.

Ey do'st!

Ona tili — ona sitidir, ey do'st,
Oppoq dilning oppoq yurtidir, ey do'st.
Uni qora qilgan kasni ko'p ko'rdim,
Gunoh jazosin ne otidir, ey do'st?

11.

Ey do'st!

Odamdin oqibat izlayman faqat,
Olamdin e'timod izlayman faqat.
Bashar ibratlari — hikmatdir menga,
Yashar hikmatlari — ibratdir menga.

12.

Ey do'st!

Bahaybat ummonda, cheksiz ummonda,
Suv osti tog'lari, dovl-bo'ronda,
Maqsad ulug' bo'lsa, egz va aniq,
Kemaga aylanar, albatta, qayiq.

13.

Ey do'st!

Olam tarkibotin ichidamiz biz,
Lekin unga o'tmas tig'-qilichimiz.
Maqbul qiliq bilan aslingni yasha,
Asling — ruhoniyyat, tanang — tomosha.

14.

Ey do'st!

Tarix — bir donishmand ota erur, bil,
Farzandlar uchun u oinai dil.
Dolg'ali hayotda qodir, hur yasha,
Surati-siyрати ibrat muttasil.

15.

Ey do'st!

Faqir to'yi boshqa, boy to'yi boshqa,
Azasi boshqadir, kuy-ko'yi boshqa.
Issiq-sovug'imni o'zim bilurman,
Uy-uyi boshqaning o'y-o'yi boshqa.

16.

Ey do'st!

Inson yuzi — oyna, xil-xil qiliqlik,
Baxtiyorlik erur toza, tiniqlik.
Anduh-g'amlarini yashirma qancha,
Unga qalqib chiqar aksi: siniqlik.

17.

Ey do'st!

Hushyorlik — hikmatdir. Dunyo tala-to'p,
Ko'zni ko'r qilishi mumkin bitta cho'p.
Til-chi, baliq go'yo, o, uning dumin
Likillatib, suvni loyqalatma ko'p!

18.

Ey do'st!

Qayda nilla javohir, aylayin bayon,
Ularni qo'riqlab yotarmish ilon.
Mehnatsiz g'aznaga ega bo'lgum deb,
Ilon-ajdarga yem bo'lmasin inson.

19.

Ey do'st!

Inson buncha o'zga olamlarga o'ch,

O'z makoni qolib, ko'kka ucha-uch.

Ona sayyorangni, yaxshisi, saqla,
Qiyomat qo'psa gar, bo'lmas ko'cha-ko'ch.

20.

Ey do'st!

Boshing ko'kka yetsin, ko'kragingni ker,
Lekin bir donishmand, mana, nima der:
Mag'rurlik — tama' bu! Chiranna! Bir kun
Ota Yer, ona Yer — hammanizni yer.

21.

Ey do'st!

Aql quvvatini, tan quvvatini
Uyg'un bir olamda tutsa kim agar,
Kutaversin hayot marhamatini —
Vujudi salomat, ruhi munavvar.

22.

Ey do'st!

Kirgum deb o'ylama xolis xonaga,
Tilni yetti qarich qilma samoga.
Dahlizda gildir ul qilich bo'lsa ham,
Zinhor olib kirma mehmonxonaga.

23.

Ey do'st!

Tun va kunning chin chiroyin sahar ko'rdim,
Sog'lom aql quvvatlarin sarvar ko'rdim.
Hasad ichin kuyuk qilgan raqibim ko'p,
Alamzada kaslar tilin zahar ko'rdim.

24.

Ey do'st!

Odami bor, yaxshiroq undan baga ham,
Ota bo'lolmagay egri taga ham.
Dunyoga ne uchun kelaru ketar,
Bir to'nga yeng bo'lmas, bo'lmas yoqa ham.

25.

Ey do'st!

Rahmat nuri yog'sin bul bahorlarga,
Ko'zni yashnatguvchi diltortarlarga.
Fikru vujudingni sog'lom tut bugun,
Ertaga yem bo'lgay chayon-morlarga.

26.

Ey do'st!

Bir xarsangtosh ko'rdim olis sahroda,
O'ymoq — qadahi bor, quydin ishq-boda.
"Yolg'izman..." — yozg'irdi suhbat asnosi,
Tasalli berolmay ketdim g'amboda.

27.

Ey do'st!

Qulog'im kar erur, ko'zlarim — bedor,
Tog'dami, sahroda bo'ri bo'ridir.
O, kimki ul kabi bo'lsa hukmdor,
Bitta suruv emas, el-yurt sho'ridir.

28.

Ey do'st!

Bahor doim bahorligin ayon etar,
Oftob nuri bulutlarni yorib o'tar.
Bijg'ib yotgan ko'lmaklarni ko'p ko'rdim men,
Oqar suvlar o'z yo'llarin topib ketar.

29.

Ey do'st!

Hayot darsin o'qib keldim har qachon,
Goho sovuq ketdim, goh tushdim terga.
Inson g'am-shodligi ekan yonma-yon,
Biri ko'kka tortar, birisi yerga.

30.
Ey do'st!
Yovni kam ko'rmagil, sust ko'rma uni,
Boshinga yetmog'i mumkin bir kuni.
Sahroda ko'rdimki, mitti qoraqurt
Tuproq tishlatibdi katta yilqini.

31.
Ey do'st!
So'nma orzum, tushma tahqirga,
Zil umrimni yetaklagil, ahd.
Boshin egib qo'ysa ham yerga
Faqat ko'kka ko'karar daraxt.

32.
Ey do'st!
Bugun yuzi qora, kim bo'lsa qastda,
Ko'nglim og'riqlari baxtiga payvasta.
Bir tup o'rik bo'lib bahorim, boqqil,
Menga tutib turar ulkan guldasta.

33.
Ey do'st!
Dunyoda sher yanglig' yalqov hayvon yo'q,
Ul kabi serg'aflat, loqayd, nodon yo'q.
Lekin yaralansa duch kelma zinhor,
Unga bas kelguvchi bir kuch-darmon yo'q.

34.
Ey do'st!
"Qoplon o'ldirganman..." — bir ovchi menga
Yosh paytim maqtanib qilgandi bayon.
Yaqinda eshitdim — aytayin senga,
Chaqib o'ldiribdi uni bir chayon.

35.
Ey do'st!
Mudom tabiatga mehrim sochgandim,
G'alat holatlar yuz ko'rsatdi gohi:
Tog'da bir buloqning ko'zin ochgandim,
Ajab, qurib qoldi, o'zim guvohi.

36.
Ey do'st!
Bir sir borasida dil yorolmadim,
Ro'zg'or — kundalik g'or, ne bilolmadim.
Har kun bozordaman to'ldiray deya,
Umrin o'tib borar — to'ldirolmadim.

37.
Ey do'st!
Bog'ning zahar-qiyog'i bor,
Bulbulning zog' siyog'i bor.
Kech bo'lsa ham anglab yetdim:
Do'stda dushman qulog'i bor.

38.
Ey do'st!
Bolari tilida — og'zida asal,
Ming bir dardga davo, xushta'm va go'zal
Va lekin dumida nish — zahari bor,
Men uni unutib ko'p bo'ldim o'sal.

39.
Ey do'st!
Tanish olim dedi: "Mening qo'lim tut,
Bir kashfiyot qildim, ko'zlaringga surt.
U shunday baloki..." — so'zini bo'ldim:
— Kasbi yot, kashfi yot, — demasin el-yurt.

40.
Ey do'st!
Qalbidan otilib chiqadi unlar,

Bitta-bitta o'tib boradi kunlar.
Par to'shak, par yostiq askar g'animi,
Chin shoir g'animi rohatli tunlar.

41.
Ey do'st!
Bir holni kuzatdim men mo'min banda,
Aytib qo'yay dedim kezi kelganda:
Bemag'iz pistalar ochib og'zini,
O'zlari o'zlarin qilar sharmanda!

42.
Ey do'st!
Buloqlar paydodir, daryolar yutar,
Daryoni ummonu sahrolar yutar.
To'g'ri yo'l turganda egri yo'l nechun,
Insonni nafs degan yuholar yutar.

43.
Ey do'st!
Tugal istaysan, oh, bir kam dunyoni,
Yuraging og'riydi — tunlaring bedor.
Dunni qo'y! Davola bir bechorani —
U shundoq yoningda — o'ni kam bemor.

44.
Ey do'st!
O'ylayman olamning oxiratini,
Oxirat olamin qiyomatini,
Har makon, har zamon ko'rgim keladi,
Olamga odamzot oqibatini.

45.
Ey do'st!
Ko'chada tunovchi, yolg'onchi, chinchii,
Bariga javob bor bo'lsa-da sinchi.
Ne qilgung — qoziga do'st bo'lsa agar:
Porachi, aldanchi, avrovchi, kunchi.

46.
Ey do'st!
Bir do'stim bor edi jonu qonimda,
Birga jang qilardik jang maydonida.
Xanjarin yashirib, orqamdan keldi,
Kuragimdan urdi g'olib onimda.

47.
Ey do'st!
Bir nazardan er tuzalar,
Sharros tinar — sel tuzalar.
Bitta hikmat menga ayon:
So'z tuzalsa — el tuzalar.

48.
Ey do'st!
Gar o'rtada bo'lmasa burun,
Ko'zni o'yar ko'z eldan burun.
Bu hikmatni oqilu dono
Aytib ketmish burundan burun.

49.
Ey do'st!
Tun bosib kelardi... dang'illama yo'l,
Men undan gochardim — boshim omon bo'l!
Bahaybat o'rgimchak to'ri singari
To'rt yonimdan ammo chirmab oldi ul.

50.
Ey do'st!
Yuzing qani sening? Yuzing yo'q.
So'zing qani sening? So'zing yo'q.
Yuzing ham, so'zing ham bo'lardi, ammo,
O'zing qani sening? O'zing yo'q!

51.
Ey do'st!
Ne uchun ortimdan uzmayсан qadam,
Uzun-qisqa ko'lka singari mudom.
Qo'y, taniyman sening ikki yuzingni,
Tilining tagida tili bor odam!

52.
Ey do'st!
O'rmonga bormadim o'tin orqalab,
Quduq qazimadim daryo yoqalab.
O'z yukim yelkamda, ba'zilar nechun
Taqqirimga tag'in turar o't qalab.

53.
Ey do'st!
Bir ariq suv oqib o'tar hovlimdan,
Sahroyi bandaman — oqar jonimdan.
Sen unga tupurma, baxt kabi uni
Tilab olganman-ku men Xudoyimdan.

54.
Ey do'st!
Odamni odam odam qiladi,
Olamni odam odam qiladi.
Odamni odam ado qilmagay,
Odamni odam ado qiladi.

55.
Ey do'st!
Bir Gulga dil sirin aytib kulasan,
Go'yo uni qoyil qilmoq bo'lasan.
Hech gapmas, yovingga aylanan bir kun,
Sir-asroring qadrin shunda bilasan.

56.
Ey do'st!
Bir ilon do'st bo'lib kirdi qo'ynimga,
So'ngra po'st tashladi, ajdarga do'ndi.
Chirmashib olgan u bo'yim, bo'ynimga,
Holimni tasavvur qilaver endi.

57.
Ey do'st!
Bir qush uchib kirdi xonamga o'zi,
So'ng zarbdan qizardi deraza yuzi.
Nahotki sig'madi bepoyon ko'kka,
Jon berdi kulbamda kuppa-kunduzi.

58.
Ey do'st!
Ikki sa'va oshyon qurgan bog'imga,
Rahmatlar ayturman juft sayroqimga.
Suyub quchimga kelar — ochaman quchoq,
Lekin ular kelmas tor quchoqimga.

59.
Ey do'st!
Oqillar ortiqcha mol-dunyo yig'mas,
Yiqqanlarin yolg'iz og'ziga tiqmas.
Bobolardan qolgan gaplar bor, axir:
Mehmonsiz el-yurtning dovrug'i chiqmas.

60.
Ey do'st!
Raqqosa aylanan, to'xtamas bir zum,
U bilan charx urar zaminu samo.
To'xtasa, to'xtaydi dunyoi azim,
Aylansa aylanan bu eski dunyo.

(Davomli)

Фозилжон Орипов тузган.

Авто марка	Фойда	Му- қимий шеър		Аёл исми	Бахт	Тур	
Сабза- вот	г	е	р	о	ч	а	г
					Боғ- ловчи	Етак- чи туя	Тўғри- лик
Чевар							Фя- зilat
			Ёзув		Эрон пули	Алло- ма	Уя
Овоз тури							А
Вило- ят	Физик асбоб	Нота		Ширш -лик	Асар қисми	Р	С
Маъ- дан		Ёзма илти- мос	Спорт	Испа- ния шаҳри	М	Б	О
		А	М	Мулла	Озуқа	Б	Ч
Ма- ком	ч	р	о	Қ	Мулла	Озуқа	Б
Қалб	г	ч	л	Ранг	Эртак	Само жисми	Б
Қ	о	З	у	Қоп- қоп		Дарё	Жони- вор
Хийла	М	а	қ	Р	Пўлат сим		Ч
Р	е	Сай- ёра	Хунар маида	О	Ёг модда	... кент	Санъат кор
Нота	Т	Био қисми	Торли соз	С			Ер ўл- чови
а	р	и	а	Тола	Кимё мол- даси	Таом	Қуш
Ғалла	Аёл исми	о	Сут махсу- ли	п	а	ш	л
о		г		Фут- болчи	Хона қисми	о	Ранг
р	Ден- гиз	Жуфт эмас	Кам...		Само- лёт	З	Рост
о	Пар- доз	Дав- лат		о		ч	Устоз адиб
п		қ	Доно	З		н	



ЛАГАНБАРДОРЛАР

Билмам одамзодга юққанин қачон,
Жуда қадимийдир бу жирканч иллат.
Битта халққагина хос эмас зотан,
Унга чалинганлар айирмас миллат.
О, кўҳна тарихдан мерос мурдорлар —
Лаганбардорлар, лаганбардорлар.

Фойдаси тегмас биродарларга.
Осмондан келиб, қовоқ уясиз.
Болангиз қатори амалдорларнинг,
Қўлларига сиз сувлар қуясиз.
О, сиз, буқаламун, митти сардорлар —
Лаганбардорлар, лаганбардорлар.

Ялтоқлиб боқасиз амалдор, бойга,
Отамдан ҳам улуғ, деб тенглайсиз ойга.
Дастурхон ёзасиз, таклиф қилиб чой,
Мухайё айлайсиз, тандир кабобу май.
О, сиз, хушомадгўй бардор-бардорлар
Лаганбардорлар, лаганбардорлар.

Шеърлар муаллифи **Ўнарбой БОБОХОНОВ**
Суратларни **Комил ЖОНТОВ** ишлаган.

«ГҒУЗАЛ» БОТИНКАГА

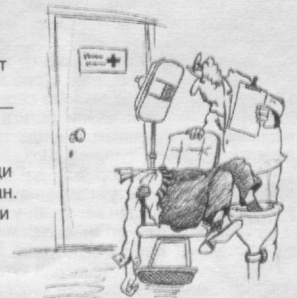
Бозордан олгандим
Хуснингга учиб.
Ҳафтада йиртилдинг
Бўёгинг кўчиб.

Э, ўргилдим сендай
Сохта чиройдан.
Энди чирийсан-эй
Чуқурда — сойда.

ДОКТОРГА

Ҳар кун кўйиб бир аппарат
Иситдингиз ўнг қулоғим.
Бунинг учун катта раҳмат —
Юзга киринг, сиз илоҳим.

Танграм сира камситмабди
Қадди қомат ҳам чиройдан.
Сиз умидвор бўлмаг энди
Биз камина — бечорадан.



Тонг отмасдан аям шошиб ўйғотиб қолди.

— Тур ўрингдан! Биз бозорга кетаямиз. Сигирга хашак ташларсан. Жуда кечикиб кетгудек бўлсак соғиб қўйсан. Боласиниям ҳаққини қолдир. Ҳадича ҳоланг сутта чиқса, ўлмақ кўйиб бер. Ўтган сафаргидек кўзни шамғалат қилиб кетмасин тагин.

— Ёе, қандоқ соғаман, ая. Умримда бу ишни қилмаган бўлсам...

— Мингирлама! Кўв бўлаяпсан, манави қовоқни сал ишлаб, кўпайгур. Нима, ўзини жонимга кўйиб кетаямизми бозорга?! Сенинг кам-кўстингни битирай деб жонсаракман. Келинниям келин қиладиган сепу сидирғаси бор ўзига яраша. Соғасан. Сигир жуда бўй бермаса, Маруся, Марусяхон, десанг миқ этмай туриб беради.

Ҳеч қанча ўтмай ҳовлида машинанинг гуриллагани эшитилди. Кўнглим гаш бўлганча ётдим-ётдим-да, чуваланиб ўринмдан турдим. Эндигина нонуштага ўтирган ҳам эдимки, товуқларнинг безовта «қа-қа-лашлари» ҳовлини тудди. Сигир ҳам уларга жўр бўлгандек узун-узун мўъраб қолди. Оғилхонанинг тунука томига тошми, кесақми тарақлаб тушди-ю, девордармиён чолнинг доимгидек гўлдираши эшитилди.

— Хов, молинга қарасанг ўласанми? Ўзи кечаси билан дупурлаб сира уйку бермади, қуриб кеттур.

Авал товуқларнинг унни учирдим. Кейин сигирга хашак ташладим. Қулоқ тинчигандек бўлди. Нонуштини қилиб бўлгач, телевизор мурватини бурадим. Хордиқ қуниям тузукрок кўрсатув беришмас экан-да ҳеч.

Оббо, бу ёғи нима бўлди энди. Кўн ёйилиб келаяпти-ю, аямлардан дарақ йўқ. Далам ҳам машинанинг бошини силагудек эҳтиётлаб ҳайдайдида ўзим. Устига-устак сигирнинг жазаваси тутиб қолди. Бошини охурдан чиқарганча чўзиб-чўзиб, оғриқли мўърашдан тинмайди. У мўъраган сайин тунука томга кесақми, тошми тарақлаб тушади. Кўшни чолнинг асаби бақиргани қўлоқни ёради.

— Ув! Молинга қара, дейман. Жуда элполмасанг йўқот бошни қотирмай. Хе...

Қуруқ ёмни хашакка апил-тапил аралаштириб охурга ташладим. Бир пақир сув тутдим ҳамки, қани энди сигирнинг уни ўчса. Кўзлари пилёдек-пилёдек бўлди, тўшугини қўққа чўзганча узун-узун мўърайди. Елини қизғишот тус олиб тарсиллаб ётибди. Ёг суртилгандек ялтиради. Нариги тўсиқ ортда кечагина тугилган бузқоқсага тинмай потирлайди. Онасига талпинади. Бир кўнглим бузқоқсага эмдириб қутулгим келди. Лекин Ҳадича ҳоланинг чоли сутсиз қолишлигини ўйлаб шаштимдан қайтдим. Офтоб эса тиккага силжиб келаяпти. Кўнглим безовта. Таваккал қилдим. Пақирни, сариёғ солинган пиллани олдим-да оғилхонага йўрғаладим. Ташрифим сигирга ёқмадим, безовталаниб ўзини бурчакка олди. Аста бориб у ер-бу ерини кашлаган бўлдим. Ёқди шекилли, тинчиб қолди. Секин елинига қўл чўздим. Чўздим-у, нима бўлганини англолмай гўнг чаңгаллаганча чираниб ўринмдан турдим. Уст-бошимга қараб бўлмайди. Билганимнинг зирқарашидан қўл олдим қоронғилашиб кетди. Ҳушати тепкилаб қолгим келди-ю, ҳайтовур ўзини босдим. Бузқоқ эса ҳамон потирлайди. Уни қўриб сигир оғзини қарнайдек очиб узун мўърайди.

— Маруся! Марусяхон, ахир бу менман-ку! Ахир...

Сигир худди мени энди қўриб тургандек анқайди. Яна қашлаша тушдим. Бир қўлимда елинига сариёғ суртдим. Сигир ёвош торгандек бўлди. Пақирни елини остига қўйиб аста чўқдим. Бир қўлимда қоринларини қашласам, бирида тарсиллаб турган елинларини тизиллатиб соғишга тушдим. Шов-шов, пов-пов... Сут соғишнинг ҳам ўзига яраша гашти бор экан-да! Сигир эса узун қиприқларини қисганча мижжаларини учириб-учириб қўяди. Бирпасда пақир яримлади. Э, ҳой-е, қўлдан келаркан-у ахир. Йўқ, кўз тегди. Думини у ёқ-бу ёққа саланглабтаётган сигирнинг гашти келдимки, чарс этқизиш кўзим аралаш юзимга дум урди. Ростки, кўзимдан ўт чиқиб кетди. Ҳадиксираб қўлимни беҳосдан қўтариб юборибман. Қўтардим-у, тарақ-туруқ, даранг-дурундан қулоқларим том битди. Худди елкамга гўрсиллатиб биров мушт туширгандек қалқиб ўғирилдим-да, сигир-

нинг орқа туёғи елкамдан узилганини кўрдим. Оғзимга шўр таъм келди. Ёе кўз билан қўрайки, ўлай деб соққан ярим пақир сут ер билан битта бўлиб ётибди! Пақир эса бели бўймайганча бир четга тўнтарилган. Аранг ўринмдан турдим.

Туриб-туриб ҳийла ишлатгим келиб қолди. Қозикдаги аямнинг гулдор қўйлагини юлқиб олдим-да эгнимга илдим. Шўхи рўмолини эса бошга тангидим. Товушмни мулойимлаштириб ҳушомад қилдим.

— Марусяхон! Ма-рус-я! Мана... мен келдим, Марусяхон! — Сигир безовта пишқириб ёнимга яқинлашди. Искан бошлади. Мен ҳам бўш келмадим. Дағал бармоқларимни майинлаштириб силаб-сипаладим. — Марусяхон! Бўлди-да энди, қани жимгина тургинчи!

Қизик, мулойимлашиш ҳам йигит кишига вақтинчалиқ бўларканми, икки-уч сўз юмшоққина узилади-ю, кейингиларида гўлалар думалайди. Шуни пайқаб қўлиб чуваланиб ўтирмадим. Аста қўжи ёнимга қўл чўздим. Сигир бош қайриб эгнимдаги қийимларини ҳидлашдан тинмайди. Ишонмаяпти шекилли! Бузқоқ эса анкайганича қолган. Пақирга пов-пов, шов-шов қўпириб сут тўлиб бораёпти. «Ҳа, биракангдан аканг айлансан. Насиб қилса яна бир ҳафтадан кейин бу елинларга келинпошшонинг дўмбоқ, майин, оппоқ бармоқлари ёпишиб сидиради, Марусяхон. Эҳ, қанийди ўша кунлар тезроқ кела қолса...». Ҳаёлга чалғиб кетибманми эътиборим учибди.

Қуриб кеттур Маруся олдинга бир қадам ташлади-да, сут лимиллай бошлаган пақирга тўнг чаплаган оёғини шундоққина ботириб олди. Жон-поним чиқиб кетай деди. Биқинига қўқис мушт тушурганимни биланман, бирдан оёғим осмондан келиб кетди. Ёғоч тўсиққа илашиб аранг ўринмдан турарканман, охур тарафдан аёл кишининг товуши қўлоғимга чалингандек бўлди.

— Чақиравериш жажим тушди-я, қуда хола. Бу ёқда экансиз, билмабман-да, айланай.

Шундоқ ўгирилишимни биланман қўзим тиниб кетди. Не қўв билан қўрайки, бўлғувчи келиннинг қорачадан келган аммаси тор йўлакдан бидирлаганча пилдираб келаёттиди. Бор қучимни йиғиб урра қочдим. Ҳовлига тушиб олибман-у, қай гўрга ўзимни уришни билмай халақман. Ўринмдан потирлаганимни қўриб келинпошшонинг аммаси ҳайратдан оғзи очилиб қолди.

— Туф-туф-ей! Нима бало, чаён-паён кириб олдимки ичингизга, қуда холажон. Вой-вой, вой, мен ўлмасам, тагин чақиб-нетиб бир иш қўрсатиб ўтирмасин тўйдан олдин. Хой, ким бор, одамлару-у-у!..

Ўзимни дуч келган ёққа урдим. Анави валдирақининг кетидан зингиллаб ўтдим-да, қўзимга омборхонанинг ланг очиб эшиги қўриқиб кетди. Кириб олганман-у дағ-дағ титрайман. Эшикни зичлаб заңжирладим. Келиннинг қуриб кетур аммаси эса қўздан қолганим, эшикни бор кучи билан тортиқлаб нуқул «қуда хола»-лайди.

— Хой, қуда хола, нима бўлди, а! Одамлару-у-у-у!.. Ким бору-у-у!..

Ҳанграмай хар бало бўл! Жон ҳалқудма. Йў-ўқ, мен ҳам аниолардан эмасман, қариндош. Шартта аямнинг рўмоли-ю, қўйлагини юлқиб улоқтирдим-да, жонхалатда эшикни зулфидан узиб ташқари-га отилдим.

— Нима, нима бўлди, а?! Сиздан сўраяпман...

Келинпошшонинг аммаси мени кўрди-ю, тамом ўзини йўқотди. Талмовсираб нуқул менинг усулимга ўйнай кетди.

— Анави ёққа қуда холаманлар... Анави ёққа...

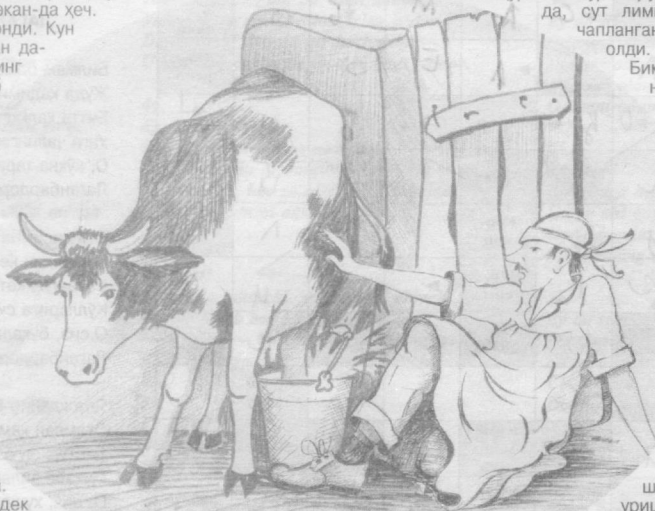
— Қанақа қуда хола!.. Қанақа қуда-пуда!?

Шу маҳал дарвоза қўққис очилиб аямлар бозордан келиб қолишди. Келинпошшонинг аммаси тарашадек қотди. Бир менга, бир омборхона эшигига, бир машинадан қўш тугулларни аранг тушириб олиб, оғзидан бол томганча биз томонга келаётган жағад хавдирди қолди. Шу ҳолатда бир зум турди-да, гурс этиб ерга ағдарилди.

Т. ЙЎЛДОШЕВ,

Фаргона шаҳри

Рассом Комил ЖОНТОЕВ



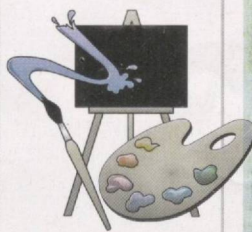
(Ҳажжия)



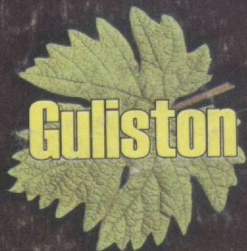
Алҳзалир



Афеонавий оқшош



Жавоҳир СУБҲОНОВ – 1987 йил Тошкент шаҳрида тугилган. Республика рассомчилик коллежи рангтасвир бўлими I-курс талабаси. Ёш мусаввирларнинг халқаро Шанкар танлови совриндори. Жавоҳирнинг келажакдаги орзулари улкан. Келгуси йил яратган асарларидан шахсий кўргазма қилиш ниятида.



Индекс: якка обуначилар учун — 820
ташкilotлар учун — 806
Баҳоси: чакана савдода келишилган нархда.

Siz sevgan san'atkor — Toshpolat Matkarimov